

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI VE HUKUKU ANABİLİM DALI

GELİR EŞİTSİZLİĞİ: İSLAM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI
VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİ

Hazırlayan
Engin YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ersin ERKAN

Bingöl 2020

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI VE HUKUKU ANABİLİM DALI

GELİR EŞİTSİZLİĞİ: İSLAM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI
VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİ

Hazırlayan
Engin YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ersin ERKAN

Bingöl 2020

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	iii
Bilimsel Etik Bildirimi	iv
Tez Kabul Onay Formu	v
Özet	vi
Abstract	vii
Tablo ve Şekil Listesi	viii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. POLİTİK İKTİSAT VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ	4
1.1 İktisat ve Doğal Düzen	7
1.2 Neo-Liberal Süreç	9
İKİNCİ BÖLÜM	15
2. GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN NEDENLERİ VE DEVLETİN ROLÜ	15
2.1 Sosyal Yardımlar ve Vergi	16
2.2 Ekonomik Büyüme	19
2.3 Eğitim	21
2.4 İşsizlik	25
2.5 İstihdam ve Sendika	27
2.6 Teknoloji	29
2.7 Rekabet ve Yolsuzluk	33
2.8 Fırsat Eşitliği	35
2.9 Finans Sektörü	37
2.10 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	38
2.11 Küreselleşme ve Gelir Eşitsizliği	40
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	46
3. AVRUPA BİRLİĞİ VE İSLAM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI ÜLKELERİNDE GELİR EŞİTSİZLİĞİ	46
3.1 AB ve İİT Ülkelerindeki Genel Ekonomik ve Sosyal Durum	49
3.2 AB ve İİT Ülkelerinin Gelir Eşitsizliği Açısından Karşılaştırılması	53
3.2.1 AB ve İİT Ülkelerindeki En Zengin ve En Yoksul Yüzde Onluk Grup	62
3.2.2 AB ve İİT Ülkelerindeki Gini Trendleri	77
3.2.3 AB ve İİT’de Sosyal Devlet Harcamaları	84
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	93
ÖZGEÇMİŞ	101

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım ‘Gelir Eşitsizliği: İslam İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Birliği’nin Karşılaştırmalı Analizi’ adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

... / ... / 20..

Engin YILDIRIM

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Engin YILDIRIM tarafından hazırlanan ‘Gelir Eşitsizliği: İslam İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Birliği’nin Karşılaştırmalı Analizi’ başlıklı bu çalışma 11/ 12/ 2020 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İslam İktisadı ve Hukuku Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : ..... İmza: .....

Danışman : ..... İmza: .....

Üye : ..... İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../ 20... tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yaşar BAŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışmada insanlığın temel sosyo-ekonomik sorunlarından biri olan gelir eşitsizliğinin nedenleri ve sonuçları tarihsel ve karşılaştırmalı bakış açısıyla ele alınmıştır. Gelir eşitsizliği, nedenleri ve sonuçları açısından çok boyutlu karmaşık bir sosyo-ekonomik sorundur. Önde gelen uzmanlar ve araştırmacılar gelir eşitsizliğinin piyasa koşullarına bırakılamayacağını ve devletin bu konuda eşitsizliği önlemek adına etkin bir rol alması gerektiğini iddia etmektedirler. Küreselleşmenin yoğun baskısı altında olan devletler gelir eşitsizliğini önlemek adına halen çok sayıda araca sahiptir. Avrupa Birliği gelir adaleti açısından nispeten daha iyi durumda olmakla beraber gelir eşitsizliği burada da tırmanmaktadır. Diğer yandan İslam İşbirliği Teşkilatı'nda gelir eşitsizliği kimi ülkelerde azalma göstermekle birlikte Avrupa Birliği ile kıyaslandığında eşitsizliğin halen yüksek seviyelerde olduğu görülmektedir. Ayrıca Avrupa Birliği için düzenli ve güvenilir veri elde etme imkanı bulunurken İslam İşbirliği Teşkilatı için aynı durum söz konusu değildir.

Anahtar Kelimeler: Gelir Eşitsizliği, Avrupa Birliği, İslam İşbirliği Teşkilatı

ABSTRACT

In this study, the causes and consequences of income inequality, which is one of the basic socio-economic problems of humanity, are discussed from a historical and comparative perspective. Income inequality is a complex multidimensional socio-economic problem in terms of its causes and consequences. Leading experts and researchers argue that income inequality cannot be left to market conditions and that the state should take an active role in preventing inequality. States that are under heavy pressure from globalization still have many tools to prevent income inequality. Although the European Union is relatively better in terms of income justice, income inequality is also escalating. On the other hand, although the income inequality in the Organization of Islamic Cooperation has decreased in some countries, it is seen that the inequality is still at high levels compared to the European Union. In addition, while there is the opportunity to obtain regular and reliable data for the European Union, the same is not the case for the Organization of Islamic Cooperation.

Keywords: Income Inequality, European Union, Organisation of Islamic Cooperation

TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ

- Tablo 3.1 : AB ve İİT ülkelerindeki genel ekonomik ve sosyal durum
- Tablo 3.2 : Gelir dilimlerinin aldığı paylar, 2016
- Tablo 3.3 : Devlet eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı (%)
- Tablo 3.4 : Devlet sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı (%)
-
- Şekil 2.1 : Vergi sonrası ve vergi öncesi Gini katsayısı
- Şekil 2.2 : Ulusal gelirden en çok pay alan %10, 2016
- Şekil 3.1 : AB haritası
- Şekil 3.2 : İİT haritası
- Şekil 3.3 : AB ülkeleri %20'lik dilimleri
- Şekil 3.4 : İİT ülkeleri %20'lik dilimleri
- Şekil 3.5 : İİT ülkelerindeki en zengin %10'un yıllar itibariyle gelirden aldığı pay
- Şekil 3.6 : AB ülkelerindeki en zengin %10'un yıllar itibariyle gelirden aldığı pay
- Şekil 3.7 : AB ülkelerindeki en yoksul %10'un yıllar itibariyle gelirden aldığı pay
- Şekil 3.8 : İİT ülkelerindeki en yoksul %10'un yıllar itibariyle gelirden aldığı pay
- Şekil 3.9 : AB ülkeleri Gini trendleri
- Şekil 3.10 : İİT ülkeleri Gini trendleri
- Şekil 3.11 : Devlet sosyal koruma harcamaları (Sağlık harcamaları hariç), ulaşılabilen son yıl verileri ile (GSYİH içindeki % payı)

GİRİŞ

Gelir eşitsizliği, genel açıdan, bir ekonomide yer alan farklı sosyo-ekonomik gruplar arasında gelirin değişimini; herhangi bir bölgede, ülkede veya tüm dünyada gelir farklılıklarının durumunu; hane halkı ve bireyler arasında gelir dağılımının adil olup olmadığını gösteren ve mevcut durumu ortaya koyan bir gösterge olarak tanımlanabilir. Bir başka deyişle gelir eşitsizliği; bir toplumda elde edilen gelirin bireyler arasında adil olarak dağıtılıp dağıtılmadığı ile ilgilidir.

Gelir dağılımı araştırmaları fonksiyonel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı, bireysel (hane halkı) gelir dağılımı, bölgesel gelir dağılımı olmak üzere dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bununla birlikte bu çalışmada gelir eşitsizliğinin bireysel gelir eşitsizliği boyutuna odaklanılmıştır. Oxfam'a göre dünya üzerindeki en zengin yüzde birlik kesimin serveti geriye kalan dünya nüfusunun (6.9 milyar insan) servetinden iki kat daha fazladır.¹

Yakın dönemdeki kimi kısmi iyileşmeye rağmen halen dünya nüfusunun yaklaşık yarısı yoksulluk ve açlıkla mücadele etmektedir.² Yoksullukla mücadele ahlaki ve siyasal hedef olarak ortaya konmakla birlikte gelir eşitsizliği artmaya devam etmektedir. Ortaya çıkan bu sonuç, gelir eşitsizliğini azaltma konusunda devletlerin kapsamlı ve sürdürülebilir bir programa sahip olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu gerçeğe rağmen neo-liberal, piyasa kapitalizmini önceleyen politikalar 1970'lerden günümüze egemen paradigma olmuştur. Yani, devleti sosyal boyut ve içeriğinden sıyırmayı amaçlayan (ve bunu belli ölçülerde başaran) böylelikle gelir eşitsizliği sorununu doğuran ekonomi-politik anlayışın ötesinde anlayış ve yaklaşıma ihtiyaç bulunmaktadır.

Diğer yandan, ilk bakışta oldukça sarah ve basit bir kavram-sorun izlenimi veren gelir eşitsizliği esasında karmaşık ve girift bir meseledir. Gelir eşitsizliğinin nedenleri, gelir eşitsizliğinin nasıl hesaplanması gerektiği, gelir eşitsizliği ile nasıl mücadele edilmelidir konuları üzerinde uzlaşma sağlanabilmiş değildir. Doğaldır ki, sorunun farklı şekilde teşhis edilmesi farklı yaklaşımları doğurmaktadır.

---

¹ Oxfam, *Extreme inequality and essential services*, (Erişim Tarihi: 08.08.2020)

² World Bank, *Nearly Half the World Lives on Less than 5.50 dolar a day*, (Erişim Tarihi: 08.08.2020)

Gelir eşitsizliği tartışmaları beraberinde ekonomi-politiğin göbeğindeki sorunsal gündeme getirmektedir: Devletin ekonomideki yeri. Ekonomik kararların salt ekonomik mülahazalar ve tercihlerden ibaret olmadığı kendisini belki de en çok gelir eşitsizliği konusunda göstermektedir. Kimin, ne kadar kazanacağı bireysel çaba ve piyasanın ‘görünmeyen eli’nin ihsanı ile açıklanamayacak kadar siyasal bir meseledir. Dolayısıyla, en örgütlü siyasal örgüt olarak devletin bu konudaki tutum ve tercihleri önemli sonuçlar doğurmaktadır. Gelir eşitsizliğinin, açlık, yoksulluk ve yoksulluk gibi insan onurunu zedeleyen sonuçları yanında toplumsal hatta küresel barış ve istikrarı tehdit eden bir boyut kazandığı aşıkardır. Buradan hareketle, devletler çeşitli politika ve uygulamalarla gelir eşitsizliğini azaltmaya çalışmaktadırlar. Örneğin, devletler bir yandan gelir dağılımında en alt grupta yer alan yoksul kesimin eğitim, ulaşım, sağlık gibi temel yoksunluklarını sübvans ederek gelir dağılımında eşitsizliği telafi ederken diğer yandan, artan vergi uygulamalarıyla varlıklı kesimden daha fazla vergi alarak gelir adaletini sağlamaya çalışmaktadırlar.

Yukarıda belirtildiği üzere çalışmada bireysel gelir eşitsizliği küresel mesele olarak ele alınmıştır. Bu anlamda Avrupa Birliği (AB) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ülkelerindeki gelir eşitsizliği karşılaştırmalı biçimde incelenmektedir. Çalışmada gelir eşitsizliği konusuna ilişkin literatür taraması yapılmış, devletlerin gelir eşitsizliğini azaltıcı yaklaşımları değerlendirilmiştir. Ardından, küresel, bölgesel ve ulusal örgüt ve devletlere ait veriler taranmış, elde edilen veriler ışığında AB ve İİT ülkelerindeki gelir eşitsizliği karşılaştırmalı şekilde analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada belirtilmelidir ki, İİT ülkelerine dair sağlıklı ve tatmin edici düzeyde veriye ulaşmak oldukça güç olmuştur. İİT ülkelerine dair verilerin niceliksel ve niteliksel kısıtlılığı çalışmaya belli ölçüde sınırlılıklar koymuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde Adam Smith, Karl Marx, David Ricardo vd. kapitalizmin şafağında klasikleşmiş metinler ve analizler ortaya koyan düşünür/iktisatçıların gelir dağılımı konusuna dair yaklaşımları irdelenmiştir. Liberal/Neo-liberal yaklaşım ile sosyalist/sosyal demokratik yaklaşımların konuyu ele alış biçimleri kısaca karşılaştırılmış, gelir eşitsizliğini ile siyasal tercihler arasındaki tarihsel ilişki anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde gelir eşitsizliğinin nedenleri üzerinde durulmaktadır. Gelir eşitsizliğinin nedenleri ve bu sorun ile mücadelede ne yapılması gerektiği günümüzde sadece akademinin ya da dar bir uzmanlar

topluluğunun meselesi olmaktan çıkmıştır. Gerçekten de gelir eşitsizliğine dair kimi çalışmalar/isimler oldukça popüler hale gelmiştir. Buradan hareketle, bu bölümde, Atkinson, Milanoviç Piketty, Stiglitz gibi konuyu ekonomik, siyasal ve toplumsal açıdan ele alan çağdaş araştırmacı ve uzmanların yaklaşımları serimlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca, gelir eşitsizliğinin giderilmesinde devlet müdahalesinin gerekliliği ortaya konulmuştur. Kısacası, gelir eşitsizliğinin nedenleri yanında devletin hangi politika ve araçlarla bu konu ile mücadele edebileceği anlatılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde vaka analizi olarak değerlendirebilecek AB ve İİT ülkelerindeki gelir eşitsizliği sergilenmeye çalışılacaktır. Söz konusu uluslararası örgütler ve ülkelere dair elde edilen veriler işlenerek sınıflandırıldıktan sonra AB ve İİT ülkelerindeki gelir eşitsizliği karşılaştırılmalı biçimde analiz edilecektir. Bu iki uluslararası yapı, gelir eşitsizliğinin ölçülmesinde temel alınan Gini katsayısı değerleri, yüzde onluk ve yüzde yirmilik dilimler itibariyle karşılaştırılacaktır. Bu bölümde ayrıca AB ve İİT ülkelerinin gelir eşitsizliğinde dünyadaki bugünkü eğilim ve tarihsel seyirdeki konumu (ayrışma ve örtüşme) ortaya konulmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. POLİTİK İKTİSAT VE GELİR EŞİTSİZLİĞİ

Gelir eşitsizliği geleneksel ekonomiden günümüze kadar her zaman var olan iktisadi ve toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat geleneksel ekonomide zenginlik toprak verimi ile sınırlanmaktaydı ve siyasi güç ile iktisadi güç aynı kişide bir araya gelmekteydi, bir başka ifade ile gelir eşitsizliği iktisadi unsurların dışında zora dayalı olarak gerçekleşmekteydi.³ Geleneksel ekonomide geçimlik ekonomi düşüncesi gelir eşitsizliği sorununun öncül problemlerden biri olmasının önüne geçiyordu. Kapitalist ekonominin gelişi ile birlikte ve küresel ekonomi iklimi ile gelen büyük zenginlikler yanında büyük eşitsizlikleri de doğurdu. Politik iktisadın başlıca uğraştığı alanlardan biri gelirin yeniden dağılımı olmuştur. Ekonomi bilimine yön veren başlıca isimlerden olan David Ricardo ve Karl Marx gelirin dağılımı konusuna çalışmalarında geniş yer ayırmışlardır.

Klasik iktisadın kurucusu kabul edilen Adam Smith, emek faktörünün üzerinde çok fazla durmuş, emek miktarını bir malın değerinin belirlenmesin en temel, en sağlam ölçütü olarak ifade etmiştir. Bölüşüm yani gelirin dağılımı sorunsalıyla ise pek fazla ilgilenmemiştir.⁴ Ona göre bireylerin kişisel çıkarları, doğal olarak gelirin bölüşümü sorununu toplum için en ideal olana yönlendirir. Böylece, herhangi bir yasal/siyasal müdahale olmaksızın, bireylerin şahsi menfaat ve istekleri sayesinde toplum çıkarlarıyla uyumlu bir düzen kurulmaktadır. Smith kendinden sonra gelen taraflı tarafsız tüm iktisatçıları ortaya koyduğu temel prensipler, analizler, kuramlar ile derinden etkilemiştir ve piyasaya müdahale edilmesinin doğal düzeni bozacağını ve her zaman daha kötü etkiler doğuracağını savunmuştur.

Klasik iktisadın kurucularından kabul edilen bir başka isim David Ricardo, klasik iktisat ekolünde çok fazla üzerinde durulmayan alanlarda çalışmalar ortaya koymuş ve bugün iktisat biliminin bir dalı olarak işlenen politik iktisat alanında önemli kuramları halen etkisini sürdürmektedir. Ricardo gelirin bölüşümü konusuna en çok

---

³ Meryem Koray, *Sosyal Politika*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000, s.183

⁴ Adam Smith, *Milletlerin Zenginliği*, (Çeviren: Haldun Derin, Sunuş: Gülten Kazgan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s.10

önem veren düşünürlerdendir. Hatta şöyle ki Ricardo; ‘Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri’ adlı meşhur eserine şu cümle ile başlar:

‘Yeryüzünün tüm ürünleri, dünya üzerinde emek, makine ve sermayenin bir arada kullanılması sonucu elde edilen her şey, toplumdaki üç sınıf arasında bölüşülür; bu üç sınıf, toprağın maliki, toprağı ekmede gereken mal mevcudu ya da sermayenin sahibi, son olarak da çalışmalarıyla toprağı işleyen emekçiler olarak adlandırılır.’⁵

Yine aynı eserinde söz konusu üç sınıfın kazancını ya da gelirini tanımlayan sırasıyla rant, kar ve ücret arasındaki bu dağılımı belirleyen faktörlerin toprağın bereketi, sermaye ve nüfus yoğunlaşması, beceri, ustalık gibi değişkenler ile belirleneceğini ve ‘söz konusu dağılımı düzenleyen yasaların saptanması, Politik İktisat’ın temel sorunudur’⁶ şeklinde ifade ederek gelirin dağılımı konusuna gösterdiği önemi ortaya koymaktadır. Ricardo’ya göre gelir bölüşümünde rol alan üç faktör (rant-kar-ücret) uyumsuzluk içerisindedir, ücret ile kar birbirlerine ters orantılıdır. Ricardo, emeğin fiyatının herhangi bir mal gibi belirlenebileceğini savunmuştur. Tıpkı fiyat kuramında olduğu gibi, ücretin de bir piyasa değeri, bir de doğal değeri vardır. Piyasa değeri geçici bir süre için doğal değer altında ya da üstünde olabilir. Ücret de aynı kurala tabiidir. Piyasada arz ve talep, diğer malların fiyatında nasıl doğal fiyat etrafında bir hareket meydana getiriyorsa, aynı durum ücret için de söz konusudur. Ricardo, ücretlerin doğal düzeyine uyma eğiliminde olduğunu savunmaktadır.⁷ Görülmektedir ki, politik iktisadın unsurları ve gelirin yeniden dağılımı ile ilgilenmiş olması, onu gelirin yeniden dağılımı ve kamusal müdahaleler fikrine yöneltmemiştir.⁸ Ricardo, Smith ve klasik ekolün diğer temsilcileri gibi kamu yardımlarına ve kamu müdahalelerine, bunların uygulanmasına yönelik çıkarılan yasalara karşı çıkmıştır. Çalışmaları klasik iktisadın doğal düzeni yeterince açıklayamadığı yönünde yeni bir bakış açısı sunmakla birlikte, kamu müdahalesinin gerekliliğine vurgu yapmayarak klasik iktisadın temel savını desteklemiştir.

---

⁵ David Ricardo, *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri*, (Çeviren: Barış Zeren), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s.23

⁶ Ricardo, a.g.e., s.23

⁷ Ricardo, a.g.e., s.90-105

⁸ Cahit Talas, *Toplumsal Politika, İmge Kitabevi*, Ankara, 1997, s.91

Klasik iktisatçılar, ücret artışlarının doğal bir mekanizma (görünmez el) sonucunda, işgücü arzının artışına ve azalışına bağlı olarak ya da bir ücret fonu çerçevesinde oluştuğunu ve bu nedenle ücretlere hükümetlerin ya da işçi örgütlerinin müdahale edilmesiyle birlikte bu doğal dengenin bozulacağını ifade etmişlerdir. Hatta bu müdahaleler sebebiyle ücret seviyelerinin eski düzeyine dönmesinin daha da zorlaşacağını savunarak, gelir eşitsizliğine müdahale edilmesine karşı çıkmışlardır.

Adam Smith ve klasik iktisadın başlattığı serbest piyasa fikri, analizleri ve kuramları sonradan gelen taraf olsun olmasın birçok düşünürü etkilemiştir. Radikal kapitalizm eleştirisiyle modern sosyalizmin en önde gelen teorisyenlerinden Karl Marx bunlardan biridir. Zira kapitalist piyasa düzeninde bu uyumlu doğal düzen kurulamayacak, sosyalist akım da klasik iktisadın bu açığını sonuna kadar kullanacaktı çünkü piyasa düzeni çok çarpık gelir eşitsizliklerine ortam hazırlamıştır.⁹

Marx gelir eşitsizliğini ve gelirin sınıfsal dağılımını artı-değer teorisi ile açıklamıştır. Marx, artı değeri emeğin kendisi için artı bir değer yaratmadığı, kapitalist için bir değer yarattığı süreç olarak ifade eder. Ücretin emeğin değil emek gücünün karşılığı olduğunu yani o iş için harcanması gereken standart toplumsal bir emek miktarı/zamanı olduğunu ve iş koşulları göz önüne alınarak emeğin ortaya çıkan ürünlerdeki değer oluşturulacağını, ortaya çıkan bu metalarla çalışana ödenen değer çalışan tarafından yaratılan değer altında olduğunu belirtmiştir.¹⁰ Marx'a göre sermayenin belirli ellerde yığılması ve eşitsizliğinin temelinde bu adaletsiz ücret ilişkisi yatar. Marx'a göre iktisadi kanunlar, insanların tarihsel dönemlerinin her aşamasında bu aşamayı karakterize eden üretimin toplumsal ilişkileri tarafından belirlenir ve sisteminin mihenk taşı onun değer anlayışı ve değer yasasıdır. Bunlar olmadan, Marx'ın sürekli ifade ettiği üzere, ekonomik gerçeklerin bütün bilimsel bilgisi olması olanaksızdır.¹¹ Tarihsel yaşam sürecinde üretimin toplumsal ilişkileri değiştikçe, iktisadi kanunlar da değişir. Klasik ekonomi politiğin analitik yöntemini ve sonuçlarını eleştiren Marx, bölüşüm ilişkilerini belirleyen temel unsurun üretim ilişkileri olduğunu belirtmektedir. Klasik iktisatçılar toplumu toprak sahipleri, işçiler ve kapitalistler olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutmuşlardır. Marx'ta bu ayrım işçiler

---

⁹ Smith, a.g.e., s.10

¹⁰ Karl Marx, *Kapital-Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili*, 1. Cilt, (Çeviren: Alaattin Bilgi), Eriş Yayınları, 2013, Ankara, s.95-108

¹¹ Eugen Von Böhm-Bawerk and Rudolph Hilferding, *Karl Marx and Close of His System Böhm-Bawerk Criticism of Marx*, 1966, s.9

ve kapitalistler olarak ikili ayrıma dönüşmüştür. Marx toprak sahiplerinin bu ayırmadaki yerini kabul etmekle birlikte bunu yanılıcı bulmaktadır. Marx'a göre kapital(sermaye) burjuva toplumunda her şeye üstün gelen tek kuvvettir.¹² Toprak sahiplerinin bu ayırmadan düşmesi, kapitalizmin gelişmesi ile birlikte toprak sınıfının görece ağırlığını kaybetmesinin bir sonucudur. Kapitalizm ile birlikte üretim araçlarının sermaye, işgücünün de bir mal haline gelmesine paralel olarak, temel bölüşüm kategorileri ücret ve kar olmuştur. Bu ikisi arasında uzlaşmaz bir çelişki ve sürekli bir mücadele bulunmaktadır.

Marx'ın eleştirisi klasik sistemde belirlenen ücret düzeyinin adil bir ücret düzeyi olmadığını ve eşitsizliğe sebep olduğu yönündedir ve gelir bölüşümünün önemine dikkat çekmektedir. Marx gelir bölüşümündeki adaletsizliğin kapitalistlerin doyumsuz iştahlarına bağlar ve bunu çalışmasında '*yedek sanayi ordusu*' kavramını kullanarak açıklamaktadır. Marx; '...kapitalist üretim, doğal nüfus artışının sağladığı kullanıma hazır emek gücü miktarıyla asla yetinemez. O, rahatça at oynatabilmesi için bu doğal sınırların dışında yedek bir sanayi ordusunun bulunmasını ister.' cümlesi ile emeğin ücret düzeyinin asgari geçimlik yani en az geçim düzeyinde oluşmasının sebebini kapitalist üretim sistemi olarak görür.¹³

1.1 İktisat ve Doğal Düzen

Marx'ın ve diğer teorisyenlerin klasik iktisadın temellerine dair güçlü eleştirileri ile klasik iktisadın "doğal" işleyişi sonucunda ortaya çıkan eşitsizlikler, olumsuz çalışma ve yaşam koşulları işçi sınıfı ve diğer mülksüzleştirilen kesimlerin toplumsal ve siyasal mücadelesine 19. yüzyılın ortalarından itibaren ivme kazandırmıştır. Bununla birlikte, '*laissez faire, laissez passer*' (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) mottosuyla tanımlanabilecek klasik liberal fikir ve uygulamalar oldukça uzun süre egemen ekonomi-politik paradigma olarak kalmıştır.

Diğer yandan, 19. yüzyılın sonuna doğru, sermaye sınıfının 'emperyalizm' olarak adlandırılan dünya genelindeki iç rekabetinin yarattığı gerilimler ile ülke içinde sermayenin toplumun geri kalanı aleyhine işleyen sömürü ve tahakkümüne dayalı birikim ve bölüşüm politikalarının doğurduğu toplumsal ve siyasal bunalımlar bir araya gelerek derin bir kriz hali doğurmuştur. Kapitalizmin doğurduğu ve giderek

---

¹² Paul Sweezy, *Kapitalist Gelişme Teorisi*, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2007, s.28

¹³ Marx, a.g.e., s.646-658

keskinleşen çelişkiler 1. Dünya (Paylaşım) savaşı ile çözümlenememekle kalmayıp, akabinde gelen 1929 Büyük Bunalımıyla gerilim dünya genelinde daha da derinleşerek yeni bir dünya (paylaşım) savaşına yol açmıştır. Dünya tarihinde görülen bu benzersiz yıkım sürecinde klasik liberal iktisat ve toplum anlayışı gözden düşerek yerini yeni bir ekonomi-politik paradigmaya bırakmıştır.

1940'lardan başlayarak, "sosyal liberalizm", "refah kapitalizm", "Keynesyen model" gibi adlarla betimlenen yeni bir süreç ortaya çıkmıştır. Bu yeni süreci belirleyen düşüncenin temelinde doğal düzen anlayışının terk edilmesi, devletin piyasaya düzenleyici güç olarak girmesi, tam istihdam hedeflenmesi ve sosyal yurttaşlık fikri yatmaktadır. Piyasa ekonomisinin devlet eliyle düzenlenmesi gerektiğini savunan Keynes, devletin ekonomideki rolüne ilişkin olarak ekonominin içerisinde bulunduğu konjonktüre göre kamu harcamalarının azaltılıp artırılmasını savunmaktaydı ve buna yönelik olarak çalışmalarında makroekonomik araçlar üretti.¹⁴ Keynes klasik iktisatçılar olarak adlandırdığı doğal düzeni savunan iktisatçıların belirttiği gibi piyasanın ve tam istihdamın kendi kendine herhangi bir müdahale olmaksızın düzene geleceğini reddetmekteydi. Başka bir deyişle, devletin ekonomik aktör olarak devreye girmesiyle kapitalizmin krizi aşılabilecek, yarattığı toplumsal ve siyasal sorunlar çözümlenebilecektir.

Piyasa kapitalizmine kamusal ya da piyasa dışı müdahale konusunu Karl Polanyi içsel yıkıcı bir paradoksa vurgu yaparak ele almıştır. Polanyi; piyasa ekonomisinin bu denli müdahale olmadan genişlemesi ve küresel anlamda etkin olması bir yandan onun bu genişlemeyi kısıtlayan karşı bir hareketle karşılaşmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Bu durum kapitalist ekonominin mantığı ile çelişiyordu ve serbest piyasa ekonominin yarattığı üretim sistemini yok edebilirdi. Piyasa ekonomisinin kendi haline bırakılması, kendi kurallarını oluşturmasına izin verilmesi büyük ve kalıcı kötülüklerin meydana gelmesi ihtimalini kuvvetlendirmekteydi. Polanyi kapitalist üretim sisteminde yer alan üretim faktörlerin (emek, toprak, sermaye) piyasa ekonomisinin bir zorunluluğu olarak alınıp satılabilen birer mal ve hizmet halini aldığını hâlbuki bu faktörlerin bir meta olmaktan çok kendine özgü birer değerleri olduğunu ifade eder. Kapitalist piyasa düzeninin yıkıcı etkilerinden korunmak için üretim faktörlerinin ve piyasa aktörlerinin kendilerini koruma altına alacak yasal düzenlemelere ihtiyaç

---

¹⁴ Ronaldo Munck, *Emeğin Yeni Dünyası*, İstanbul Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003, s.41

duyduğunu belirtmektedir. Bu durumun piyasa ekonomisinin işleyişine ters olduğunu ve bu paradoksun insanların ve doğal kaynakların kapitalist üretim sürecinin kendi kurallarına göre işleyen piyasa ekonomisinin yıkıcı etkilerinden korunmasının gerekliliği olduğunu belirtmiştir.¹⁵ Polanyi bu paradoksu iki düzenleyicinin yer aldığı çift yönlü bir hareket olarak ifade etmiş ve bu hareketin taraflarını ticarete yer alan ‘bırakınız yapınlar’ anlayışının ve ‘sosyal korunma ilkesinin’ oluşturduğunu belirtmiştir. Sosyal korunma ilkesinin ise insanları, doğal kaynakları ve üretim düzenini negatif etkilerden korumayı amaçladığını, yöntem olarak korucuyu yasal düzenlemeleri ve diğer müdahale araçlarını kullandığını ifade etmiştir.¹⁶ Polanyi serbest piyasa fikrinin ütopya olduğunu bu paradoksla ifade etmiştir.

Çeşitli iktisatçı ve düşünürlerin tamamıyla serbest piyasanın yarattığı krizlerin önlenmesi, piyasanın yarattığı eşitsizliklerin ve sorunların giderilmesi ve düzeltilmesinde devlete biçtiği rol uygulamada sosyal yurttaşlık ve sosyal politika kavramlarını doğurmuş, özellikle Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinde en ileri noktaya gelmiş olan sosyal devlet modelini ortaya çıkartmıştır. Tüm bu sürecin merkezinde doğal ya da serbest bırakılan piyasanın neden olduğu gelir eşitsizliği bulunmaktadır. 1945 sonrasında değişen devletler sosyal devlet anlayışını benimsemiş, sosyal devleti anayasal gereklilik olarak kabul etmiş ve değişen düzeylerde de olsa devletin müdahalesiyle gelir eşitsizliğini gidermeye çalışmışlardır. Dolayısıyla gelir eşitsizliği ve buna karşı mücadele siyasal ve toplumsal gündemde yer almıştır.

1.2 Neo-Liberal Süreç

1945 sonrasında ortaya çıkan toplumsal refaha vurgu yapan ve sosyal politikalara zemin hazırlayan kamusal müdahaleyi benimseyen Keynesyen anlayış 1970'lerden itibaren sermaye sınıfı ve onu destekleyen liberal teorisyen ve politikacılar tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Kısa süre içinde sosyal devlet anlayışı ve uygulamaları gözden düş(ürül)müş yeniden 'doğal', 'serbest piyasa' fikrine dayalı klasik iktisat anlayışı dünya genelinde yaygınlık kazanmıştır. Böylece Keynesyen kamu müdahalesi anlayışı yerini hızlı bir şekilde yeniden serbest piyasa ekonomisi fikrine bırakmıştır.

---

¹⁵ Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, (Çeviren: Ayşe Buğra), İletişim yayınları, İstanbul, 2010, s.191-194

¹⁶ Polanyi, a.g.e., s.194

Piyasa ekonomisine devlet müdahalesi anlayışı her ne kadar iki dünya savaşları sırasında ve sonrasında destek bulan ve kabul gören bir görüş olsa da kapitalizmin 1970'lerde girdiği yeni kriz bahane edilerek, krizin nedeni olarak sosyal politikalar ve devletin piyasaya müdahalesi gösterilerek sermaye lehine yeni bir reçete topluma dayatılmıştır. 20. Yüzyılın son çeyreğinde liberal ekonomi anlayışı yeniden kuvvet bulacak, neo-liberalizm adıyla dönemin önde gelen iktisatçıları tarafından radikal bir şekilde savunulacaktır. Ekonomik kriz adı altında sermayenin daha fazla kar elde etmesi için toplumsal refahı sağlamak ve gelir eşitsizliğini azaltma adına sermayeyi sınırlandıran tüm ilke, kural ve kabullere yaygın ve yoğun saldırı başlatılmıştır. Bu süreçte sosyal devlet anlayışını itibarsızlaştırmaya yönelik söylemler akademi ve medyada egemen kılınmıştır. Birçok ülke bu dönemde, "yeniden yapılanma, piyasalaştırma, deregulasyon, özelleştirme, taşeronlaştırma, esnek çalışma, sendikasılaştırma" gibi politikalarla kamunun ekonomideki varlığını küçültmeye ve piyasa ekonomisini güçlendirmeye yönelik adımlar atmışlardır. Mesela, 2005 yılında ellinin üzerinde ülke kamu mallarını özel sektöre devretmiş ve bu satışın değeri de milyarlarca dolara ulaşmıştır.¹⁷

Büyük bunalım ve diğer krizlerle birlikte sarsılmasına rağmen serbest piyasa ekonomisi fikrinin bu denli hızlı bir şekilde yerini yeniden alması ve sağlamlaştırması bir anlamda kapitalist anlayışın ne kadar köktenci ve yayılmacı olduğunu ve karşısında bulunan fikirlerin yerini kolaylaştırmasının kolay olmadığını göstermektedir. Neo-liberal iktisatçılar tıpkı klasik iktisatçılar gibi devlet müdahalesi anlayışının insan doğasına aykırı olduğunu kabul eder. Bu nedenle neo-liberal anlayış, kimi zaman neo-klasik iktisat olarak adlandırılmaktadır. Bu anlayış, rasyonel insan ve 'homo economicus' kavramları ile insanı iktisadi varlık formuna sokmaktadır. Neo-klasik iktisatçılar rasyonel insan olarak nitelendirdikleri bireylerin piyasada tam bilgiye sahip olduklarını ve piyasanın tam rekabet koşulları altında olduğunu kabul ettiğinden piyasadaki kaynak dağılımının uygun değer seviyesinde gerçekleşeceğini ve iktisadi etkinliğin gerçekleşeceğini savunurlar.

Örneğin, yakın dönemde liberalizmin en şiddetli savunucularından Frederick Von Hayek 'Kölelik Yolu' adlı kitabı ile piyasada her türlü devlet müdahalesine

---

¹⁷ Şennur Sezgin, 'Piyasa Ekonomisinin Şartları ve Özelleştirme', *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, Sakarya, 2010, s.155

radikal bir tavırla karşı çıkmaktadır ve piyasaya yapılan müdahalelerin köleliğe giden yol olduğunu ve bireylere seçme imkânı bırakmadığını savunmaktadır. Hayek'e göre doğal olan eşitlik değil, yoksulluk ve eşitsizliktir.¹⁸ Diğer yandan neo-liberallerin önde gelen temsilcilerinden bir başka isim olan Friedman, devlete; piyasanın işleyişini temin etmek için yasal çerçeveyi belirleme ve hakem olma rolünü biçmiştir. Sosyal programlar kapsamındaki harcamalara karşı çıkmaktadır ve işçi örgütlerinin piyasayı bozucu etkisi olduğunu ve tam istihdama ulaşmada negatif etkisi olacağını ve bununda gelir eşitsizliğini artırıcı etkide olduğunu savunmaktadır.¹⁹

Kısacası, yeni liberaller sosyalizm ve komünizm fikirlerine tamamen karşı çıkmışlar ve bu görüşlerin karşısında yer almışlardır. Eşitliğin hürriyeti, bireysel ihtirası öldürdüğünü ve bunun ise totalitarizme doğru gidiş olduğunu öne sürmektedirler. Sosyalizm temelinde yatan eşitlikçi düşüncelerin özgürlüğün en büyük düşmanı olduğunu belirtmişlerdir ve aslında bu eşitlikçi yaklaşımın toplum tarafından istenilen bir durum olmadığını iddia etmişlerdir.²⁰ Bugüne kadar etkisini sürdüren neo-liberal anlayış, ekonominin büyümesi için eşitsizliğin doğal olduğunu, büyümenin esas olduğunu, üst gelir gruplarının daha fazla pay almasının ekonomi büyüyorsa sorun olmadığını, büyümenin alt gelir grupları da dâhil herkesin yararına olacağını savunmaktadırlar.

Sağlıktan, eğitime; sosyal güvenlik, barınmaya tüm hizmetlerin piyasa mantığına terk edilerek metalaştırıldığı, büyüme ve kar hırsıyla doğanın sınırsızca sömürüldüğü, en üstteki küçük bir azınlığın üretilen zenginliğin büyük kısmına el koyduğu ve bu düzeni sürdürmek üzere toplumsal-kamusal anlayışın medya ve akademiden sürgün edildiği neo-liberal kapitalist süreç insanlığı ve doğayı sürdürülemez bir noktaya taşımıştır. İnsanlık bugün, bir yanda yoksulluk ve gelir eşitsizliği diğer yanda gezegenin yok olma riskiyle karşı karşıya bulunmaktadır. 2008'de başlayan yeni ekonomik bunalım bu algı ve farkındalığın yükselmesine neden olmuştur.

---

¹⁸ Friedrich A. Von Hayek, *Kölelik Yolu*, (Çevirenler: Turhan Feyzioğlu, Yıldırım Arsan, Atilla Yayla), Liberte Yayınları, İstanbul, 2014, s.170

¹⁹ Milton Friedman, *Kapitalizm ve Özgürlük*, (Çevirenler: Doğan Erberk - Nilgün Himmetoğlu), Plato Film Yayınları, İstanbul, 2011, s.79-85

²⁰ Hayek'ten Aktaran Ceren Kalfa Atay, 'Hayek ve Friedman'ın Devlet Anlayışı', *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, İstanbul, 2016, s.136

Neo-liberal paradigmanın yarattığı hoşnutsuzluklara karşı eleştirel yaklaşımlar yaygınlaşarak popülerlik kazanmaya başlamıştır. Neo-liberal kapitalizm, sadece kapitalizm karşıtlarınca saldırıya uğramakla kalmamış, kapitalizm içinden de güçlü eleştiriler yükselmiştir. Bu eleştiri yapanların önde gelenlerinden biri de Stiglitz'dir. Stiglitz'e göre kapitalist yaklaşımın ön plana çıktığı süreçte liberaller arasında eşitsizliğin büyümenin itici gücü olduğunu savunanlar bir hayli fazlaydı. Yani liberaller bir ekonominin büyümesi için eşitsizliğin doğal olduğunu, üst gelir gruplarının daha fazla para almasının ekonominin büyümesine katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Bu büyümenin alt gelir grupları da dâhil herkesin yararına olacağını savunmaktadırlar. Stiglitz bu şekilde büyüme durumunu Eşitsizliğin Bedeli adlı eserinde 'aşağı sızdırma ekonomisi' olarak adlandırır. Yeni liberal anlayışa içeriden en büyük eleştirilerden birini yapan Stiglitz 'aşağı sızdırma ekonomisi' olarak tanımladığı anlayışın gözden düşmüş bir anlayış olduğunu ve gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi teşvik etmek bir yana, büyük yıkıcı etkileri olduğunu, ekonomik büyümeyi azalttığını ve verimliliği olumsuz yönde etkilediğini ifade etmiştir. Stiglitz büyük buhran dönemlerinde yaşanan, bugünde devam eden küresel krizlerin etkisinde ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlık ortamının, gelir eşitsizliği ile yakından ilgili olduğunu iddia etmektedir.²¹ Kapitalist sistem, pastadan yüksek pay almak isteyenler için uygun bir platforma dönüşmüş ve bu paydan faydalanmak için en zenginler bu uğurda tüm yolları denemekte bir sakınca görmemektedirler. Stiglitz'e göre para merkezli ve yüksek kar kaygılı ekonomik bir sistemde ahlaki endişelerin bir kenara itilmiş olması şaşırtıcı değildir.²²

Gelir eşitsizliğine vurgu yaparak neo-liberal kapitalist paradigmayı eleştiren Thomas Piketty geçmişte tecrübe edilen durumların bugünde gerçekleşme olasılığının yüksek olduğunu varsayarak, gelir eşitsizliğinin sebebini sermayenin getiri oranının üretim ve gelirin büyüme oranını aştığında kapitalizmin demokratik toplumların dayandığı temel değerleri derinden sarsan, rastgele ve sürdürülemez eşitsizlikleri otomatik olarak üretmeye başlayacağını ifade etmiştir. Bu durumun önlenebilir

---

²¹ Joseph E. Stiglitz, *Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?*, (Çeviren: Ozan İşler), İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.48-50

²² Stiglitz, a.g.e., s.129

olduğunu ve piyasa çeşitli araçlarla yapılacak müdahaleler ile eşitsizliğin telafi edilebileceğini ifade etmektedir.²³

Her koşulda emek faktörünün geliri durgun iken sermayenin ve endüstrinin karlarının artması aslında kapitalist sistem içerisinde herkesin farkında olduğu bir gerçek olarak durmaktadır. Dönemler ve mekanlar değişse bile bu gerçek neredeyse hep aynı kalmıştır. Mevcut ekonomik ve politik sistemin sürdürülebilirliğinin sorgulanması ve kapitalist sistemin çöküşü Marx tarafından bilimsel analizler ile temellendirilmeye çalışılmıştır. Marx'ın bu analizler ile çıkardığı asıl sonuç aslında sermayenin 'sonsuz birikim prensibi' ile hiçbir doğal sınır tanımaksızın (klasik iktisatçıların bahsettiği görünmez el ve doğal sınırlar) birikme ve çok az kişinin elinde yoğunlaşma eğilimine sahip olduğuydu.²⁴

Liberal politikaların bu denli ön plana çıkmasında en büyük etkenlerden biri devlet müdahaleleriyle birlikte sermayenin karlılığının azalmasıdır. Çünkü kamu harcamalarıyla birlikte devletin milli gelir içindeki payı artmaktaydı. Bu durum üst gelir gruplarında yer alan kapitalistleri bir anlamda hoşnutsuz etmekte ve pastadaki paylarından fedakârlık yapmak onlar için kolay olmamaktadır. Serbest piyasa fikrine eleştirilerin birçoğu yozlaşmış siyasi ve ekonomik ilişkiler üzerinden gelmektedir. Milanoviç siyasi alanda kararların herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu bir düzlemde alındığını, ekonomik alanda ise gücün sermaye sahiplerinin elinde olduğunu ve bu ikililiğin oldukça karışık bir dengeleme eylemi içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Ancak Milanoviç'e göre bu sözde eşitlikte zaman zaman siyaset ekonomik alanı sınırlandırmaya çalışmış zaman zaman ise ekonomik alan siyasete karışmıştır ve zenginler kendi çıkarları için politikacıların kararlarını etkilemektedir. Neo-liberalizm bir yandan eşitlik iddiasını korurken zenginlerin kendi çıkarları doğrultusunda kararlar veren siyasileri seçme ve finanse etme arzusu ekonomik ve siyasi etikleri iyice aşındırmaktadır. Milanoviç ekonomiyi siyasete sokarak kamusal kararlara ve demokrasiye neo-liberallerin büyük zarar verdiklerini iddia etmektedir.²⁵ Başta ABD olmak üzere 2008 yılında tüm dünyada etkisi yoğun bir şekilde hissedilen ve büyük ölçekli bir finans kurumu olan Lehman Brothers adlı şirketin batması ile zirve

---

²³ Thomas Piketty, *Yirmibirinci Yüzyılda Kapital*, (Çeviren: Hande Koçak), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015, s.11-12

²⁴ Piketty, a.g.e., s.28-33

²⁵ Branko Milanoviç, *Trump As The Ultimate Triumph of Neoliberalism*, (Erişim Tarihi: 15.04.2020)

noktasına ulaşan finansal kriz ile birlikte ortaya çıktı ki bugün özgürlükler ülkesi olarak bilinen gelişmiş bir ülke olan ABD dâhil birçok ülkede karmaşık ve çarpık siyasal ve ekonomik ilişkiler mevcuttur. Piyasanın kendi haline bırakılmasının, denetleme ve yasal düzenleme eksikliklerinin faturasını tüm dünya ağır bir şekilde ödedi. Birçok alt ve orta sınıf grubundaki insan evsiz kaldı, işini kaybetti ve yeniden hayata tutunmak için çok fazla fedakârlıklar yapmak zorunda kaldı ve belki de kimileri hayata tutunamadı.

Yukarıda gelir eşitsizliğinin tarihsel ve ekonomi-politik arka planı anlatılmaya çalışıldığı üzere, Marx'ın "tarihsel yaşam sürecinde üretimin toplumsal ilişkileri değiştikçe, iktisadi kanunlar da değişir" ifadesine koşut olarak kapitalist paradigma da evrim geçirmektedir. Klasik iktisattan günümüze kadar paradigma değiştikçe, kapitalizmde mündemiç olan gelir eşitsizliğine dair yaklaşım ve politikalar da değişime uğramıştır. Sonraki bölümde gelir eşitsizliğinin bugünkü durumu, nedenleri ve sonuçları ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN NEDENLERİ VE DEVLETİN ROLÜ

İktisat literatüründe geçmişten günümüze kadar tüm ekollerin başlıca tartışma konusu devletin ekonomideki ve piyasadaki rolü üzerine olmuştur. Klasik iktisat ekolü devlete neredeyse bir rol biçmezken, ilk akım neo-klasik iktisatçılarda bu görüş etrafında yerlerini almışlardır; keynesyen temelli devletin piyasalara müdahalesini savunan ekoller ise klasik iktisat görüşlerinin karşısında yer almıştır. Ancak günümüze doğru keynesyen temelli yeni ekollerin etkinliği artmış ve piyasaların olumsuzlukları kendi başlarına temizleyemediğinin tecrübe edilmesi ile devletin piyasalardaki etkin rolünün kaçınılmaz olduğunu savunan modern yaklaşımlar çoğaltmıştır. Ancak bu yaklaşımlar kadar halen devletin rolüne radikal bir şekilde karşı çıkan ana akım iktisatçılarda mevcuttur. Ancak bugün eşitsizlikle mücadelede devletin rolü ve etkisi birçok durumda tecrübe edilmiş ve kanıtlanmıştır.²⁶

Bireyler arasında gelir eşitsizliğine sebep olan unsurlar geçmişten günümüze zaman içerisinde değişiklik göstermektedir ve bu sebeplere yenileri eklenmektedir. Şöyle ki bundan yüzyıl öncesinde toprak dağılımının nasıl gerçekleştiği gelir dağılımını etkileyen başlıca faktörlerden biriyken bugün teknoloji, tekeller gibi yeni nedenler gelir eşitsizliğini tetikleyen yeni unsurlar olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Gelir eşitsizliğinin ortaya çıkarttığı gelişmelerin sonucunda meydana gelen etkilerde zamanla değişiklik göstermektedir. Gelir eşitsizliği toplumda birçok alanı etkilemekte ve özellikle son yıllarda meydana gelen büyük etkileri ile önemli bir konu olarak ülkelerin ve politikacıların gündeminde yer almaktadır veya yer alması gerekmektedir. Eşitsizliğin ekonomik büyümeden, eğitim düzeyine, sağlık düzeyinden, toplumdaki bireylerin ortalama yaşam sürelerine kadar birçok faktörü etkilediği görülmektedir. Gelir eşitsizliği sonucunda ortaya çıkan etkiler ufak bir işçi grubunun grevinden, toplumsal bir eyleme kadar geniş bir aralıkta yer alabilmektedir. Son yıllarda Mısır'da başlayan ve daha sonrasında Ortadoğu'ya yayılan 'Arap Baharı' denilen toplumsal eylemler ve daha sonrasında Fransa'da başlayan az gelir ve orta

---

²⁶ Isabelle Journard, Mauro Pisu ve Debbie Bloch, 'The Role of Taxes and Transfers', *OECD Journal, Economic Studies*, Vol.2012, Issue 1, 2012, s.37-70

gelir sınıfının üzerindeki yaşam maliyetlerinin artmasını protesto eden ve sonrasında Avrupa'ya yayılan 'Sarı Yelekliler' eylemleri gelir dağılımındaki eşitsizlikler sonucunda meydana gelen toplumsal olaylar olarak ortaya çıkmaktadır. Tabii ki bu eylemlerin meşru ve meşru olmayan birçok tarafı bulunmaktadır ancak eşitsizliği ilgilendiren tarafı daha çok neden olduğuyla alakalıdır. Ayrıca şunu unutmamak gerekir ki gelir eşitsizliğinin yalnızca ekonomik sonuçları bulunmamaktadır; bu eylemlerde yer alan protestocuların ve bu ülkelerin kolluk kuvvetlerinde/güvenlik hizmetlerinde yer alan insanların ölümü ile sonuçlanan ağır faturalar ortaya çıkmaktadır.

Kısaca ifade etmek gerekirse gelir eşitsizliği yalnızca ekonominin, politikanın bir konusu değil ülkelerde birçok alana etkisi olan ve kontrol altına alınmaması durumunda ülkeleri kargaşaya sürükleyebilecek kaçınılmaz sonuçlar doğurabilen önemli bir konudur. Gelir eşitsizliğini tek bir sebebe veya sonuca indirgemek muhtemelen bu konuyla mücadele etmek için doğru bir yöntem olmayacaktır. Burada olan veya olmayan birçok sebep birlikte değerlendirilmeli ve ortaya çıkarttığı sonuçlar dikkate alınmalıdır. Liberalleşme fikirlerinin yeniden yaygınlaşmasından sonra hem içsel hem dışsal birçok faktör gelir dağılımı üzerinde etkili olmuştur. Cournia ve Court'un gelir eşitsizliğinin ortaya çıkmasını 'geleneksel' nedenler ve 'yeni' nedenler olarak tanımladığı ayrım göz önüne alınırsa çalışmanın bu kısmında bu çerçeveden uzaklaşmadan genel olarak gelir eşitsizliğinin nedenlerine ve bu konularda yapılan görüşlere yer verilmektedir.²⁷

2.1 Sosyal Yardımlar ve Vergi

Devletlerin piyasa müdahalesi için vergilerden, sosyal transferlere, borçlanmadan, sübvansiyonlara kadar çeşitli araçları bulunmaktadır. Devletler gelir eşitsizliği ile mücadeledeki rolünü daha çok vergiler ve transferler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu etkilerin boyutu ülkeden ülkeye, vergilerin ve transferlerin boyutuna ve türüne göre değişiklik göstermektedir. Devletin gelir eşitsizliğini azaltmada uyguladığı transferler doğrudan olabildiği gibi dolaylı yollarla da olabilmektedir. Örneğin işsizlik ödemeleri, emeklilik sistemleri gibi uygulamalar

---

²⁷ G.A. Cornia ve J. Court, 'Inequality, Growth and Poverty in the Era of Liberalization and Globalization', *UNU/WIDER Policy Brief*, 2001, C.4

doğrudan transferler arasında yer alırken, çocuklara ücretsiz eğitim ve sağlık hizmeti verilmesi gibi uygulamalar da dolaylı transferler olarak ifade edilebilir.

Ülkeler arasındaki gelir dağılımını analiz eden bir dizi çalışma, vergiler ve transferler gibi sosyal politikaların rolünün gelirin yeniden dağılımının büyüklüğünde önemli olduğunu göstermektedir.²⁸ Korpi ve Palme tarafından yapılan araştırmada sosyal transferlerin gelir eşitsizliğini azaltmada etkin bir rolü olduğu gösterilmiştir ve ayrıca bu çalışmada geniş kapsamlı eşitsizliği azaltıcı politikaların daha etkili olduğunu küçük hedef grubuna yönelik dar yayımlı politikaların eşitsizliği azaltmada etkin olmadığı ifade edilmiştir.²⁹ Jesuit ve Mahler, gelirin yeniden dağılımı ile sosyal transferlerin boyutunun hedeflenen duruma göre daha güçlü bir ilişki içerisinde olduğunu ifade etmişlerdir.³⁰ Immervoll ve Richardson tarafından yapılan çalışmada vergi sistemlerinin, uygun uzun dönem verileri bulunan 12 ülkede yapılan inceleme sonucunda 1990'ların ortalarına kıyasla ortalama olarak eşitsizliği azaltmada artık daha az etkili olduğunu iddia etmişlerdir. Onlara göre sosyal yardımlar gelirin yeniden dağıtılmasında vergilerden çok daha güçlü bir etkiye sahiptir.³¹ Eurostat'da yer alan sosyal transferlerin Gini katsayısına etkisi analizine göre sosyal transferler sonrası Gini katsayısında tüm AB üyesi ülkelerde pozitif yönlü değişimler tespit edilmiştir. Avrupa Birliği ortalaması sosyal transferler öncesi 0,52 olarak gerçekleşen Gini katsayısı sosyal transferler sonrası 0,31'lere düştüğü ifade edilerek sosyal transferlerin etkisi gösterilmiştir.³² Yapılan bu çalışmalarda görülmektedir ki eşitsizliğin azaltılmasında devletin ekonomi üzerindeki ve gelir eşitsizliğinin azaltılmasındaki rolü kaçınılmaz bir hale gelmektedir.

Ülkelerin en önemli gelir kaynağı olan vergiler birçok dönemde tartışma konusu olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Çoğu kişi gönüllü olarak vergi vermek

---

²⁸ Brandolini and Smeeding (2007), Atkinson and Brandolini (2001), Smeeding (2000, 2002 and 2004), Gottschalk and Smeeding (1997 and 2000), Atkinson (2003), Ervik (1998), and O'Higgins, Schmaus and Stephenson (1990)

²⁹ W. Korpi ve J. Palme, 'The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality, and Poverty in The Western Countries', *American Sociological Review*, Vol.63, No.5, 1998, s.661-687

³⁰ David Jesuit ve Vincent Mahler, 'State Redistribution in Comparative Perspective: A Crossnational Analysis of The Developed Countries' *Socio-Economic Review*, No.4, , Great Britain, 2006, s.483-511

³¹ H. Immervoll and L. Richardson, 'Redistribution Policy and Inequality Reduction in OECD Countries, Organisation For Economic Co-Operation and Development', *OECD Social, Employment and Migration Working Paper*, No.122, Paris, 2011, s.1-90

³² Eurostat, *Gini Coefficient for Equivalised Disposable Income Before and After Social Transfers*, (Erişim Tarihi: 06.06.2020)

istememektedir ancak devletler tarafından vergi toplama cebren ve karşılıksız olarak yapıldığından kişiler buna katlanmak durumundadır. Alınan bu vergilerin kimden ne kadar alındığı sorusu gelir eşitsizliği konusunun başlıklarından biri olmaktadır. En üst dilimde yer alanların daha az vergi vermek istemesi, bunun için ellerindeki gücü kullanarak bunu başarmaları şüphesiz eşitsizliği arttıran bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Piyasa hareketlerinin sermaye sınıfının eline bırakılması ve aşırı kar arzusu ile sermaye birikiminin serbestleştirilmesi ve vergi oranlarının sermaye sınıfı lehine düzenlenmesi eşitsizliği arttırmaktadır. Bugün kimi ülkelerde yoksullar yüksek tüketici vergilerine katlanırken miras vergiden muaf tutulmuştur ve bu şekilde uygulanan vergi sistemi dikkate değer bir durumdur ve eşitsizliği artırma yönünde etkisi bulunmaktadır. Dünya Eşitsizlik Raporunda tespit edilen bir başka durum ise vergi cennetlerinin varlığının etkisidir. Rapora göre dünya gayri safi mili hasılasının yüzde onuna denk gelen varlıklar zengin kişiler ve şirketler tarafından bu vergi cennetlerinde tutulmaktadır. Bu şekilde vergi kaçırma veya kaçınma durumu devletler adına büyük vergi kayıplarına sebep olmaktadır. Vergi cennetlerinin bilgi ve veri paylaşmada şeffaf olmayışı durumu daha da çıkmaza sokmaktadır.³³

Stiglitz piyasaların daha eşitsiz sonuçlara yol açtığı bir dönemde üst kesimdekilerden daha az vergi istenmeye başlamış olmasını şaşırtıcı bulmaktadır. ABD özelinde yaptığı araştırmasında; Carter döneminde en üsttekilerin marjinal vergi oranları yüzde yetmiş seviyesindeyken, Reagan döneminde bu oran yüzde yirmi sekiz seviyesine düşürülmüştür. Düşürülen bu oranın daha fazla istihdam ve tasarrufa yol açacağı beklenirken değişen tek şey daha fazla bütçe açığı olmuştur. Sonuçta, en üstte yer alan zenginler daha kötü durumda olanlarla karşılaştırıldığında fiilen daha düşük oranlarda vergi ödemektedirler, böylece zenginlerin servetinin daha hızlı artması söz konusu olmaktadır. Stiglitz bu durumun eşitsizliğin önüne geçilmesinde büyük bir sorun olduğunu iddia etmektedir.³⁴

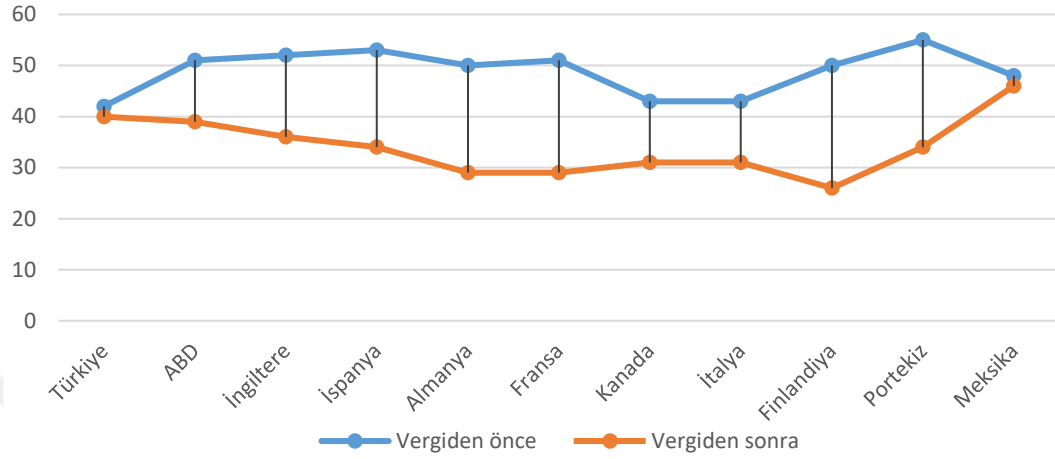
Ülkelerin eşitsizliğe müdahale edebileceği araçlardan biri olan vergilerin gelir eşitsizliğine olan etkisi Şekil 1.1 'de yer alan seçilmiş bazı ülkelerde vergi öncesi ve vergi sonrası Gini katsayısında gerçekleşen değişim ile gösterilmiştir. Ülkeler arasında

---

³³ F.Alvaredo, L. Chancel, T. Piketty, E. Saez, Gabriel Zucman, *Dünya Eşitsizlik Raporu*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2019, s.313-317

³⁴ Stiglitz, a.g.e., s.130-132

değişimin büyüklüğü farklılık göstermekle birlikte tüm ülkelerde vergi sonrasında daha adil bir dağılım olduğu gösterilmiştir.³⁵

Şekil 2.1: Vergi sonrası ve vergi öncesi Gini katsayısı

Kaynak: Lisa Charlotte Rost, *Equality Before and After Taxes*

Vergilerin gelir dağılımını düzenlemede etkisi olduğu şüphesizdir. Lüks tüketim mallarının vergilendirilmesi, yoksul kesimin vergi yükünün azaltılması, dolaylı vergiler yerine doğrudan vergilerin düzenlenmesi gelir eşitsizliğinin azaltılması adına önem arz etmektedir. Ülkeler bugün çok farklı vergi sepetlerine ve türlerine sahiptirler. Artan oranlı vergilendirme bugün eşitsizliği azaltmada etkili bir yol olarak görülmektedir.³⁶ Eşitsizliği azaltmada etkin olabilmek için hangi vergi politikalarının hangi oranlarda uygulanması gerektiği; yüksek gelir grubunda yer alan sermaye sınıfının sahip olduğu aşırı zenginliğin tasarruf ve yatırımlar önlenmeden hangi vergi politikaları ile sınırlanabileceği; sosyal transferlerin eşitsizliği azaltmadaki etkisi göz önüne alarak gerçekçi ve faydalı politikalar üretilmesi gelir eşitsizliği konusunda alması gereken önemli kararlar arasında yer almaktadır.

2.2 Ekonomik Büyüme

Ekonomilerin yapısında meydana gelen değişikliklerin gelir eşitsizliğini etkilediği Kuznets'in Ters U Eğrisi Hipotezi çalışmasından sonra birçok çalışmaya konu olarak iktisatçıların gündeminde yer almaktadır. Büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen Kuznets'e göre düşük gelir düzeyine sahip ülkelerde

³⁵ Lisa Charlotte Rost, *Equality: Before and after taxes*, (Erişim Tarihi: 10.10.2019)

³⁶ Anthony B. Atkinson, *Eşitsizlik: Ne Yapılabilir?*, Efil Yayınevi, Ankara, 2018, s.157-180

görece daha az gelir eşitsizliği bulunmaktadır. Ekonomik büyüme ve kişi başına düşen gelir artışıyla birlikte gelir eşitsizliği artar. Fakat büyümenin daha ileri aşamalarında gelir dağılımı eşitsizliği azalma eğilimine girecektir. Bu çalışmaya göre, gelir dağılımı ile gelir düzeyi arasındaki ilişki “ters U-eğrisi” grafiği ile şekillendirilir.³⁷ Robinson ise Kuznets’in araştırmasının temelinden faydalanarak ortaya koyduğu araştırmasında tarım sektöründen sanayi sektörüne istihdam kaymasının olacağını varsayarak, bu ülkelerin başlangıçta nispeten tarım yoğun sektörlerde ve kırsal yaşamda faaliyet gösterdiğinden sektörel ve geleneksel dinamiklerden dolayı gelir eşitsizliği de yüksek seviyelerde değildir. Sanayi sektörü ve kentsel yaşamda ise gelir eşitsizliği seviyeleri daha yüksek seviyelerde bulunmaktadır. Düşük gelir seviyeli bireyler bu ülkelerde zamanla sanayi sektöründeki daha iyi gelir elde etme fırsatlarını yakalamak isterler ve yaşanması muhtemel ekonomik gelişmeler ile birlikte sanayi sektörüne ve kentsel nüfusa bir kayma olacağından başlangıçta gelir dağılımında bir bozulma gözlemlenir. Tarımdan elde edilen gelire göre sanayiden elde edilen gelir daha yüksektir ve bu hipoteze göre başlangıçta artan gelir ile birlikte gelir eşitsizliği de mevcut olmaktadır. Ancak, ekonomik büyüme ile birlikte, bu olumsuzluklar zamanla telafi edilerek tarım sektörünün marjinal verimliliği artar, tarımsal işsizlik sanayi sektörü ile telafi edilir ve sanayi sektöründe de alt gelir grubu gelir durumunda iyileşmeler söz konusu olur. Kısacası ülkenin toplam geliri yükselirken, bireylerin gelirleri arasında da adil bir durum ortaya çıkmaya başlar.³⁸

Gelir dağılımı ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkilerinde Geleneksel ve Modern yaklaşımlar olmak üzere iki karşıt teorik yaklaşım mevcuttur. Geleneksel yaklaşım kısa dönemde gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerine arttırıcı etkisine vurgu yapmaktadır. Modern yaklaşım ise gelir eşitsizliğinin belirsizlik, verimsiz yatırımların teşviki, yüksek işlem maliyetleri ve güvensizliği arttıran politik ve sosyal istikrarsızlıkların ekonomik büyümeyi azalttığına işaret etmektedir.³⁹ Ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği üzerine birçok çalışma olmasına rağmen bu ikili arasındaki ilişkinin negatif veya pozitif olabileceği ya da bu ikisi arasında anlamlı bir ilişki

---

³⁷ Simon Kuznets, *Modern Economic Growth: Rate, Structure and Spread*, New Haven and London, Yale University Press, London, 1966, s.529

³⁸ Sherman Robinson, ‘A Note on the U Hypothesis Relating Income Inequality and Economic Development’, *American Economic Review*, Vol.66, No.3, 1976, s.437-440

³⁹ M. Nissanke ve E. Thorbecke, ‘Linking Globalization to Poverty in Asia, Latin America and Africa’, *Policy Brief United Nations University*, No.3, 2010, s.1-31

bulunmadığı yönünde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Yapılan bu çalışmalarda ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin kısa, orta ve uzun dönemlere göre ve ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar gösterebildiği belirtilmektedir. Klasik iktisat yaklaşımı temeline dayanan görüşlerde bu ikili arasında pozitif ilişki olduğu ve gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği iddiası bulunmaktadır. Neo-klasik iktisat yaklaşımı temelli görüşlerde ise bu ikili arasında çok belirgin ve kayda değer bir ilişki bulunmadığı iddia edilmektedir. Bunların yanında ise bu ikilinin arasında kuvvetli bir ilişki bulunduğunun ve gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği yönünde modern yaklaşımlar mevcuttur.

Tabi ki geçmişten günümüze tecrübe edilen durumlarla birlikte modern yaklaşımın benimsediği görüş son dönem araştırmalarında baskın gelmektedir. Çünkü tecrübe edilmiştir ki gelir eşitsizliği toplumların ve ülkelerin birçok alanını farklı kanallar yolu ile etkilemekte ve bu etkilerin ekonomik, politik, sosyal sonuçları ortaya çıkmaktadır. Ancak tabi ki bu konuda yapılan teorik çalışmalarda tam bir fikir birliği sağlanması söz konusu değildir ve bu çalışmalarda farklı etkiler farklı kaynaklar ile ilişkilendirilmektedir. Görülmektedir ki bu çalışmalarda gelir eşitsizliği bir yandan ekonomik büyümenin sebebi olabilirken bir yandan da sonucu olabilmektedir. Her ne kadar etkisinin yönü konusunda farklı çalışmalar mevcut olsa bile özellikle son dönem çalışmalarında gelir eşitsizliğinin sosyal ve politik etkilerinin ispatlandığı çalışmalarda mevcuttur. Burada önemli olan, karar vericilerin ve piyasa aktörlerinin ekonomik büyüme hedefleri değerlendirilirken bu etkileri göz önünde bulundurmalarıdır.

2.3 Eğitim

Gelir eşitsizliğine yol açan nedenlerden biri eğitim olarak görülmektedir. Çünkü bireylerin imkanları doğrultusunda aldıkları eğitim onların gelecekte hangi mesleklerde ne kadar ücretle çalışacaklarında büyük bir etken olmaktadır. Beşeri sermaye yatırımı olarak değerlendirilebilecek bu husus bireyler arasında gelir farklılıklarına ve eşitsizlik sorununa temel oluşturmaktadır. Bugüne kadar ücret farklılıkları ile ilgili analizler yapılırken birçok çalışmada bireyler arasındaki farklılıkları açıklamak için vasıflı ve vasıfsız işgücü ayrımı önemli bir unsur olarak yerini almaktadır. Burada iş gücünün geçmişte aldığı eğitimin ve öğretimin rolü büyüktür.

Bireyin eğitime harcama yapması yatırım olarak görülebilir ve beşeri sermayeye yapılan yatırım gelecekteki kazançta önemli bir etkiye sahiptir. Bunun sebebi Becker'a göre kazanç, yatırım maliyetinin net kısmı ve yatırım getirilerinin brütüdür. Becker eğitime yapılan her yatırımın da tüm yaşlarda aynı etkiyi göstermeyeceğini genç yaşlarda yapılan yatırımın daha fazla katkı sağlayacağını çünkü ilerleyen yaşlarda erteleme maliyetinin daha fazla olduğunu savunur.⁴⁰ Dünya Bankası verilerine göre dünya nüfusunun yaklaşık dörtte biri 0-14 yaş grubundaki çocuklardan oluşurken, bu oranın yaklaşık beşte dördü az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır ki bu da eğitimin bu az gelişmiş ülkeler grubu için önemini daha da arttırmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde yer alan genç nüfus yeterli eğitim imkanlarından faydalanabilse belki nice yeni mucitler ve daha başka birçok sektörde yer alabilecek nitelikli insanlar ortaya çıkabilecektir.

Eğitim ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkide eğitimin üretim faktörlerindeki verimliliği arttırdığının anlaşılması üzerine bu konuya ilgiyi artırmıştır. Değişen dünyada üretimin bilgiye bağımlı olması, vasıflı işgücü ihtiyacını ortaya koymaktadır. Çünkü firmalar uluslararası rekabet güçlerini arttırdıkları için, eğitilmiş, yeni teknolojilere açık ve verimli çalışan bireyleri istihdam etmektedirler. Bu durum eğitilmiş kişilerin istihdam oranını artırırken, eğitimsiz kişilerin istihdam oranında olumsuz bir etki yaratmaktadır.⁴¹ Buna ilaveten politikacıların yükseköğretim harcamalarının gelir eşitsizliğini azaltmada oldukça etkin olduğuna inanmakta oldukları ifade edilmektedir.⁴² Eğitim politikaları ile ülkeler ekonomik, sosyal, kültürel gibi birçok alanın gelişimine etki edebildiklerinden ve gelir eşitsizliğini azaltan doğrudan gelir transferi gibi tartışmalara sebep olan uygulamalara gerek duyulmadan eşitsizliği azaltma etkisi bulunduğundan politika yapıcılar tarafından önemli bir gündem olarak her zaman önlerinde durmaktadır.⁴³ Yine bir başka ifadeye göre

---

⁴⁰ G. S. Becker, 'Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis', *The Journal of Political Economy*, C.70, No.5, 1962, s.9-49

⁴¹ U. Taş, F. Yenilmez, 'Türkiye'de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı', *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2008, s.165

⁴² Jose' De Gregorio and Jong-Wha Lee, 'Education and Income Inequality: New Evidence from Cross-Country Data', *Review of Income and Wealth*, Vol.48, No.3, 2002, s.395-416

⁴³ Cemil Çiftçi ve Sinem Güler Kangallı, 'Eğitim ve Gelir', *Ege Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 2015, s.141

günümüzün gelişmiş ekonomilerinin bugünkü iktisadi, sosyal ve siyasal gelişmişlik seviyelerini belirleyen en önemli faktör eğitim hizmetlerine verilen önem olmuştur.⁴⁴

Eğitim, yoksul kesimin vasıf ve yeteneklerini artırarak onların hem psikolojik yönüyle kendi kendilerine faydalı olmalarını ve hem de eksik rekabet ortamında nitelikli iş bulabilmelerine imkan sağlar.⁴⁵ Bu nedenle, eğitim düzeyinin artması ile verimlilik artışı arasında var olan pozitif bağ ve bu verimlilik artışının da ücretlere yansımaya olanağından dolayı ve devletin eğitimi yaygınlaştırıcı politikalar uygulaması bir taraftan milli geliri artırırken, diğer taraftan gelir eşitsizliğini onarıcı etkide bulunur.⁴⁶

Bir diğer yandan teorik çalışmalar, eğitim ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin yeterince açık olmadığını ifade etmektedir. Kendisine daha fazla yatırım yapan birey daha fazla kazanır ancak burada yalnızca yapılan yatırım değil bireyin yetenekleri de önemlidir. Günümüz koşulları dikkate alındığında yetenekler arasındaki fark elde edilen geliri ve gelir dağılımını etkilemektedir. Aynı eğitim seviyesinde olan bireyler aynı kazancı elde edemeyebilirler. Öyle ki Atkinson tarafından yapılan OECD ülkelerinin ve özellikle ABD'nin yer aldığı bir çalışmada en üst yüzde birlik dilimde yer alanların yüksek eğitilmiş olduklarını ancak onun hemen altında yer alan dilimdekilerinde yüksek eğitilmişlerden oluştuğunu ifade etmektedir. Atkinson'a göre eşitsizlik özellikle ABD gibi gelişmiş ülkelerde temel olarak eğitimsel farklılıklardan kaynaklanan bir problem değildir. Ona göre en üst yüzde birlik dilimdeki zenginlerin alttakilerden hızla uzaklaşması esas sorunu teşkil etmektedir. Atkinson'a göre yeni eğitimsel seçkinlerin çok küçük bir kısmı yeni ekonomik seçkinler arasına girmiştir.⁴⁷ Bundan dolayı, her ne kadar 20. yüzyılda gelir dağılımında eşitsizliklerde iyi eğitim almış bireylerin daha iyi bir konumda olmalarına karşın, eğitilmiş bireyler arasında da gelir dağılımında önemli eşitsizlikler ortaya çıkmıştır.⁴⁸

---

⁴⁴ Orhan Şener, *Kamu Ekonomisi*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.466

⁴⁵ Mehmet Yüce, 'Türkiye'de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı', *Bilgi*, Cilt 1, Sayı 23, 2002, s.1-38

⁴⁶ İsa Altınışık ve Hasan Sencer Peker, 'Eğitim ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği', *KMÜ İİBF Dergisi*, Cilt 10, Sayı 15, 2008, s.101-118

⁴⁷ Atkinson, a.g.e., s.93

⁴⁸ Thomas Lemieux, 'Post-secondary Education and Increasing Wage Inequality', *American Economic Review*, Vol.96, No.2, 2006, s.195-199

Diğer bir yandan eğitim politikaları eğer bölgelere veya cinsiyetlere adil olarak uygulanmazsa, gelir eşitsizliğini artırıcı bir etkiye sahip olmaktadır.⁴⁹ Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, hem yoksullukla mücadelede hem de gelir eşitsizliğinin azaltılmasında önemlidir. Böylelikle, bireylerin içinde yer aldıkları sosyal sınıftan daha üst bir sınıfa geçmeleri hem de daha yüksek seviyelerde gelir elde edebilme fırsatları kendiliğinden sağlanmaktadır. Bu bakımdan, yoksullukla mücadele devletlerin öncelikli hedeflerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, piyasa başarısızlığı ve saf kamu mallarının mevcut olduğu durumlarda verimlilik açısından kamu desteklemeleri haklı gösterilmekte ve devlet müdahaleleri gerekmektedir. Yoksullukla başa çıkabilmek için politika yapıcıların uygulayacağı en etkin politikalarından biri yoksullara yönelik temel hizmetlerin ücret alınmadan ve kaliteli düzeyde sunulmasıdır.⁵⁰ Bu nedenle, pek çok ülkede, savunma harcamalarından sonra hatta bazen de önce gelen en önemli harcama kalemlerinden biri de eğitim harcamalarıdır. Şüphe yok ki, bir ülkede yaşayan insanların huzuru, asgari düzeyde eğitim ve sağlık standartlarına bağlıdır. Toplumdaki eğitim düzeyinin gelişmişliği, üretim ve yönetimde verimliliği artıracığından, ekonomik gelişme ve reel milli gelir artışını da beraberinde getirir.⁵¹ Amerika özelinde yapılan bir araştırmaya göre düşük gelir grubunda bulunan çocukların eğitim aldığı okullar ile daha üst gelir gruplarında yer alan çocukların eğitim aldığı okullar arasındaki eğitim ve kalite farkını azaltmak ve bu okullar arasındaki seviyeyi yakınlaştırmak adına bir köprü kurulabilseydi Amerika'nın milli geliri bu hedefin uygulanmaya başlandığı onuncu yılın sonunda 670 milyar dolar daha fazla olabilirdi. Bu durum ekonomideki büyük boşluk olarak ifade edilmektedir.⁵²

Eğitime yönelik yapılan kamu harcamaları ile yoksul bireylerinin çocuklarının ileride daha iyi çalışma fırsatlarına sahip olabilmeleri ve daha yüksek gelir elde edebilmeleri sağlanabilir ve bu motive edilebilir. Bu harcamalar aslında bir kazan kazan stratejisi durumu ortaya çıkartır ve ekonomilerdeki büyük boşlukların ortadan

---

⁴⁹ Salih Kalaycı ve Ayhan Öztürk, 'Türkiye'de Eğitim, İşsizlik ve Enflasyona Dayalı Gelir Dağılımı Adaletsizliği', *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Vol.12, No.31, Ankara, 2017, s.165

⁵⁰ Lionel Demery, *Analyzing the Incidence of Public Expenditure*, Ed. François Bourguignon ve Luiz A. Pereira da Silva, *The Impact of Economic Policies on Poverty and Income Distribution*, World bank and Oxford University Press, New York, 2003, s.41-68

⁵¹ Yüce, a.g.e., s.26

⁵² McKinsey & Company, *The Economic Cost of the US Education Gap*, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2020)

kalkmasına imkan sağlayabilir. Dolayısıyla, bu tür kamu harcamalarının gelir eşitsizliğini onarıcı etkisi her zaman için önemlidir. Aynı zamanda bu tür devlet yatırımlarının ekonomik boyutunun yanında sosyal boyutları da önemlidir. Yoksul kesimin ümitsizliğe kapılmaması ve anarşi sorunlarının yaşanmaması açısından devlet bu gibi hizmetleri sunmakta aslında mecbur durumdadır.

Eğitimin ülkelerin gelişmişlik düzeyine ve bireyler arasındaki gelir dağılımına etkisi göz ardı edilemez bir gerçektir. Ancak günümüzde yaşananlar değerlendirildiğinde bugün eğitim düzeyi çok iyi durumda olan bireyler arasında da eşitsizlik kendini göstermektedir. Bu da şunu ifade etmektedir ki gelir eşitsizliğini en makul seviyelere indirmek için uygulanan eğitim politikasının yanında gelir eşitsizliğini de içeren politikalar ve kurumlar üretmek ve geliştirmek gerekmektedir.

2.4 İşsizlik

Gelir eşitsizliğinin temel nedenlerinden bir başkası olarak işsizlik görülmektedir. Tarihsel olarak bakıldığında, işsizlik ve gelir eşitsizliği temel olarak iki ayrı literatürde incelenmiştir. İşsizlik çalışmaları, Phillips (1958), Samuelson ve Solow (1960); Friedman (1968) ve Lucas'ın (1976) klasik çalışmasıyla enflasyon ve para politikası ile olan ilişkisine daha fazla önem vermektedirler. Gelir eşitsizliği yönünden, Kuznets (1955), Okun (1975) ve diğerlerinin klasik çalışmalarını takiben ekonomik büyüme ve verimlilik ile olan ilişkisine daha fazla odaklanmaktadır. Yine son zamanlarda işsizlik ve gelir eşitsizliğinin sık sık birlikte ortaya çıkması ile birlikte yükselen işsizliğin gelir eşitsizliğinin artmasının nedenlerinden biri olarak ele alınmaktadır ve işsizlik ve eksik istihdam probleminin gelir dağılımı üzerinde bozucu bir etkisi olduğundan söz edilebilmektedir.

1970'li yıllardan itibaren ekonomi literatüründe makroekonomik politikalar açısından devam eden tartışmaların odak noktaların temelini yine enflasyon ve işsizlik oluşturmaktadır. Enflasyon ve işsizlik, ekonomik politikalarla ilgili iki önemli problem olarak her zaman önemini korumaktadır. Ülkelerin bu problemlerin üstesinden gelmek için çeşitli politika sepetlerine sahip olmalarına rağmen, enflasyon ile işsizlik

arasındaki ters ilişki nedeniyle ülkelerin aynı anda onlardan kurtulmaları mümkün olamamaktadır.⁵³

Yoksul bireylerin çoğunlukla büyük bir kısmının işsiz olduğu dikkat çekmektedir. İşsizlik, üretim ve tüketim dengesinin bozulmasına, yatırımların azalmasına yol açarak yoksulluğu perçinlemekte ve gelir eşitsizliğini daha da arttırmaktadır. Çalışma çağındaki nüfusun istihdama katılamaması, bu kişilerin gelir sahibi olmasını engellemekte ve gelir eşitsizliğine neden olmaktadır. Aynı zamanda ülkeler açısından bu durum bir verimlilik boşluğu olarak da nitelendirilebilir.

Günümüzde istihdam ve işsizlik hem ekonomik hem de sosyal sonuçları ile tüm ülkelerin en önemli sorunu haline gelmiştir. Bunun nedenlerinden biri, emek yoğun üretim sisteminden sermaye yoğun üretim sistemine geçilmesinin nitelikli iş gücü talebini arttırırken, niteliksiz ve daha az nitelikli işgücünün işsiz kalmasına neden olmasıdır. Bu durum gelir dağılımı eşitsizliğini derinleştirmektedir.⁵⁴ Bununla birlikte, gelir eşitsizliği de işsizlik üzerinde etkili olabilmektedir. Bunun nedeni gelir eşitsizliğinin gelir dağılımının alt kesimlerinde yer alan kişilerin yeteri kadar kaynak elde edememesinden dolayı beşeri sermayeye yatırım yapamamasına ve buna bağlı olarak iş bulma konusunda güçlük çekmesine yol açmaktadır. Alt gelir grubunda yer alan bireylerin beşeri sermaye yatırımını yeteri kadar yapamaması sonucunda ortaya çıkan işsizlik kalıcı olabilmekte ve mevcut durumda zaten düşük gelir sahibi olan bireyi zor durumda bırakmaktadır. Ancak beşeri sermaye yatırımı yapabilen kişiler yüksek ücretler almakta ve bu durumda gelir eşitsizliğinin artmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan beşeri sermaye bakımından yüksek gelire sahip kişiler için yapılan yatırımların süreklilik kazanması durumunda bu yatırımların marjinal verimliliği azalma eğilimi göstermektedir. Bunun yerine beşeri sermaye yatırımı yapamayan kişilerin devlet tarafından desteklenmesi sonucunda yatırımların artması ile gelir eşitsizliğinin azalmasına katkı sağlamaktadır.⁵⁵

Dikkati çeken bir diğer nokta ücret payı ve işsizlik arasındaki ilişkidir. Sheng, 1941-2010 dönemi için ABD 'deki bu ikili arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Gelir

---

⁵³ Aije'den Aktaran Duygu Serin Oktay, 'Enflasyon ve İşsizliğin Gelir Eşitsizliği Üzerine Asimetrik Etkisi: Türkiye Örneği', *International Conference On Eurasian Economies 2019*, KKTC, 2019, s.12

⁵⁴ N. Öztürk, *Gelir Dağılımının İktisadi Analizi*, Ekin Yayınevi, İstanbul, 2017, s.66

⁵⁵ K.R.I Keller, 'How Can Education Policy Improve Income Distribution? An Empirical Analysis of Education Stages and Measures on Income Inequality', *The Journal Of Developing Areas*, Vol.43, No.2, 2010, s.51-77

eşitsizliği ölçümü olarak ücret payından yararlanmıştır ve işsizlik ile ücret payı arasında değiş tokuş olduğunu belirtmiştir. Böylece işsizlik ve gelir eşitsizliği arasında pozitif korelasyon olduğu sonucuna varmıştır. Uygulanabilecek politikalarla ücret payının arttırılması işsizliği azaltabilir, bu sayede de gelir eşitsizliği sorununun önüne geçilebilir.⁵⁶ Sheng yaptığı çalışmasında düşük ücret payının daha fazla eşitsizliğe işaret ettiğini ifade etmektedir ancak ücret payı ve işsizlik arasındaki ilişkinin tam bir bilmece olarak nitelemektedir. Sheng güncel eşitsizlik ölçümlerinde ücret payı ile eşitsizliğin ölçümünün artık mükemmel bir yol olmadığını kabul etmekle birlikte piyasada yer alan işgücünün çoğunun yönetici kesiminden değil de hala düşük ücretli çalışanlardan oluştuğunu ifade etmektedir. Bütün ekonomi okullarında müdahaleci anlayışa sahip okullarda buna dahil genel kabul gören bir durum işsizlik aşırı yüksek ücret düzeyinin bir sonucudur. Sheng bu karmaşık ilişkide ise şunu tespit etmiştir; yüksek ücret düzeylerine işsizlik oranlarında düşüşler eşlik edebilmektedir. Tespit edilen bu durum bu karmaşıklığın sebebidir ve bu durumun sürdürülebilir bir durum olup olmadığı ise bir soru işareti olarak bir kenarda durmaktadır.⁵⁷

Şunu ifade etmek gerekir ki eşitsizliği azaltılmasında işsizliğin azaltılması kilit bir rol oynamaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalarda görülmektedir ki birçok dönemde işsizliğin azaltıldığı durumlarda gelir eşitsizliği de azalmaktadır. Bu yüzden eşitsizlikle mücadele edebilmek için aynı zamanda işsizlikle mücadele kaçınılmaz bir yoldur. Bundan belki birkaç yüzyıl öncesinde işsizlik kavramı pek bir anlam ifade etmiyordu ancak bugüne geldiğimizde değişen dünya düzeni ve ekonomik yapılarla birlikte bu kavram daha önemli hale gelmiştir.

2.5 İstihdam ve Sendika

İstihdam konusu işsizlik başlığı altında ifade edildiği gibi ekonominin en başta gelen konularından biridir. Kapitalist sistem ile birlikte ekonomiler sanayileştikçe, finans sektörü etkisini arttırdıkça ve nüfus daha kentli hale geldikçe istihdam ya hep ya da hiç olmaya başladı. Günümüz koşullarında istihdamın türlerine de her geçen gün yenisi eklenmektedir. Bu durum yaşanmadan önce istihdam kavramı genel anlamda düzenli işlerle bir arada anılıyordu ancak bugün yarım zamanlı işler, evden çalışma,

---

⁵⁶ Y. Sheng, 'Unemployment and Income Inequality: A Puzzling Finding from the US in 1941-2010', *SSRN Electronic Journal*, (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2020)

⁵⁷ Sheng, a.g.e.

telefon ile pazarlama, mevsimlik işler, günü birlik işler, geçici ajans işleri gibi yeni istihdam türleri ortaya çıkmış durumdadır. Bu yeni istihdam türlerinde son yıllarda büyük bir artış görülmektedir.⁵⁸ Bunlara ücretsiz staj ve vb. durumlar eklenirse bu artış daha büyük hale gelmektedir. Ayrıca, bazı çalışmalar ücret dağılımının rolüne dikkat çekmektedir ve bazı gelişmiş ekonomilerde işgücü kazançlarında eşitsizliğin artmasında yarı zamanlı ve geçici istihdamın payının arttığına dair işaretler ortaya çıkmaktadır.⁵⁹ Schmid çalışmasında 1998 ve 2008 yılları arasında AB üyesi ülkelerin çoğunda bu standart dışı istihdam oranının arttığını tespit etmiştir.⁶⁰ Benchmarking Working Europe 2012 raporuna göre AB üyesi ülkelerde kadınların bu standart dışı istihdam da bulunma oranı erkeklere göre daha yüksektir ki bu durum AB’de kadın istihdamında daha düşük tam zamanlı istihdam oranlarını açıklamaktadır.⁶¹

Bu ifadelere baktığımızda günümüzde ülkelerin istihdam rakamlarını tahmin etmek daha güç hale gelmektedir. Burada esas önemli soru ise şudur: bu istihdam türlerinde çalışanlar yani örneğin yarı zamanlı çalışan bir erkek bunu gönüllü mü yapıyor yoksa mecbur kaldığından mı? Buna çalışanlar tarafından verilecek yanıtlar işgücü piyasası istatistiklerini doğrudan etkilemekte ve rakamların olduğundan az veya olduğundan çok görünmesine sebep olmaktadır. Tabi ki bu durumu düzeltmek söylenecekler kadar kolay olmayacaktır. Etik ücret ve asgari ücret düzeyini belirlemek hükümetler için daima önemli ve zor bir konudur.

İşgücü piyasalarının örgütlenme şekli, sendikal haklarla ilgili mevzuatlar, sendikal hak ve özgürlüklerin gelişmişlik düzeyi, sendikaların gücü ve sendikalaşmanın yaygınlığı da gelir dağılımını doğrudan etkilemektedir. IMF raporlarında, ortalama ücrete göre asgari ücrette bir azalmanın gelişmiş ekonomilerdeki daha yüksek eşitsizlikle ilişkili olduğunu, sendikalaşma oranındaki düşüşün ise en zengin yüzdeler dilimin gelir paylarının artmasıyla güçlü bir şekilde ilişkili olduğu tespit edilmiştir.⁶² Genel olarak, sendikalı işçilerin ücret ve diğer çalışma koşullarının sendikalı olmayan işçilere göre daha iyi olması, sendikalaşma oranının

---

⁵⁸ OECD, *Employment Outlook*, 2014, s.141-209

⁵⁹ OECD, *2012 Annual Report on the OECD Guidelines for Multinational Enterprises*, 2012

⁶⁰ Gunter Schmid, 'Non-Standard Employment and Labour Force Participation: A Comparative View of the Recent Development in Europe', *IZA Discussion Paper No. 5087*, 2010

⁶¹ ETUI., *Benchmarking Working Europe*, 2012, s.31

⁶² Florence Jaumotte ve Carolina Osorio Buitron, 'Inequality and Labor Market Institutions', IMF Staff Discussion Note, 2015, s.1-31

yükselmesinin gelir dağılımını işçiler lehine değiştirmesi ile sonuçlanır.⁶³ Bir diğer yandan katı işe alım şartları ve istihdam koruma düzenlemeleri ve zayıf gelir koruma sistemleri genellikle kayıt dışılığı teşvik ederek ücret eşitsizliğini artırmaktadır. Bununla birlikte, geniş bir ülke örneğinden elde edilen kanıtlar fiili işgücü piyasası düzenlemelerinin (asgari ücret, sendikalaşma ve sosyal güvenlik katkıları gibi) ortalama olarak gelir dağılımını iyileştirme eğiliminde olduğunu göstermektedir.⁶⁴ OECD raporunda işçi sendikalarına üyelik oranının AB ülkelerinin hemen hemen hepsinde 1980 yılına göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Stiglitz'e göre ABD ve Birleşik Krallık'ta 1980'lere göre 2010'da sendikalaşma oranı %20,1'den %11,9'a düşmüştür. Bu durum ona göre dengesiz bir güç ve siyasi boşluk yaratır.⁶⁵

Ancak yine de bu sendika üyelikleri ile ücret dağılımı arasındaki ilişkinin yönünün ne olduğuna dair tartışmalar bulunmaktadır. Yine başka bir çalışmada ücret eşitsizliğindeki artışa sendikalaşma rakamlarındaki azalışın etkisi olduğunu açıklıyor ancak bu yalnızca erkekler için geçerli bir durum olarak tespit ediliyor; aynı durum kadınlar arasındaki ücret eşitsizliğini açıklayamamaktadır.⁶⁶

Sendika üyeliği konusu net sonuçlara ve çıkarımlara varılması zor bir alandır. Ülkeler için farklılıklar gösterebilmektedir. Toplumsal yapılardan ve dinamiklerden çok fazla etkilenmektedir. Bu alanda aslında gelir eşitsizliğine neden olan diğer alanlarda olduğu gibi gelir eşitsizliğini iyileştirmede bir faktör olarak bu zincire eklenecek bir halka olarak bulunmaktadır ve gelir eşitsizliğinin belirli bir kısmını açıklamaktadır.

2.6 Teknoloji

Bugünün gelir eşitsizliğini açıklarken teknoloji bu eşitsizliğin sebeplerinden biri olabilir mi? Teknolojik işsizlik; yapısal işsizlik, friksiyonel işsizlik, geçici işsizlik gibi işsizlik türleri arasında yer almaktadır ve işgücü piyasasında önemli etkilere sahiptir. Teknolojinin işgücü piyasasında yarattığı etkiler üzerine birçok çalışma mevcuttur. Bu etki sektörüne, dönemine, teknolojinin üretiminde kullanıldığı malın talebine göre

---

⁶³ Şadan Çalışkan, 'Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk', *Sosyal Siyaset Konferansları*, Cilt 0, Sayı: 59, 2010, s.95-96

⁶⁴ Cesar Calderon ve Alberto Chong, 'Labor Market Institutions and Income Inequality: An Empirical Exploration', *Public Choice*, Vol.138, Issue.1, 2009, s.65-81

⁶⁵ Stiglitz, a.g.e., s.122

⁶⁶ Atkinson, a.g.e., s.82

değişiklikler gösterebilmektedir. Genel olarak teknolojik işsizlik ile kastedilen emek arzının emek talebinin üzerinde kalması ve bu uyuşmazlığın işsizliğe sebep olması ve bunun temelinde teknolojik değişme ve gelişmelerin yatmasıdır.

Teknolojinin işgücü piyasası üzerine etkilerinin tartışılmaya başlandığı ilk zamanlar İngiltere’de el dokuma tezgâhlarının yerini buharlı dokuma tezgâhlarının aldığı döneme denk gelmektedir. 1800’lü yıllara denk gelen bu dönemde buharlı makinelerin üretimde verimliliği bir hayli arttırması üzerine el dokuma tezgahları adeta bir antika unsuruna dönüşmüştü. Artık dokuma için el dokuma ustalarına ihtiyaç azalmaktaydı ve bir meslek ortadan kalkma durumuna gelmişti. Bunun üzerine dokuma ustaları arasında huzursuzluklar artmış ve yıllar sonra bile anılacak Luddizm işçi eylemleri ortaya çıkmıştır.⁶⁷ Ancak yine bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Nardinelli o dönem el dokuma tezgahlarının ortadan kalkmasına teknolojik gelişmelerin sebep olmadığını, dönemselsel bir krizin ve bu sektörde oluşan talep eksikliğinin bu durumu ortaya çıkarttığını ve bu dönemdeki işsizlikle teknolojinin bir bağının bulunmadığını ifade etmiştir.⁶⁸

Bugün hayalperest düşüncelere sahip olanları saymazsak bunun dışında teknolojiye karşı direnmek ve teknolojiyi kabullenmemek neredeyse imkansızdır. Teknoloji hayatımızın her alanını yeniden şekillendirmekte ve ekonomilerin yapısını, istihdam türlerini de değiştirmektedir. Başlangıçta tarım sektörü üzerinde yapısal değişikliklere neden olan teknolojik gelişmeler devamında sanayi sektörü ve hizmet sektörü üzerinde derin etkiler yaratmış ve istihdam yapısının bu sektörler arasında transferine sebep olmuştur.

Teknolojinin işgücüne etkisi üzerine kesin olan ve olmayan birçok çalışma ve tartışma mevcuttur. Üzerinde ortak kaniya varılan şeylerden biri teknolojinin emek üretkenliğini arttırdığıdır. Fakat bu artışın derecesinin hem ölçülmesi zor olduğundan aynı zamanda teknolojik değişme birçok dışsallıktan etkilendiği için tespit edilmesi zor olmaktadır. İktisatçılar arasında başlıca tartışma konusu ise teknolojik gelişmelerin işsizlik üzerine etkisi olup olmadığıdır. Bu konuda bir kesim teknolojik değişikliklerin işsizlik üzerine etkisi olmadığını savunurken bunun karşısında yer alan başka bir kesim

---

⁶⁷ History, *Who were the Luddites?* , (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2020)

⁶⁸ Clark Nardinelli, ‘Technology and Unemployment: The Case of Handloom Weavers’, *Southern Economic Journal*, Vol.53, No.1, 1986, s.87-94

teknolojinin işsizlik üzerine etkisi olduğunu savunan teorilere sahiptir. Bununla birlikte ülkelerin uyguladığı politikalara ve diğer dışsallıkların ortamına göre teknolojik değişikliklerin işsizlik üzerine etkisinin değişkenlik gösterebileceğini savunanlar da mevcuttur. Bu konuda işverenler ve sendikalar karşı karşıya gelmektedir. İşverenler teknolojik gelişmelerin işsizlik üzerinde etkisi olmadığını hatta yeni imkanlar ortaya çıkarttığını savunurken sendikalar ise bunun tam tersini savunmakta ve yeni teknolojilerin faydalarını kabul etmekle birlikte bunun bir işsizlik meydana getirdiğini ve bunu telafi edecek iş ortamlarının sunulması gerektiğini ifade etmektedirler.

Teknolojik yenilikler ve gelişmeler meydana gelirken bu kararların nasıl alındığı önem arz etmektedir. Bu kararları alanlar hangi sebeplerle bu kararları almaktadır sorusu gündeme gelmektedir. Atkinson ‘Eşitsizlik/Ne Yapılabilir?’ adlı kitabında bu konuya bir örnekle açıklık getirmiştir: Bu örnekte teknolojik gelişme için verilen kararın ticari olduğunu varsaymıştır. Bir araba üreticisinin spreyci boyacı tesisinde robotlaşmaya yatırım yapacağını varsaymıştır. Bu yatırımın tüm yönleri ile arzu edilen bir yatırım olduğunu çünkü artık insanların zararlı kimyasallar ile birebir temasının azaltılacağını ve daha kaliteli ürünler ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Başlangıçta bu yatırım daha fazla nitelikli, eğitilmiş işgücü istihdamına neden olacak çünkü bu yeni yatırım deneyimle gerektirecek ve teknik sorunlara başa çıkabilmek için müdahale gerektirecektir. Ancak zamanla bu deneyimle ilerledikçe toplam işgücünde azalma meydana gelecektir. Böylece ücret gideri tasarrufu başlangıçtaki yatırım miktarını telafi edecektir. Burada firmalar bu yatırım kararını verirken bu karşılıklı maliyet-tasarruf ilişkisini enine boyuna değerlendirirler. Bunun yanında bu kararı vermekte etken olan bir başka unsur robotların sendikası olmayacaktır ve robot grevleri meydana gelmeyecektir. Atkinson bu örneğinde genel bir tablo çizmiştir. Burada teknolojinin faydalarından bahsetmemek tabii ki mümkün değildir. Faydalı olanın alınması ve bu yatırım kararlarının verilmesinden daha doğal olan bir yol yoktur. Ancak bu robotların sahibinin kim olduğu sorusunun ve bu yeni dağılımda kimler bu dağılımdan faydalanacaktır sorularının cevaplarının daha önemli olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹

Teknolojik gelişmeler tüm dünyaya yayılmaktadır ve bu çok hızlı gerçekleşmektedir. Bugün içinde bulunduğumuz dünyada bu gelişmelere yakından

---

⁶⁹ Atkinson, a.g.e, s.101-102

tanıklık etmekteyiz. Bundan belki yirmi yıl öncesinde tüm faturalar veznelere giderek fatura kuyruklarında öderken bugün herkesin elinde olan akıllı bir telefon ile hemen hemen tüm işlemler saniyeler içerisinde halledilebilmektedir. Burada önemli olan bu teknolojik gelişmelerin kararını verenlerin sınırı nedir. Örneğin; hiçbir vezne kalmayacak şekilde bir ödeme sistemi mi arzulanıyor? Başka bir örnek; bugün bazı marketler kasiyer görevlisi olmadan müşterilerin kendilerinin ödeme yapabildiği bir sistem denemektedir. Burada esas amaç minimum sayıda kasiyerle ücretlerden tasarruf etmek mi, yoksa aynı sayıda kasiyer ve çalışan ile müşterilere daha iyi ve hızlı bir hizmet sunmak mı? Bir başka örnek; bugün birçok ülkede uygulanan benzin istasyonlarında kendi kendine kullanılan pompalar. Bundan belki 50 yıl sonra hiçbir benzin istasyonunda pompa görevlisi görülemeyecek. Artık banka işlemleri bir telefon aracılığıyla hiçbir müşteri temsilcisi ile görüşmeden robot kayıtlar ve yapay zeka aracılığıyla halledilebiliyor. Burada amaçlanan zaten fazlasıyla iştahlı olan finans sektöründe şube ve çalışan sayısını minimuma indirerek karları maksimize etmek mi? Bu sorulara verilecek yanıtlar esas sorunun kaynağına inilmesine yardımcı olacaktır. Eğer bu teknolojik gelişmeler tamamıyla işgücünü ortadan kaldırmaya ve bunun üzerinden bir tasarrufa ve aşırı kar amacına yönelikse teknolojinin işsizliği artıran bir etkisinin olduğunun varsayılması kaçınılmaz olmaktadır. Tüm bu işsizlik senaryolarının yanında dünyanın kaybedebileceği çok önemli bir şey daha var: Sosyal iletişim ve etkileşim. Tüm bu yenilikler ve gelişmeler insanlar arasındaki iletişimi uzaklaştırarak, geleneksel iletişim ve etkileşim bağlarını koparmaktadır. Robot bir kayıt ile canlı bir müşteri temsilci ile konuşmak arasında büyük farklar ve psikolojik etkiler mevcuttur.

Piyasa ekonomisinde bulunsak bile bu konuda devletlerin alacağı rol de büyük önem arz eder. Bugün birçok teknolojik gelişme ve yenilik devlet teşvikleri ve fonlamaları ile gerçekleşmektedir. Burada devletler bu teknolojik yenilikleri talep ederken gelecekte etkilerini göz önünü alıyorlar mı? Özellikle savunma sanayinde ülkeler için teknolojik gelişmeler iştah kabartan bir alandır. Bugünün birçok teknolojik gelişmesi ülkelerin savunma durumlarını güçlendirmek için alınmış kararlar sonucunda ortaya çıkmıştır. Ülkeler bu kararları alırlarken, ister finanse etme, lisans verme, yasal düzenleme olsun isterse satın alma olsun bu kararların dağılımsal sonuçlarını göz önüne almalıdırlar. Şöyle ki herhangi bir teknolojik gelişmenin herhangi bir sektörde iş gücü ihtiyacını ortadan kaldırabileceği düşünülmekte midir?

Bunun topluma ve bireye olabilecek etkileri için gerekli önlemler ve düzenlemeler planlanmakta mıdır? Tüm bu sorulara verilecek yanıtlar ve bunun ışığında yapılacak tartışmalar bugünün eşitsizliğinde teknolojinin rolünü ortaya çıkartmaktadır.

2.7 Rekabet ve Yolsuzluk

İnsan kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye ve hata yapmaya meyillidir. Kapitalizmle birlikte bu unsur kendini daha çok göstermiş ve zenginler yoksul olanların elindekini dahi alma pahasına kendi çıkarları ve zenginliğine zenginlik katmak için adil olmayan davranışlar sergilemeye başlamıştır. Rekabetçi bir ortam oluşturmadan gerçekleşen yeniden dağılım ekonomilerin istikrarlı ve dengeli bir büyüme gerçekleştirmesini ve aynı zamanda verimliliği olumsuz etkileyebilmektedir. İktisatçılar en uygun piyasa ortamının tam rekabet piyasası koşulları sağlandığında ortaya çıkacağını savunmaktadır. Ancak varsayıldığı gibi tam rekabet piyasasının düzgün bir şekilde gerçekleşmesine uygun ortam sağlanması günümüzde yaşanan kapitalist sistemde zor gözükmemektedir. Bugünün var olan piyasa dinamikleri eşitsizliğe katkı sunmaktadır. Piyasalar tam olarak istenildiği gibi tam rekabet ortamında rekabetçi bir şekilde gerçekleşirse bu rekabetçi güçler kar oranlarının aşırılığına izin vermezler. Fakat bunu sağlayacak olan tecrübe edilmektedir ki piyasanın kendisi değildir. Eğer devletler bu piyasalar için bu rekabetçi ortamı oluşturmaz ve bu doğrultuda yasal düzenlemeleri uygulamazsa büyük tekel karları ortaya çıkabilmektedir.⁷⁰ Stiglitz piyasalarda tekel yapıların arttığından ve bu artan tekelleşmeye katkı sunan üç etkenden bahsetmiştir. Bunlardan birincisini devletin rolü hakkında yapılan fikir savaşları olarak ifade etmiştir. Chicago okulunun savunduğu serbest piyasa fikrini ve rekabet karşıtı görünen uygulamaların aslında verimliliği arttırdığı görüşünü eleştirmiştir. İkinci neden olarak piyasaları düzenleyen yasal düzenlemeleri yapanların yine piyasa içinden aktörlerin olmasını ve bu çarpık ilişkiyi göstermiştir. Üçüncü neden olarak ise devlet tarafından gerçekleştirilen ve siyasi baskılar sonucu kontrolsüz bir şekilde yapılan desteklemeleri/sübvansiyonları işaret etmiştir.⁷¹ Devlet yapacağı düzenlemeler ve vergilendirme politikaları ile oluşacak bu eşitsiz ortamı sınırlayabilir fakat tam tersi durumda yani ülkelerin varlıklarının

---

⁷⁰ Atkinson, a.g.e., s.82

⁷¹ Stiglitz, a.g.e., s.97-106

hükümetlerle yakın bağı olanlara ve zenginlere aktarılması eşitsizliği daha da artırabilir.

Literatürdeki çalışmalar, yolsuzluğun motivasyon ve fırsat eşitliği işlevi üzerinde odaklanmaktadır.⁷² Gelir eşitsizliği arttıkça zenginlerin siyasi, adli ve idari süreçte kaybedecekleri de fazladır. Dolayısıyla artan eşitsizlik içinde zenginler hem yasal hem de yasal olmayan yollara başvurarak daha fazla kaynak elde etmeye çalışacaklardır. Özellikle çıkar grupları kanun yapma sürecini etkilemek için lobicilik ve rüşvet (siyasi yolsuzluk) yolunu tercih edeceklerdir.⁷³ Eşitsizlikle yolsuzluk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda genel olarak, yolsuzluğun ülkelerin büyümesi üzerinde negatif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bugün özellikle fırsatlar ve özgürlükler ülkesi olarak bilinen ABD’de siyasal sistem giderek artan eşitsizliğe hizmet etmektedir. Diğer çoğu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde de bu durum benzerlik göstermektedir. Genellikle gücü elinde bulunduranlar bu zenginliğin en üstünde yer alanlardır ve bu kişiler yasal düzenlemeleri yapanlarla kolaylıkla iletişim kurabilen kişilerdir. Zengin dilimdekiler kendi lehlerine olacak yenilikler ve düzenlemelerin peşinden giderek daha alt gelir dilimlerinde yer alanların belki hiç haberi olmadan büyük pasta paylarını büyütmeye devam edebilirler. Zengin olmakta yani serveti yaratmakta bir sakınca görülmemektedir; ancak başkalarının varlığına el koyarak bunu gerçekleştirmek iktisadın ahlaki boyutuyla ilgilidir. Bugün devletlerin haksız rekabetin ve yolsuzluğun önüne geçmek ve bu konuda yasal düzenlemeler yapmak için geçerli sebeplerinden biri de artan eşitsizliktir. Eşitsizlik en zengin ve en yoksul dilim arasında sadece daha fazla artan bir gelir farkı uçurumu yaratmamakta aynı zamanda ülkelerin geleceğini tehdit etmektedir. En zenginlerin kazançlarının yanında toplumun geriye kalanın kayıpları çok daha büyük olmaktadır. Ekonomiler ancak bu piyasa eksikliklerini düzeltmekle büyüyüp gelişebilirler.

Rekabet ortamına darbe vuran bu yolsuzlukları piyasa başarısızlıklarını gerçekleştirmenin birçok yolu mevcuttur. Devletten alınan açık ve gizli yardımlar, daha az rekabetçi piyasa ortamı sunan yasal düzenlemeler, şirketlerin tekel güçlerini

---

⁷² You Jong-Sung, ‘Sanjeev Khagram, A Comparative Study Of Inequality And Corruption’, *American Sociological Review*, Vol.70, 2005, s.136-157

⁷³ Edward L. Glaeser, José Scheinkman ve Andrei Shleifer, ‘The Injustice of Inequality’, *The National Bureau of Economic Research Working Paper Series*, 2002, s.1-43

toplumun geri kalanı üzerinde yük oluşturmaları gibi yollarla bu eşitsizlik ortamı artabilir. Bunu doğal kaynak zengini ülkelerde daha çok görmekteyiz. Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika ülkelerinde bu durum pek çok defa karşımıza çıkmaktadır ve bu bölgelerdeki büyümenin yavaş olmasını açıklayabilmektedir. Bu gibi bölgelerde refah yaratmadan zengin olmak refah yaratarak zengin olmaktan çok daha kolaydır.⁷⁴ Bunun yanında gelişmiş modern ekonomilerde de kolay yollardan zenginlik elde etme isteği durumu yaygınlaşmaktadır. Bu gibi örnekler geçmişte ve günümüzde benzer örneklerle çoğaltılabilir. Birçok ülkede (tabi ki burada kimseyi zan altında bırakmadan ilerlemek çok önemlidir) büyük zenginliklere sahip olan gelir dağılımının en tepesinde yer alanlar zenginliklerini piyasa eksikliklerinden faydalanarak diğerlerinin zenginliklerini sömürmekten ve siyasal baskılar ile elde etmişlerdir. Burada bizim için önemli olan rekabet ve fırsatlara erişmede eşitsiz bir ortamın bugünün gelir eşitsizliğini körüklediğinin farkına varılmasıdır.

Tekel piyasalarının varlığı geçmişten günümüze düzgün işleyen bir piyasanın önünde her zaman bir engel olarak görülmektedir. Ancak bu tekellerin oluşmasına imkan veren nedir? Doğal tekel diye bahsettiğimiz durum bunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Devletlerin rekabeti sınırlayıcı ve kaynakları sömürücü bu oluşumlar karşısında yeterli düzenlemeleri yapmaları ve bunları uygulamaları ekonomilerin gelişmesinde ve eşitsizliğin azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

2.8 Fırsat Eşitliği

Bireylerin gelir dağılımında adaletsizlik yaratması açısından önemli olan fırsat eşitliğinin sürdürülebilirliği kişinin sahip olduğu başlangıç şartları, yetenekleri ve varlıklarıyla ilişkilidir. Adalet ve demokrasi konuları üzerinde çalışan Hahnel, bunu miras hakkından yola çıkarak açıklamıştır. Bazı bireylerin varlıklı ailelerde doğması ve yaşamlarını sürdürmesi onları yoksul ailelerdekilere göre bir adım öne geçirecektir. Bu bireyler aile varlığından kaynaklı olarak doğuştan daha fazla imkana sahip olacaklardır. Servetin nesiller boyunca aktarılması fırsat eşitsizliğinin bu şekilde sürmesine neden olacaktır.⁷⁵

---

⁷⁴ Atkinson, a.g.e., s.90-92

⁷⁵ Robin Hahnel, *İktisadi Adalet ve Demokrasi: Rekabetten İşbirliğine*, (Çeviren: Yusuf Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, s.33-44

Fırsat eşitsizliğinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini inceleyen bir diğer çalışma da Dünya Bankası'nın araştırmasıdır. Ülke karşılaştırması yapılarak ekonomik fırsat eşitsizliği, gelir eşitsizliği ve ekonomik hareketlilik arasındaki ilişki incelenmiştir. Kanıtlar dünyada gözlenen gelir eşitsizliğinin önemli kısmının kişilerin bireysel çaba ve sorumluluktaki farklılıklarına bağlanamayacağını gösterir. Aksine eşitsizlik doğrudan aile geçmişi, cinsiyet, ırk, doğum yeri gibi dışsal faktörlerle ilişkilidir. Yüksek gelir eşitsizliği olan ülkeler fırsat eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerdir. Elde edilen veriler fırsat eşitsizliği ve gelir eşitsizliği arasında pozitif ilişki olduğunu gösterir.⁷⁶

Gelir eşitsizliği ve nesiller arası hareketlilik arasındaki ilişki Muhteşem Gatsby Eğrisi olarak bilinen ve Alan Krueger tarafından oluşturulan bu eğri ile incelenmiştir. Buna göre eğer bireyin beceri ve çabaları onun sosyo-ekonomik hayattaki konumunu belirlemede aile geçmişinin önüne geçemiyorsa bu toplumda nesiller arası gelir hareketliliğinin olmadığı ve bunun aslında istenmeyen durum olarak karşımıza çıktığını ifade etmektedir. Şöyle ki bireylerin kazançları ve ailelerin kazançları arasında bir ilişki olmamalıdır ki böylece fırsat eşitliği sağlanabilmiş olacaktır. İdeal durum bunu göstermektedir. Örneğin eşitsizliğin düşük olduğu İskandinav ülkelerinde nesiller arası gelir hareketliliği yüksektir böylece fırsat eşitliği sağlanmış olduğundan yoksul bir ailenin çocuğu birkaç nesil sonra bu ülkenin ortalama gelir standartlarını yakalayabilecektir. Ancak fırsatlar ülkesi olarak bilinen Amerika gibi yüksek eşitsizliğin bulunduğu ve nesiller arası gelir hareketliliğinin az olduğu bir ülkede bu yoksul ailenin çocuğunun ortalama gelir standartlarına erişebilmesi için en az beş nesil beklemesi gerekecektir çünkü bu gibi ülkelerde bireysel çabalardan daha çok aile geçmişi, ırk vb. faktörler daha etkilidir.⁷⁷

Gelir eşitsizliğini azaltmak için fırsat eşitsizliğinin önündeki engelleri kaldırmak gerektiğini savunan çalışmalara göre; gelir eşitsizliğini azaltmanın tek yolu devletin fırsat eşitsizliği konusunda çeşitli önlemler almasıdır. Bu önlemlerden birisi bireylerin beşeri sermaye gelişimini sağlayan eğitime erişimidir; bunun önündeki engellerin devlet tarafından kaldırılması ve eğitimde fırsat eşitliği yaratması gerekir. Uygulanan

---

⁷⁶ P. Brunori, F. Ferreira ve V. Peragine, 'Inequality of Opportunity, Income Inequality and Economic Mobility Some International Comparisons', *The World Bank Economic Review*, Vol.28, No.2, 2013, s.16-17

⁷⁷ Leyla F. Arda Özalp, 'Muhteşem Gatsby Eğrisi ve İktisadi Bölünmüşlük', *İktisat ve Toplum Dergisi*, Sayı 107, 2019, s.74-75

politika değişiklikleriyle bu sorunun önüne geçilebilir. Ancak her fırsat eşitsizliği de devlet müdahalesiyle ortadan kaldırılamayabilir. Hahnel bu durum için de önlemler alınması gerektiğini savunur; fırsat eşitsizliği bireylerin ellerinde olmayan nedenlerden dolayı meydana gelir ve seçme konusunda hiçbir özgürlükleri yoktur; bu nedenle bu duruma neden olan bireyin sahip olduğu başlangıç kısıtlamalarının ortadan kaldırılması gerektiğini belirtir. Yüksek gelire sahip olmak için birey kendi kararını vermeli ve vereceği özgür karar doğrultusunda gelir düzeyi belirlenmelidir. Birey doğuştan gelen yeteneklerini ve sahip olduğu imkanlarını seçemez fakat çalışma konusunda çaba göstermesi kendi özgür iradesine bağlıdır. Bu yüzden üretimden alacakları ücretin yetenek veya başlangıç fırsatlarıyla değil üretim sürecindeki çabayla ölçülmesi gerektiğini savunur.⁷⁸ Kısaca gelir eşitsizliğinin önüne geçmek için ülkelerde yapılması gereken fırsat eşitsizliğine sebep olan miras, eğitim vb. durumların tespit edilerek bu alanlarda önlemler alınması ve fırsat eşitliği durumunun sürdürülebilir hale getirilmesidir.

2.9 Finans Sektörü

Günümüzde herkes tarafından bilinmektedir ki finans sektörü birçok ekonomiyi doğrudan veya dolaylı olarak etkileyerek ekonomilere yön vermektedir. Finansal gelişmeler gelir eşitsizliğini birçok kanal üzerinden etkilemektedir. Literatürde bu kanalları açıklayan üç hipotez ön plana çıkmaktadır. Bu hipotezler gelir eşitsizliğini genişletici, gelir eşitsizliğini daraltıcı hipotez ve her ikisini de içeren ters-U hipotezidir. Genişletici hipotez; finansal gelişmenin daha çok üst kesime yarar sağladığına, yoksullar ise borçlarını ödeme güçlüğü çeken kesim olduğundan finansal gelişmeden yararlanamayacağına işaret eder. Diğer taraftan daraltıcı hipotez ise temelde finansal sektör büyüdüğünde daha önce kredi alamayan yoksulların krediye erişiminin kolaylaştığı fikrine dayanır. Bu açıdan finansal gelişme hırslı bireyler için gelir eşitsizliğini dengeleyici ve eşitleyici olabilir.⁷⁹ Diğer bir hipotez ise Kuznets hipotezine dayanan Greenwood ve Jovanovic 'in ileri sürdüğü ters-U hipotezidir. Burada modeli açıklayan eğrinin ters-U şeklinde olmasının sebebi; finansal gelişmenin ilk aşamalarında zenginlere yarar sağlayarak gelir eşitsizliğini arttırması, ilerleyen

---

⁷⁸ Hahnel, a.g.e., s.33-44

⁷⁹ S.H. Law ve H.B Tan, 'The Role of Financial Development on Income Inequality in Malaysia', *Journal of Economic Development*, Vol.34, No.2, 2009, s.155

aşamada ise finansmanın daha çok kesime ulaşması ve yayılmasıyla belli bir noktadan sonra gelir eşitsizliğinin azalmasına dayanmaktadır.⁸⁰

Özellikle finans sektörünün ortaya çıktığı ve gelişmeye başladığı ilk yıllarda mevcut yasal düzenlemelerin yeterli olmaması, denetim mekanizmasının olması gerektiği gibi işlememesi yüzünden daha fazla sermaye biriktirme iştahı açık birçok kişinin sömürü alanı olarak faaliyet göstermiştir.

Devletler bazen ortaya çıkan her piyasa başarısızlığının önüne geçemeyebilirler fakat finans sektörü gibi önemli sektörlerde önemli düzenlemeler yapılması yani yapılacak iyi finansal düzenlemeler piyasa başarısızlıklarını engelleyebilir ve büyük buhranları önleyebilir. 2008 yılında ABD başta olmak üzere tüm dünyada görüldü ki finans sektöründeki bir kriz tüm ekonomileri alt üst edebilecek seviyede olabilmektedir. Finans sektörü günden güne büyümektedir. ABD’de 2008 yılında yaşananlar finans alanında yapılan düzenlemelerin gevşetilmesi veya kaldırılması sonucu ortaya çıktı ve bunun altında birçok çarpık yozlaşmış ilişki ağları ortaya çıktı. Finans sektörü artan paylarının devam etmesi için siyasal gücünü kullanmıştır.⁸¹

Diğer yandan finans sektörü asimetrik bilgiye ve spekülasyona dair çok fazla müsait alan oluşturmaktadır. Bu durumda az gelirli ve bilgisiz insanlar üzerinde bir sömürü durumu meydana getirmektedir. Şüphe yok ki iyi durumda olan ve düzgün işleyen bir finans sektörü ekonominin işleyişi için önemli yapı taşlarından biridir. Ancak bu işlevini doğru bir şekilde değil de sömürme anlayışı ile yürütürse bu durumda şüphesiz eşitsizliği artırıcı nitelikte olmaktadır. Bu yüzden finans sektörü üzerinde kontrolün ve denetimin daima en sıkı şekilde uygulanması gerekmektedir.

2.10 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Doğrudan yabancı sermaye yatırımların ülkelerin özellikle gelişmekte olan ekonomilerin durumlarına olumlu etkisi bulunmaktadır. Öncelikli olarak mali kaynak sağlama fırsatı olarak değerlendirilen bu yöntem bunun yanında bu yatırımlar sayesinde yeni yüksek teknoloji transferleri gerçekleştirmelerine ve daha fazla piyasaya ulaşabilme olanakları sunmaktadır. Ayrıca bu yatırımlar sayesinde üretimde kalite,

---

⁸⁰ J. Greenwood ve B. Jovanovic, ‘Financial Development, Growth, and the Distribution of Income’, *Journal of Political Economy*, Vol.98, No.5, 1990, s.1076-1107

⁸¹ Stiglitz, a.g.e., s.85

işgücü verimliliği, yönetsel becerilerde ilerleme, yerli üretim standartlarını arttırmak gibi çok farklı olumlu etkiler yaşanabilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların makroekonomi üzerine etkileri tartışılmazdır. Ülkelerin izlediği dışa açıklık ve vergi politikalarına göre doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının miktarı artmakta veya azalmaktadır. Bu yatırımların iş gücü piyasasında verimliliği arttırdığı ve ekonomik büyümeyi hızlandırıcı etkisi düşünüldüğünde gelir eşitsizliğini olumlu yönde etkileyeceği ilk akla gelendir. Sarısoy ve Koç az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler grubu için yaptığı bir araştırmada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının özellikle az gelişmiş ekonomilerin durumlarını iyileştirdiğini tespit etmiştir. Ancak yine aynı çalışmada gelir grupları dilimleri için durum incelendiğinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının en üst dilimlerde yer alan en zengin kesimi daha olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Yani bu yatırımların incelenen bu ülke grubunda gelir dağılımını iyileştirici etkisi olmadığı ifade edilmektedir.⁸² Shahbaz ve Aamir'in çalışma sonuçlarına göre, Pakistan'da doğrudan yabancı sermaye yatırımı arttıkça, gelir dağılımı kötüleşmektedir. Bu duruma sebep olarak yatırımların sermaye yoğun sanayiye odaklanmış olduğunu göstermektedir.⁸³ Tsai, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisini 119 adet ülkenin 1993 ve 2003 yılları arasındaki verilerini kullanarak incelemiştir. Söz konusu ilişkinin bölgelere ve ülkelere göre farklılık gösterdiği ifade edilmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımı eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.⁸⁴ Sylwester, az gelişmiş ülkeler grubunda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisini incelediği araştırmasında 1970 ile 1989 yılları arasında kapsayan bir panel veri seti kullanmıştır. Analiz bulguları doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye olumlu etkisi olduğunu ve bu tip ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında anlamlı bir ilişkinin var olmadığını iddia etmektedir.⁸⁵ Gökalp, Baldemir, ve Akgün, Türkiye'de 1980-2001

---

⁸² İ. Sarısoy ve S. Koç, 'Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yoksulluk Üzerindeki Etkisi', *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-1*, Malatya, 2010, s.1187-1202

⁸³ M. Shahbaz ve N. Aamir, 'Direct Foreign Investment and Income distribution: A Case Study for Pakistan', *International Research Journal of Finance and Economics*, Vol.21, 2008, s.7-18

⁸⁴ Pan-Long Tsai, 'Foreign Direct Investment and Income Inequality: Further Evidence', *World Development*, Vol.23, No. 3, Great Britain, 1995, s.469-483

⁸⁵ Kevin Sylwester, 'Foreign Direct Investment, Growth and Income Inequality in Less Developed Countries', *International Review of Applied Economics*, Vol.19, No.3, 2005, s.289-300

yılları arasında gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığını iddia etmektedirler. Bu olumsuz etkinin altında yatan sebebin ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının vasıflı iş gücü talebini arttırması ve dolayısıyla bu kesimde ücretlerin yükselmesi olduğunu iddia etmektedirler.⁸⁶

Literatürde doğrudan yabancı sermaye yatırımların gelir dağılımına etkileri üzerine ortak kanıya varılmış bir teori bulunmamaktadır. Bu konuda yapılan birçok çalışmada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kalkınma ve büyüme sürecindeki önemi vurgulanmaktadır ancak ülkelerin gelişmişlik düzeyi, kısa, orta ve uzun vadelerde gelir eşitsizliği üzerine farklı farklı etkileri olduğu genel olarak yapılan değerlendirmeler arasındadır.

2.11 Küreselleşme ve Gelir Eşitsizliği

Küreselleşme, uluslar, toplumlar ve yerel gruplar arası karşılıklı ilişkilerin ve etkileşimlerin genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması ile ilgili bütün eğilimleri ve olguları kapsayıcı bir biçimde simgelemektedir.⁸⁷ Küreselleşme aynı zamanda ticaret, bilgi, siyasi fikirler, sosyal yaşam, iş ve kültür açısından ülkelerin bütünleşmesini ifade etmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yanı sıra üretim teknolojisindeki ilerlemelerle kapitalist üretim güçleri ve üretim ilişkileri niteliksel ve niceliksel değişime uğradı. Bu yeni uğrak kapitalizmin yeni-ekonomi politikği küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Tartışmalı bir kavram olsa da küreselleşme kapitalizmin 1980 sonra egemenliğinin onayı anlamında literatürde ağırlıklı bir yer edinmiştir. Birçok konuda olduğu gibi gelir eşitsizliği konusu neredeyse küreselleşme perspektifi ve etkisi olmadan anlaşılabilir ve anlatılamaz hale gelmiştir.

Sermaye sınıfının çıkarlarını gözetken küreselleşmenin doğurduğu yenedünya düzeninin egemen ve kazanan özneleri gelişmiş ekonomiler ve çokuluslu şirketler olmaktadır. Bir başka deyişle, küreselleşme eşitsizliği sürdürdü ve küreselleşenin aslında dünya değil ekonomisi gelişmiş ülkeler ve hatta ülkelerin yanında çok uluslu şirketler ve kuruluşlar olduğu ifade edilmektedir.⁸⁸ Küreselleşme sürecinde zengin ve

---

⁸⁶ M. Faysal Gökalp, Ercan Baldemir ve Gonca Akgün, 'Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılma ve Gelir Eşitsizlikleri İlişkisi', *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 2011, s.87-104

⁸⁷ SBB, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, ANKARA 2018, s.1

⁸⁸ Özer Ertuna, 'Yeni Dünya Düzeni: Küreselleşme', *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı 30, Bursa, 2006, s.37

yoksul arasındaki fark derin bir uçuruma dönüşmüştür.⁸⁹ Bu noktada küreselleşmeye yapılan en büyük eleştirilerden biri zengini zengin fakiri daha fakir yapmakta olduğudur. Gelir eşitsizliği artık sadece ekonomik bir sorun değil, diğer sorunları tetikleyen, ağırlaştırılan en önemli toplumsal ve siyasal mesele haline gelmiştir.

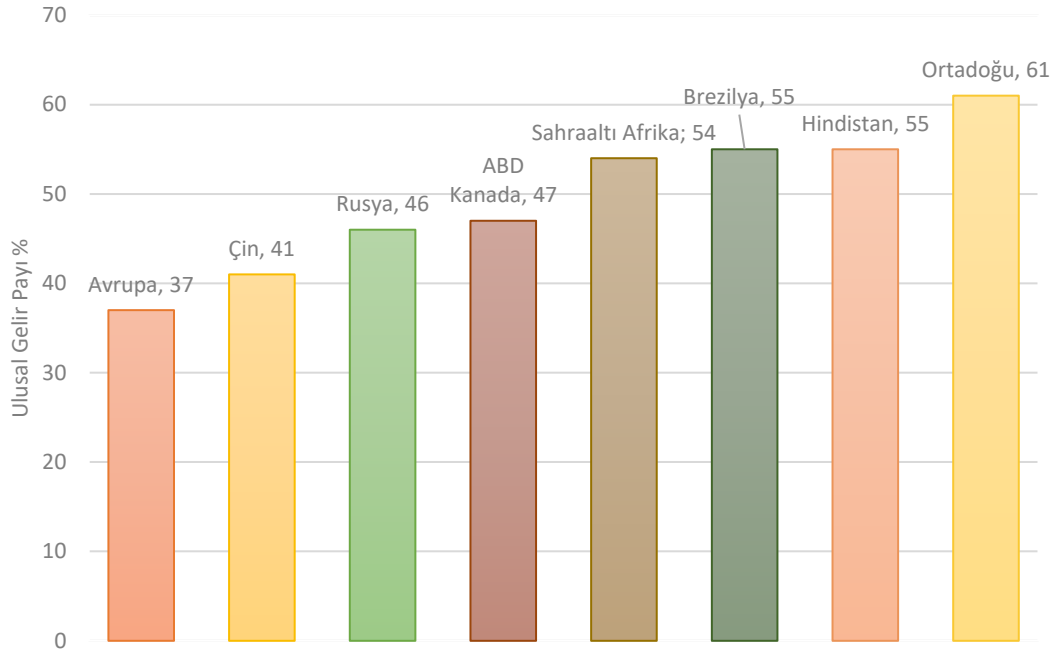
Örneğin Facunda Alvaredo vd. tarafından hazırlanan Dünya Eşitsizlik Raporunda gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke bugün büyük bir gelir eşitsizliği sorunsalı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelirdeki artış yanıltıcı olup gelirin adil dağıldığına işaret etmemektedir ve yanıltıcı olmaktadır. Zira Dünya Eşitsizlik Raporu'nun 2018 verilerine göre dünyanın en zengin %1'lik kesimi dünya zenginliğinin %45'ine sahiptir. Aynı raporda ABD'nin en zengin 400 kişinin servetinin alt gelir gruplarında yer alan %60'lık kesimin servetinden daha fazlasına sahip olduğu gösterilmektedir.⁹⁰

Gelir eşitsizliğinin artış hızı bölgeler arasında farklılık göstermekle birlikte küreselleşme ve kapitalizm anlayışının artmaya başladığı 1980'lerden sonra hemen hemen çoğu ülkede hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Sosyal devlet olma yolunda en istikrarlı harcamaları gerçekleştiren Avrupa Birliği'nde bile artış yönünde eğilim dikkat çekmektedir. Şekil 1.2'de görüldüğü üzere 2016 yılında en üst %10'luk gelir diliminin toplam ulusal gelirden tek başına aldığı pay Avrupa'da %37, Çin'de %41, Rusya'da %46, Kanada ve ABD'de %47; Sahra altı Afrika, Brezilya ve Hindistan'da %55 civarındadır. Savaş ve bir biri ardına yıkılan rejimlerle boğuşan Ortadoğu'da ise bu oranın % 61 olduğu tahmin edilmektedir ki bu da dünyanın en eşitsiz bölgesine işaret etmektedir.

---

⁸⁹ Oxfam, *World's Billionaires Have More Wealth Than 4.6 Billion People*, (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2020)

⁹⁰ Inequality, *Global inequality*, (Erişim Tarihi: 24 Eylül 2019)

Şekil 2.2: Ulusal gelirden en çok pay alan %10, 2016

Kaynak: *World Inequality Database (2017), wir2018.wid.world*

Diğer yandan benzer gelişmişlik düzeyindeki ülkeler arasında bile farklılık gösteren gelir eşitsizliğinin sebebi bu ülkelerde uygulanan politikaların ve kurumların eşitsizliğin kontrol edilmesinde sahip oldukları rolün ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Ulusların zenginliği nasıl dağıttığı ve gücün kimin elinde olduğu söz konusu olunca farklı kurumların uygulamaları farklı sonuçlar doğurmaktadır. Gücü kimin kullanacağı belli değil ve bu gücü kullananın yetkisinin sınırları belirli değil ise refah topluma doğru değil gücü elinde bulundurana doğru kayacaktır.⁹¹ Farklı biçimde ifade etmek gerekirse, bir ülkedeki siyasal güç ya da otoritenin örgütlenmesinin demokratik temeli ve düzeyi ile gelir eşitsizliği arasında doğrudan ilişki mevcuttur. Gelir eşitsizliğinin artış veya azalışında ulusal düzeyde uygulanan politikalar önemli rol oynamaktadır.⁹²

Kurumlar ve tercih edilen politikalar ülkelerin kaderine etki eden en önemli faktörler arasındadır. Yani gelir eşitsizliği yalnızca ekonomik nedenlerle ortaya çıkmamıştır. Tüm dünyada hızla artmasına rağmen gelir eşitsizliğinin Ortadoğu'da

⁹¹ Daron Acemoğlu, James A. Robinson, *Ulusların Düşüşü: Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2018, s.74-77

⁹² Erkan, E. Akbakay, Z. (2020). 'Income Inequality And The Need For Neo-Public Interventionism: Comparison Of U.S. And Europe'. *Kafkas Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (21) , 2020, s.396

veya Afrika’da daha yüksek seviyelerde olmasının sebebi bu bölgelerdeki kurumların ve politika tercihlerinin sonucudur. Ortadoğu ortaçağa dek teknolojik bakımdan dinamik ve etkin bir bölgeydi, nispeten dünyanın ileri gelen bölgelerinden biriydi fakat bugüne geldiğimizde o bölgede yaşayanlar için durumun pek iç açıcı olmadığını ve bu coğrafyanın fakirleştiğini görmekteyiz ve bunun gibi uygulanan politikalar ve kurumların etkisine verilebilecek birçok örnek bulunmaktadır.⁹³

Son yıllarda yaşanan bu küreselleşme rüzgarı sonrası dünya ekonomilerinin daha yakın entegrasyonu piyasa güçlerini büyük ölçüde şekillendirmektedir. Ticari ve finansal serbestleşme ile ülkeler arası sermayenin akışının önündeki engellerin azaltılması da bu durumun faktörlerinden biridir. Stiglitz tarafından yaşanan bu serbestleşmenin gelir eşitsizliğine katkıda bulunduğu ifade edilmektedir.⁹⁴ Küreselleşme; teknoloji, iş gücü piyasaları, finans sektörü, iletişim gibi birçok farklı kanal yoluyla ekonomiler üzerindeki etkilerini hissettirmektedir. Küreselleşme ile mal ve sermaye hareketlerinde serbestleşmenin yanı sıra devletin ekonomideki ağırlığı da giderek azalmıştır. Sovyet bloğunun çöküşü ile birlikte dünyada liberal ekonomik düzen, yani serbest piyasa ekonomisi giderek yaygınlaşmaktadır. Tüm dünyada kamu ekonomisinin yani devletin görev ve fonksiyonları yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır. Devletin sınırlanması ve küçültülmesi ve bu şekilde piyasa ekonomisine daha fazla işlerlik kazandırılması görüşleri önem kazanmaktadır. Özelleştirmeler ve deregülasyonlar, devletin sağlık ve eğitimdeki rolünün azaltılması, daha pasif para ve maliye politikaları, vergilerin ve kamu harcamalarının giderek azaltılması ile devletin öncü rolü terkedilmiş, hemen hemen her şey piyasaya mekanizmasına bırakılmıştır. Böylece sosyal devlet anlayışının sona erdirilmesi, özellikle düşük ve orta gelirli gruplar üzerinde olumsuz sonuçlar yaratmıştır. Son dönem krizleri ile birlikte daha iyi anlaşılmıştır ki devletin piyasaları, özellikle banka sistemi ve mali sektör üzerindeki denetleme ve düzenleme işlevi yüksek derecede önem kazanmıştır.

Küreselleşme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki konusunda birbirinden farklı ve tezat birçok görüş ve araştırma mevcuttur. Gelir eşitsizliği ve ticari liberizasyon arasındaki ilişki literatürde ilk olarak Hecksher-Ohlin teorisi ve bundan türetilen

---

⁹³ Acemoğlu ve Robinson, a.g.e., s.52-59

⁹⁴ Stiglitz, a.g.e., s.114-115

Stolper-Samuelson teoremi ile ele alınmıştır. Geleneksel Heckscher-Ohlin modelinden türetilen Stolper-Samuelson gelir dağılımı teoremine göre, ticari liberalizasyon ile birlikte artan dış ticaret hacmi karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre ülkelerin bol olarak sahip olduğu faktörün gelirini yani emeğin gelirini artırmakta, dolayısıyla gelir dağılımı üzerinde olumlu sonuçlar yaratmaktadır. Bununla birlikte, gelir dağılımı üzerine ticaret liberalizasyonunun etkilerini inceleyen birçok çalışmada, teorik temelle örtüşen ve örtüşmeyen farklı sonuçlar da elde edilmiştir. Dünya Bankası tarafından “Globalization, Growth, and Poverty” başlığı ile yayınlanan raporda, küreselleşme ile birlikte ekonomilerini uluslararası piyasalara entegre etmiş ülkelerin daha hızlı büyüdükleri ve bu durumun yoksulluğu azalttığı öne sürülmüştür.⁹⁵ Dollar ve Kraay tarafından yapılmış olan bir başka çalışmada ise küreselleşen ülkelerin ekonomik büyüme hızını arttırdığı, ve buna dayandırarak yoksulların gelir düzeyinin arttığını öne sürmüştür.⁹⁶ Milanoviç ise küreselleşmenin yoksulluk üzerinde pozitif etkisi olduğunu eleştirmiş, küreselleşmenin kişi başına düşen gelir miktarını arttırdığını ancak gelir dağılımında eşitsizliğin giderek arttığını vurgulamıştır.⁹⁷ Watkins’de özellikle küreselleşme ve gelir eşitsizliği ilişkisinin sistematik bir azalma şeklinde olmadığını göstermiştir.⁹⁸ Wade ise küreselleşmenin yoksulluğu azalttığı görüşüne şüphe ile yaklaşmaktadır.⁹⁹ Agenor tarafından gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmada küreselleşme ve yoksulluk arasında doğrusal olmayan bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada küreselleşme düzeyinin düşük olduğu ülkelerde, küreselleşme yoksulluğu arttırırken, yüksek düzeyli küreselleşmenin yoksulluğu azalttığına vurgu yapmıştır.¹⁰⁰ Heshmati, çalışmada yoksulluk, gelir dağılımı eşitsizliği ve küreselleşme arasından anlamlı bir ilişki bulunmadığını ifade

---

⁹⁵ World Bank, Globalization, Growth, and Poverty, *World Bank Policy Research Report*, 2002

⁹⁶ Dollar, D. ve A.Kraay, ‘Trade Growth and Poverty’, *The Economic Journal*, Vol.114, No.493, 2004, s.22-49

⁹⁷ Branko Milanovic, ‘True World Income Distribution, 1988 and 1993: First Calculation Based On Household Surveys Alone’, *Economic Journal*, Vol.112, No.476, 2002, s.51-92.

⁹⁸ K. Watkins, ‘Making Globalization Working for the Poor’, *Finance and Development*, Vol.39, No.1, 2002

⁹⁹ R.H. Wade, ‘Is Globalization Reducing Poverty and Inequality?’, *World Development*, Vol.32, No.4, 2004, s.567-589

¹⁰⁰ P. R. Agénor, ‘Does Globalization Hurt the Poor?’, *World Bank Policy Research Working Paper/2922*, World Bank Institute, 2002, s.2-56

etmektedir.¹⁰¹ Neutel ve Heshmati, ise araştırmalarında küreselleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşmıştır.¹⁰²

Görülmektedir ki küreselleşmenin farklı kanallar aracılığıyla pek çok farklı etkileri olabilmektedir. Küreselleşmeye uyum, iktisadi, sosyal ve idari alanların tamamını ilgilendiren geniş kapsamlı bir süreç olduğundan sonuç olarak, küreselleşme toplumsal ilişkilerin ortaya çıkışında genişleme, derinleşme, küçülme ve hızlanma gibi etkiler meydana getirebilmektedir. Bu çerçevede küreselleşmenin değişim ve dönüşüm süreçlerinde etkin olması, değişime olumlu ya da olumsuz tepkileri, dolayısıyla hem aktörler, hem kurumlar, hem de zihniyet düzeylerinde küreselleşme konusunda yenilikleri ve üzerinde düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Çözüm noktasından bakıldığında; küreselleşme, olumluluk ya da olumsuzluk çatışmasından uzaklaştırılarak, analitik olarak düşünülmesi ve çözümlenmesi gereken ve önem verilmesi gereken bir olgudur. Küreselleşme, bizleri kalkınma süreçlerini ve politikalarını değerlendirirken geleneksel ulus devlet değerlerinin ötesinde bir alanda düşünmeye zorlayan bir olgudur. Küreselleşme, hem ticaret ve finans akışlarında liberalleşmeyi gerekli kılmakta, hem de gelir dağılımı sorununu ön plana çıkarmaktadır.¹⁰³ Özetle; bu fikirler doğrultusunda ülkeler açısından yapılması gereken küreselleşmenin neden olabileceği olumsuzluklarla ve getirdiği yeniliklerle nasıl başa çıkılacağı sorusunun cevaplandırılmasıdır.

---

¹⁰¹ A.Heshmati, 'The Relationship between Income Inequality, Poverty and Globalization', *IZA Discussion Paper/1277*, 2004, s.1-35

¹⁰² M. Neutel ve A. Heshmati, 'Globalisation, Inequality and Poverty Relationships: A Cross Country Evidence', *IZA Discussion Paper/2223*, 2006, s.1-39

¹⁰³ SBB, a.g.e., s.2

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

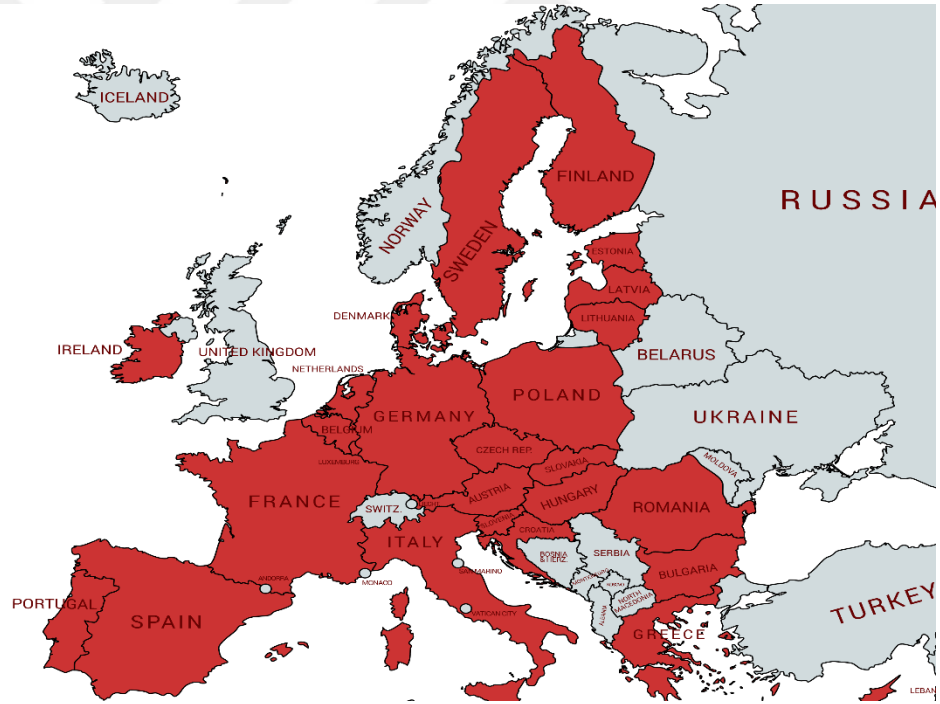
3. AVRUPA BİRLİĞİ VE İSLAM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI ÜLKELERİNDE GELİR EŞİTSİZLİĞİ

Gelir eşitsizliği açısından karşılaştırılmaya çalışılacak olan Avrupa Birliği (AB) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) birer uluslararası kuruluş olmakla beraber aralarında derin yapısal farklar vardır. Örneğin, AB 1993 yılından beri hukuki, ekonomik ve siyasal bütünleşme düzeyi giderek daha fazla belirginleşen ulus-üstü siyasal bir yapı görünümündedir. Buna mukabil, İİT aralarında oldukça gevşek bağlar bulunan devletlerarası bir örgüttür ve çeşitli nedenlerden ötürü tam anlamıyla etkin ve düzenli faaliyette bulunamamaktadır. Kurulduğu günden bu yana İİT, üye devletler arasında ekonomik entegrasyon sürecinin ilk adımı kabul edilen Serbest Ticaret Bölgesi aşamasından öteye geçememiştir. Bununla birlikte, bu olgu, iki yapıyı ve bu yapının üyeleri olan ülkelerdeki gelir eşitliği konusunu karşılaştırmalı biçimde ele almaya engel değildir. Ancak, gelir eşitsizliğine dair gerek İİT gerekse İİT üyesi ülkelerde yeterli, tutarlı ve güvenilir istatistiklere erişmenin güçlüğü belirtilmemiştir.

Avrupa Birliği tarihçesine kısaca bakılacak olursa, birleşik Avrupa fikri Avrupalı filozofların ve siyasetçilerin hayalidir. 19. Yüzyıl boyunca yaşanan savaşlar, devrimler ve siyasal kırılmaların ardından Avrupa 20. Yüzyılda iki büyük dünya savaşına sahne oldu. Örneğin, bu zaman diliminde sadece Fransa ve Almanya üç kez savaştılar. Tüm bu süreçte Avrupa büyük yıkımlar ve insan kayıpları yaşadı. Savaşların ardından barışçı ve insancıl bir hayal olarak akıllarda yer alan birleşmiş bir Avrupa fikri artık bölgede barışın sürdürülebilmesinin tek yolu olarak görülmekteydi. Bu fikir ışığında İkinci Dünya Savaşı sırasında kalıcı bir barış ortamı oluşturma çabaları sürat kazandı. Schuman Planı'na göre kalıcı bir barışın devam etmesinin en önemli adımı olarak Fransa ve Almanya arasında süregelen çatışmanın son bulması gerekiyordu. Bu doğrultuda Avrupa'da kömür ve çelik üretimini ortak bir şekilde gerçekleştirmek ve bu ortaklığı tüm Avrupa devletlerinin katılımına açık tutmak için gerekli adımlar atıldı.¹⁰⁴

¹⁰⁴ DB, *Avrupa Birliğinin Tarihçesi*, Dışişleri Bakanlığı, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2020)

Bu gelişmelerin peşi sıra 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kuruldu. Üyeleri Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda devletlerinden oluşmaktaydı. Bu topluluğun kurulmasıyla birlikte bir savaş unsuru olan kömür ve çelik, barış yolunda bir araç haline dönüşmekteydi. Böylece dünya tarihinde ilk kez devletler kendi kararları ile ulusal egemenliklerinin bir parçasını başka bir kuruma devrediyordu. Daha sonrasında üye devletler bu birlikteliği 1957 yılında Roma Antlaşması ile daha ileri taşıyarak kömür ve çeliğin yanında diğer sektörlerde de mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına izin veren Avrupa Ekonomik Topluluğu kurdular. Birleşmiş bir Avrupa hayali somut adımlarla birlikte hızlanarak devam etmekteydi ve 1968 yılında mamul mallarda gümrük vergilerinin kaldırılması ile ortak tarım ve ticaret politikaları üzerinde disiplin sağlandı. Devam eden politikalar ve ortak adımlarla birlikte Avrupa Birliği bugünkü halini aldı (Şekil 3.1) ve 27 üye ülkesi ile bu birlikteliğini sürdürmektedir.¹⁰⁵

Şekil 3.1: AB haritası

Kaynak: European Union, About The EU/Countries, <https://www.europa.eu>

Diğer yandan, İslam İşbirliği Teşkilatının tarihçesine bakıldığında kuruluş isminden anlaşılacağı üzere dini aidiyetlere dayanılarak kurulmuş bir birlikteliktir.

¹⁰⁵ European Union, *About The EU/Countries*, (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2020)

1969 yılında İslam Konferansı Örgütü adı ile kurulmuş ve daha sonrasında 2011 yılında Astana’da düzenlenen 38. Dışişleri Bakanları Konseyi Toplantısında örgütün ismi günümüzdeki halini alarak İslam İşbirliği Teşkilatı olarak değiştirilmiştir. İİT esas olarak dünyanın farklı yerlerindeki farklı etnik gruplardaki insanların arasında ve üye ülkelerdeki barışı sağlamayı, İslam dünyasında meydana gelen zulüm ve haksızlıklara karşı bir ses olmayı, üye ülkeler arasında ekonomik, politik, kültürel, bilimsel sosyal dayanışmayı amaçlayan bir kuruluştur.¹⁰⁶ İİT’ye üye olan 56 ülke 4 farklı kıtaya yayılmış olup (Şekil 3.2); üyelerin çoğunluğu Afrika ve Asya kıtalarında yer almaktadır.^{107, 108}

Şekil 3.2: İİT haritası

Kaynak: Organisation of Islamic Cooperation (OIC), Member States, <https://www.oic-oci.org>

İİT; dünya nüfusunun yaklaşık olarak dörtte birine karşılık gelen 1,5 milyarlık nüfus itibariyle Birleşmiş Milletler (BM) topluluğundan sonra dünyadaki ikinci en büyük topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna mukabil, üyeleri arasında çıkar çatışmalarının derinliği ve diğer sosyo-ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayı İİT siyasal ve ekonomik bir birlik olmaktan halen çok uzaktadır. Bu nedenle, AB kadar

¹⁰⁶ Feridun Kaya ve Bestami Karakahya, ‘Katılım Finansman Sistemi Çerçevesinde Kurulan Kurum ve Kuruluşlar’, Ed. Feridun Kaya, *Katılım Bankacılığı*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.249

¹⁰⁷ OIC, *Member States*, Organisation of Islamic Cooperation, (Erişim Tarihi: 10 Mart 2019)

¹⁰⁸ DB, *İslam İşbirliği Teşkilatı Olağanüstü Zirvesinde Suriye’nin Üyeliliği Askıya Alındı*, Dışişleri Bakanlığı, (Erişim Tarihi: 19.09.2019)

etkin ve işleyen bir kurumsal yapıya sahip değildir. Dolayısıyla İİT bugün dünya politikasında etkinliği potansiyelinin çok gerisinde kalmaktadır.

3.1 AB ve İİT Ülkelerindeki Genel Ekonomik ve Sosyal Durum

Avrupa Birliği'nin ve İslam İşbirliği Teşkilatı'nın temel ekonomik ve sosyal durumlarını göstermek için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlan İnsanî Gelişme Raporu'nda yer alan göstergeler dikkate alındığında; nüfus açısından bakılacak olunursa AB için ticaret hacmi yüksek olan ülkelerin daha yüksek nüfus rakamlarına sahip olduğu ve İİT ülkelerinde benzer bir durum olduğu görülmektedir. Daha fazla ticaret hacmine sahip ülkelere nüfus rakamları diğer ülkelere göre daha yüksek bir durumdadır.

Kişi başına milli gelir açısından bakılacak olursa AB ortalaması 36.720 dolar olurken İİT ortalaması 15.034 dolar seviyesinde kalmaktadır. İİT ortalaması 15.745 dolar olan dünya ortalamasının altındadır. AB ülkeleri arasında en yüksek kişi başı milli gelire sahip ülke 55.660 Dolar ile İrlanda'dır, en düşük kişi başı milli gelire sahip ülke ise 19.646 dolar ile Bulgaristan'dır. İİT ülkeleri arasında en yüksek kişi başı milli gelire sahip ülke 110.489 dolar ile Katar iken en düşük kişi başı milli gelire sahip ülke 912 dolar ile Nijer'dir. İİT ülkelerinde petrol kaynakları olan Arap ülkelerin yüksek rakamlarına karşın Afrika bölgesindeki düşük rakamlar dikkati çekerken AB ülkeleri arasında bu seviyede büyük farklılıklar bulunmamaktadır.

İşsizlik oranlarına bakıldığında AB ortalaması 6.7, İİT ortalaması 7.3, Dünya ortalaması ise 5.1'dir. AB ülkeleri arasında en yüksek işsizlik oranına sahip ülke 15.5 ile İspanya, en düşük işsizlik oranına sahip ülke 2.4 ile Çekya'dır. İİT ülkeleri arasında en yüksek işsizlik oranına sahip ülke 30.2 ile Filistin, en düşük işsizlik oranına sahip ülke 0.1 ile Katar'dır.

Tablo 3.1: AB ve İİT ülkelerindeki genel ekonomik ve sosyal durum

Ülkeler	Nüfus (milyon)*	Kişi Başı Milli Gelir (dolar)*	İşsizlik Oranı (%)*	İnternet Kullanımı (%)**	Gelir Eşitsizliği (Atkinson Yöntemi)**	İnsani Gelişme Endeksi*
Çekya	10.7	31.597	2.4	80.7	9.2	0.891
İsveç	10	47.955	6.4	92.1	13	0.937
İspanya	46.7	35.041	15.5	86.1	21.9	0.893
Slovenya	2.1	32.143	5.5	79.8	9.1	0.902
Slovakya	2.5	30.672	6.8	80.7	11.7	0.857
Romanya	19.5	23.906	4.3	70.7	20.7	0.816
Portekiz	10.3	27.935	6.9	74.7	18.1	0.850
Polonya	37.9	27.626	3.7	77.5	14.4	0.872
Hollanda	17.1	50.013	3.9	94.7	12.1	0.934
Malta	0.4	34.795	4.6	81.4	12.5	0.885
Lüksemburg	0.6	65.543	5.5	97.1	16.6	0.909
Litvanya	2.8	29.775	6	79.7	21.8	0.869
Letonya	1.9	36.301	7.9	83.6	18.5	0.854
İtalya	60.6	36.141	10.2	74.4	21.3	0.883
İrlanda	4.8	55.660	5.7	84.5	15	0.942
Macaristan	9.7	27.144	3.7	76.1	16.1	0.845
Yunanistan	10.5	24.909	19.2	73	19.5	0.872
Almanya	83.1	46.946	3.4	89.7	17.7	0.939
Fransa	65	40.511	9.2	82	14.4	0.891
Finlandiya	5.5	41.779	7.8	88.9	10.4	0.925
Estonya	1.3	30.379	5.5	89.4	15.5	0.882
Danimarka	5.8	48.836	5	97.6	11.4	0.930
Hırvatistan	4.2	23.061	8.9	72.7	15.2	0.837
GKRY	1.2	33.100	8.1	84.4	14.3	0.873
Bulgaristan	7.1	19.646	5.3	64.8	23.9	0.816
Belçika	11.5	43.821	6.3	88.7	11.4	0.919
Avusturya	8.9	46.231	4.8	87.7	15.9	0.914
Afganistan	37.2	1.746	1.5	13.5	10.8	0.496
Azerbaycan	9.9	15.240	5.2	79.8	8.9	0.754
Arnavutluk	2.9	12.300	13.9	71.8	13.2	0.791
Bahreyn	1.6	40.399	1	98.6	-	0.838
Bangladeş	161,4	4.057	4.3	15	15.7	0.614
Benin	11.5	2.135	2.1	20	32	0.520

Birleşik Arap Emirlikleri	9.6	66.912	2.6	98.5	-	0.866
Burkina Faso	19.8	1.705	6.1	16	17.3	0.434
Brunei	0.4	76.389	9.2	94.6	-	0.845
Cezayir	42.2	13.639	12.2	59.6	11.4	0.759
Cibuti	1	3.601	11.1	55.7	27.7	0.495
Çad	15.5	1.716	2.2	6.5	28.4	0.401
Endonezya	267.7	11.256	4.3	39.8	20.1	0.707
Fas	36	7.480	9	64.8	21.7	0.676
Fildişi Sahilleri	25.1	3.589	2.5	46.8	24.4	0.516
Filistin	4.9	5.314	30.2	64.4	16.6	0.690
Gabon	2.1	15.794	19.5	62	21.2	0.702
Gambiya	2.3	1.490	8.9	19.8	31.5	0.466
Gine	12.4	2.211	3.6	18	17.1	0.466
Gine-Bissau	1.9	1.593	4.1	3.9	37.9	0.461
Guyana	0.8	7.615	12.2	37.3	25.1	0.670
Irak	38.4	15.365	7.9	49.4	12.7	0.689
İran	81.8	18.166	12	70	19.7	0.797
Kamerun	25.2	3.291	3.4	23.2	35.9	0.563
Katar	2.8	110.489	0.1	99.7	-	0.848
Kazakistan	18.3	22.168	4.9	78.9	10.3	0.817
Kırgızistan	6.3	3.317	7.2	38	12.2	0.674
Komorlar	0.8	2.426	3.7	8.5	56	0.538
Kuveyt	4.1	71.164	2.1	99.6	-	0.808
Libya	6.7	11.685	17.3	21.8	-	0.708
Lübnan	6.9	11.136	6.2	78.2	30	0.730
Maldivler	0.5	12.549	6.1	63.2	25.8	0.719
Malezya	31.5	27.227	3.4	81.2	28.7	0.804
Mali	19.1	1.965	9.6	13	15.4	0.427
Mısır	98.4	10.744	11.4	46.9	36.5	0.700
Moritanya	4.4	3.746	10.3	20.8	24.6	0.527
Mozambik	29.5	1.154	3.2	10	28.4	0.446
Nijer	22.4	912	0.3	5.3	16.4	0.377
Nijerya	195.9	5.086	6	42	28.2	0.534
Özbekistan	32.5	6.462	5.2	52.3	20.1	0.710
Pakistan	212.2	5.190	3	15.5	17.2	0.560
Senegal	15.9	3.256	6.5	46	27.7	0.514
Sierra Leone	7.7	1.381	4.3	9	17.7	0.438

Somali	15	-	14	2	-	-
Surinam	0.6	11.933	7.6	48.9	37.3	0.724
Suudi Arabistan	33.7	49.338	5.9	93.3	-	0.857
Tacikistan	9.1	3.482	10.9	22	14.5	0.656
Togo	7.9	1.593	1.7	12.4	25.1	0.513
Tunus	11.6	10.677	15.5	64.2	18.9	0.739
Türkiye	82.3	24.905	10.9	71	22.6	0.807
Türkmenistan	5.9	16.407	3.8	21.3	26.8	0.710
Uganda	42.7	1.752	1.7	23.7	24.9	0.528
Umman	4.8	37.039	3.1	80.2	20.1	0.834
Ürdün	10	8.268	15	66.8	17.9	0.723
Yemen	28.5	1.433	12.9	26.7	21.8	0.463
Dünya	-	15.745	5.1	-	23.3	0.731

* 2018 yılı verileri ile hazırlanmıştır.

** Her ülke için elde edilen son yıl verileri ile hazırlanmıştır

Kaynak: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, <http://hdr.undp.org/en/data>

İnternet kullanımında AB ortalaması %82.6, İİT ortalaması %45.29 olarak gerçekleşmiştir. AB ülkeleri arasında en yüksek internet kullanımına sahip ülke %97.6 ile Danimarka, en düşük internet kullanımına sahip ülke %64.8 ile Bulgaristan'dır. İİT ülkeleri arasında en yüksek internet kullanımına sahip ülke %99.7 ile Katar, en düşük internet kullanımına sahip ülke %2 ile Somali'dir.

Atkinson Yöntemine göre gelir eşitsizliği durumu değerlendirildiğinde AB ortalaması %15.6, İİT ortalaması %22.85 olarak hesaplanmıştır.¹⁰⁹ AB ülkeleri arasında Atkinson Yöntemine göre en adil dağılıma sahip ülke %9.1 ile Slovenya olurken, en eşitsiz ülke %23.9 ile Bulgaristan'dır. İİT ülkeleri arasında en adil dağılıma sahip ülke %8.9 ile Azerbaycan olurken, en eşitsiz ülke %37.3 oranı ile Surinam'dır.

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Endeksi (İGE) değerlerine bakıldığında AB ortalaması 0.920, İİT ortalaması 0.629 olarak gerçekleşmiştir. İİT ortalaması 0.731 olan dünya ortalamasının altında bir değere sahiptir. AB ülkeleri arasında İGE açısından en iyi durumda olan ülke 0.942 oranı ile

¹⁰⁹ BM Kalkınma Programı veri merkezinde Arap yarımadasında yer alan İİT üyelerine ait Atkinson Yöntemine göre gelir eşitsizliği ölçümüne dair veri yer almamaktadır.

İrlanda iken, en düşük endeks oranına sahip ülke 0.816 ile Bulgaristan ve Romanya'dır. İİT ülkeleri arasında İGE açısından en iyi durumda olan ülke 0.866 oranı ile Birleşik Arap Emirlikleri iken, en düşük endeks oranına sahip ülke 0.377 ile Nijer'dir.

BM 2019 İnsani Gelişme Raporunda hazırlanan insani gelişme endeksi sıralamasında tüm AB ülkeleri çok yüksek insani gelişme endeksine sahip ülkeler grubunda yer almıştır. İİT ülkeleri arasında ise çoğunluğu petrol zengini Arap ülkeleri olmak üzere on üye ülke çok yüksek insani gelişme endeksine sahip ülkeler grubunda yer almıştır. On beş İİT üyesi yüksek insani gelişme grubunda, dokuz İİT üyesi orta insani gelişme grubunda, çoğunluğu Afrika kıtası ülkelerinden olan yirmi İİT üyesi ise düşük insani gelişme grubunda yer almıştır.¹¹⁰ Yine aynı rapora göre çok yüksek insani gelişmeye sahip ülkelerde doğan bir çocuğun yükseköğrenim görme ihtimali yüzde elliden fazla iken düşük insani gelişme endeksine sahip ülkelerde ise bu ihtimal yüzde üçlere kadar düşmektedir; hatta düşük insani gelişme endeksine sahip ülkelerde doğan bir çocuğun yaşama ihtimali çok düşüktür. İnsani gelişme raporuna göre bazı temel yoksunluklarla, aşırı mahrumiyetlerle başa çıkmada ilerleme olmasına rağmen halen yaygın eşitsizlik kendini göstermektedir. Var olan eşitsizliklerin daha doğmadan önce başlaması ve çözüm bulunamadığı müddetçe birikerek devam etmesi, yeni nesil eşitsizlikler ortaya çıkartmakta ve mevcut eşitsizlik politikalarının gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır.¹¹¹

3.2 AB ve İİT Ülkelerinin Gelir Eşitsizliği Açısından Karşılaştırılması

Gelir eşitsizliği konusu uluslararası birçok raporda farklı yöntemlerle irdelenmektedir. Elde edilen milli gelirin nasıl dağıldığı birçok ülke için refah düzeyinin göstergelerinden biridir ve çözülmesi gereken sorunların başında gelmektedir. Oxfam, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Dünya Eşitsizlik Veri Bankası, OECD, İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından yoksullukla mücadele için hazırlanan raporlarda gelir dağılımı önde gelen eşitsizlik unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Ancak çoğu raporda eşitsizliğin ölçülmesi için yalnızca ekonomik veriler kullanılmamaktadır. Örneğin, cinsiyet eşitliği, yiyecek ve suya

¹¹⁰ UNDP, *Özet-İnsani Gelişme Raporu 2019*, s.22-25

¹¹¹ UNDP, a.g.e., s.3

erişim ve benzeri birçok farklı kıstas değerlendirmeye dahil edilmektedir. Bununla birlikte gelirin nasıl dağıldığı konusu doğrudan veya dolaylı olarak tüm raporlarda büyük önem arz etmektedir.

Gelir eşitsizliğini tespit ederken kullanılan yöntemlerde ülkeler arası farklılıkların bulunması, verilerin istikrarlı olmayışı, ortaya çıkan doğal afet, savaş vb. özel durumlar nedeniyle gelir eşitsizliğinin değerlendirilmesi yapılırken çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle gelir eşitsizliği karşılaştırmalarında dikkatli olunmalıdır.

Bireysel gelir eşitsizliğinin ölçümünde kullanılan en yaygın yöntem Gini Katsayısıdır. Gini Katsayısı; İtalyan bilim insanı Corrado Gini tarafından bulunduğu için Gini katsayısı olarak adlandırılan bu yöntem Lorenz eğrisinden hareketle hesaplanmaktadır. Gini katsayısı; ‘mutlak eşitlik doğrusuyla Lorenz Eğrisi arasında kalan alanın mutlak eşitlik doğrusu altında kalan üçgen alanına oranı’ olarak tanımlanmaktadır. 0 ile 1 arasında değer alan Gini Katsayısı ‘0’ a yaklaştıkça gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaldığını, ‘1’ e yaklaştıkça eşitsizliğin arttığını göstermektedir. Lorenz Eğrisi ise gelir dağılımını bir diyagram üzerinde göstermektedir. Eğrideki yatay eksen nüfusun birikimli payları, dikey eksen ise ülkedeki kişisel gelirin birikimli payları yüzdesini göstermektedir. Karenin içerisinden geçen, 45 derecelik açığa sahip çizgiye mutlak eşitlik doğrusu denilmektedir. Gelir dağılımındaki durumu gösteren çizgiye de Lorenz Eğrisi denilmektedir. Bir toplumda herkes eşit pay alıyorsa mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz Eğrisi bütünleşmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliği arttıkça da Lorenz Eğrisi, mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşmaktadır.

Diğer yandan, gelir eşitsizliği farklı veriler ve farklı yöntemler kullanılarak ölçülebilecek karmaşık bir konudur. Gelir eşitsizliğinin ölçülmesi ve tespit edilmesi için yüzde paylar analizi, Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, Pareto katsayısı, ters U hipotezi gibi çeşitli yöntemler bulunmaktadır ve bu yöntemlerin hangisinin kullanılacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Ancak her ne kadar farklı yöntem ve kaynaklar mevcut olsa da eşitsizliğin değerlendirilmesi aynı girdi ile başlar; o da gelirin dağılımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Gini katsayısı sıklıkla çoğu rapor ve araştırmacı tarafından kullanılan makul bir araçtır. Ancak Gini katsayısının da gelir eşitsizliğini göstermede eksik ve güçlü yanları bulunmaktadır. Örneğin bir ülkede yoksullukla birlikte azalan

bir Gini katsayısının yanında, en üst %10'luk dilimin eline geçen gelir payındaki artışla yükselen bir Gini katsayısı aynı anda yaşanabilir. Toplum üzerinde gelir dağılımında değişiklikler olduğu halde Gini katsayısı değişmeden kalabilir ve gelir dağılımındaki değişimleri gizleyebilir.¹¹² Bu nedenle, BM İnsani Gelişme Raporunda dönemin gerekliliklerine uygun yeni bir ölçüm aracı ihtiyacı olduğuna işaret edilmiş ve elde edilen verilerin çoğu ülke için yetersiz olduğu ve şeffaf olmadığı ifade edilmiştir.¹¹³ Bu yüzden farklı ve yeni ölçüm yöntemleri geliştirilmesi gelir eşitsizliği konusunun irdelenmesi ve doğru çıkarımlara ulaşabilmek açısından daha faydalı olacaktır.

Gelir eşitsizliğini değerlendirmenin yollarından biri toplumda yaşayan bireyleri gelir durumlarına göre yüzdeler halinde sınıflandırarak toplam gelirden elde ettikleri payların gösterilmesidir. Örneğin en yoksul gruptan en zengin kesime nüfusu yüzde yirmilik dilimler halinde gruplandırarak gelir dağılımının gösterilmesi en sık kullanılan yöntemlerden biridir. Elbette bu durum araştırmanın seyrine veya araştırmacının tercihine bağlı olarak farklı dilimler halinde değişiklik gösterebilir. Örneğin; gelir eşitsizliğini değerlendirmede sık kullanılan uygulamalardan biri; en zengin yüzde onluk kesim ile en yoksul yüzde onluk kesimin gelirden aldığı payların karşılaştırılmasıdır veya en zengin yüzde birlik dilimin gelirden aldığı payın geriye kalan dilimler ile kıyaslanarak değerlendirilmesi sık kullanılan uygulamalardan biridir. En yaygın uygulanan şekli hane halklarının yüzde yirmilik nüfus dilimlerine bölünmesidir. Dilimler %5, %10, %1 gibi oranlarda küçüldükçe grupların daha detaylı analizi ortaya çıkmaktadır.

Birçok konuda olduğu gibi gelir eşitsizliği karşılaştırmasında da elde edilen veri miktarı ve güvenilirliği esastır. İslam İşbirliği Teşkilatına üye 57 ülkenin gelir eşitsizliği konusu ile alakalı verileri incelendiğinde 38 ülkenin iki yıl veya daha fazla verisi bulunmakla birlikte kalan 18 ülkeye ait ya tek bir yıla ait veri bulunmakta ya da hiçbir veri bulunmamaktadır. Özellikle hemen hemen herhangi bir Arap ülkesine ait veri Dünya Bankası veri merkezinden elde edilememektedir. Aşağıda AB ülkeleri için elde edilen veri serilerinde görüleceği gibi İİT ülkelerine ait bu şekilde uzun yıllar serisi olarak veri bulunmamaktadır. Verisini elde ettiğimiz bu 38 İİT ülkesinin içinde

---

¹¹² F.Alvaredo vd., a.g.e., s.24

¹¹³ UNDP, a.g.e., s.4

çoğu ülkenin üç veya dört yıla ait verisi bulunmaktadır. Verilerin tek bir kaynaktan karşılaştırmalı olarak gözlemlenebilmesi için grafiklerde yalnızca Dünya Bankası verileri temel alınmış olup, örneğin verisini bu kaynaktan elde edemediğimiz Arap ülkelerine ait yine sınırlı yıllarla olmakla birlikte Dünya Eşitsizlik Veri Tabanı kaynağında veri bulunulmaya çalışılmıştır.

Dünya Eşitsizlik Veri Tabanında en yüksek yüzde birlik dilimde yer alanların ulusal gelirden aldığı pay AB için ortalama %4 ile %13 arasında gerçekleşirken Arap ülkelerinde bu oran %15 ile %31 arasında gerçekleşmektedir. Yine Dünya Eşitsizlik Veri Tabanı'na göre, başka bir kıyaslamayla, en yüksek yüzde onluk dilimin gelirden aldığı pay AB için ortalama %20 ile %41 oranları arasında gerçekleşirken Arap ülkelerinde bu oran ortalama %48 ile %68 oranları arasında gerçekleşmektedir. Bu iki örnek AB ve İİT ülkeleri arasındaki eşitsizlik uçurumu hakkında bir fikir vermektedir. Özellikle Katar'da yüzde onluk dilimin gelirden aldığı paydaki 1990'lardan günümüze gerçekleşen on puanlık artış Arap ülkeleri arasında öne çıkan artışlardan biridir.

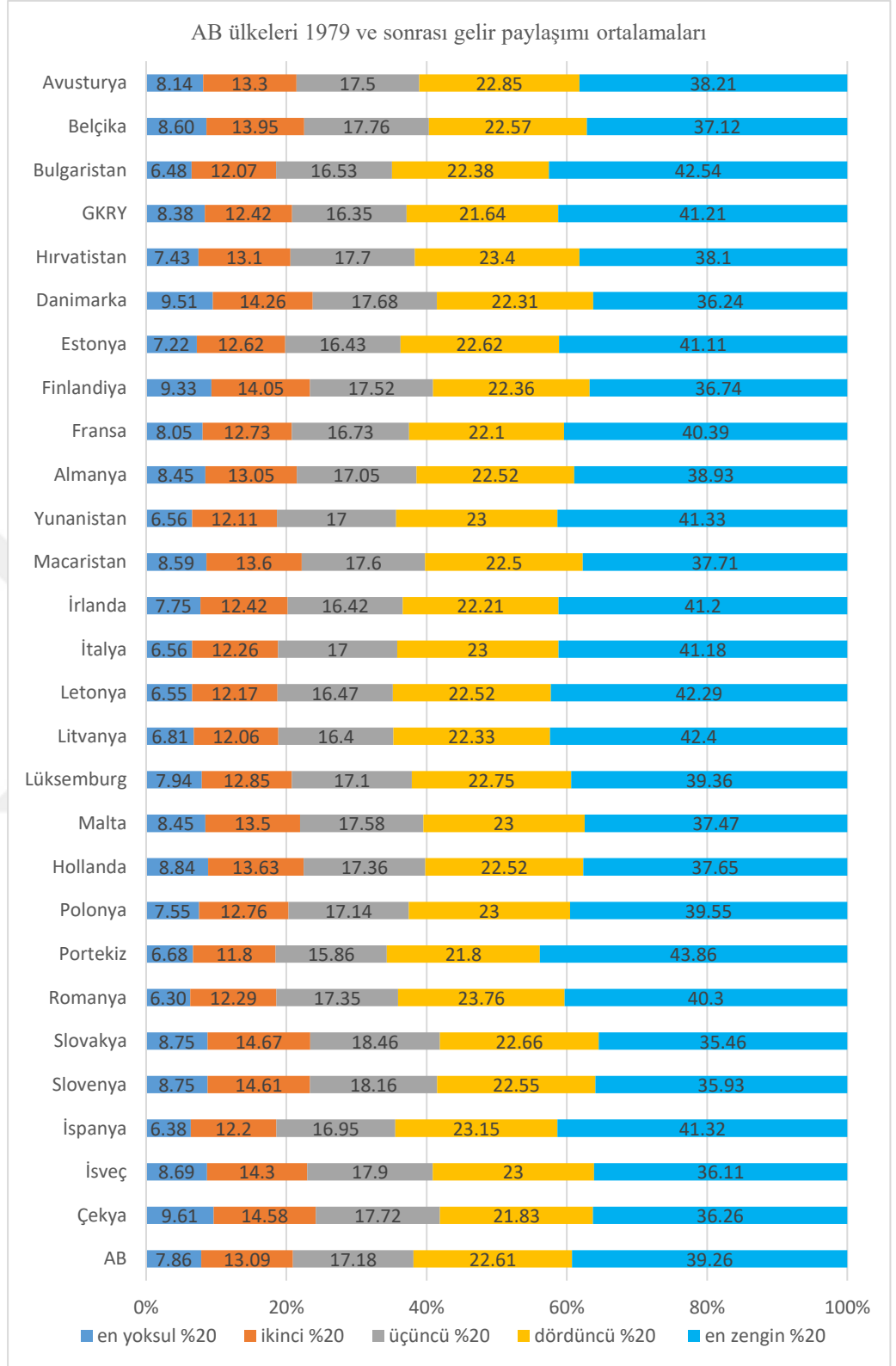
Vurgulanmalıdır ki, bu bölümde AB ve İİT için yüzde yirmilik dilimlerin durumu değerlendirilirken 1979 yılı sonrası ulaşılabilen verilerinin ortalaması alınmıştır. AB ve İİT ortalamalarını elde ederken hemen hemen çoğu ülkenin yıllık değerleri ortalamaya yakın değerlerde seyretmiştir; şöyle ki yüzde yirmilik dilimler için elde edilen değerler bir yıl çok yüksek bir yıl düşük değil yıllar itibarıyla ortalamaya yakın değerler olarak izlenmiştir. Bu durum özellikle AB ülkelerinde daha belirgindir.

Aşağıdaki Şekil 3.3'te görüldüğü üzere AB'de en zengin yüzde yirmilik dilimin gelirden aldığı pay AB ortalaması %39,26 olarak hesaplanmıştır. 13 üye ülke (Avusturya, Belçika, Hırvatistan, Danimarka, Finlandiya, Almanya, Macaristan, Malta, Hollanda, Slovakya, Slovenya, İsveç, Çekya) bu ortalamanın altında kalarak diğer ülkelere göre daha iyi durumda bulunmaktadır. Yani bu ülkelerde en zengin kesimin gelirden aldığı pay diğer ülkelere göre daha azdır, ki bu durum diğer ülkeler ile kıyas edildiğinde daha adil bir gelir dağılımına işaret etmektedir. AB ülkeleri içinde gelirden en çok pay alan en zengin yüzde yirmilik dilimin bulunduğu ülke %43,86'lık oran ile Portekiz'dir. Onu Bulgaristan ve Litvanya izlemektedir. Gelirden en az pay alan en zengin yüzde yirmilik dilimin bulunduğu ülke ise %35,46'lık oran ile Slovakya'dır. Onu Slovenya ve İsveç izlemektedir.

Aynı şekilde dördüncü yüzde yirmilik dilimde AB ortalaması %22,61 olarak gerçekleşmiştir. 15 üye ülke bu rakamın altında oranlara sahiptir. Bu dilimde en yüksek oran %23,76 ile Romanya da gerçekleşirken, en düşük oran sahip ülke %21,64 ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'dir. Dördüncü yüzde yirmilik dilimde tüm ülkeler için oranlar birbirine yakın seyretmektedir.

Üçüncü yüzde yirmilik dilim için elde edilen değerlere bakıldığında AB ortalaması %17,18 olarak gerçekleşmiştir. 14 üye ülke ortalamasının altında oranlara sahiptir. %18,46 oran ile Slovakya bu dilimde en yüksek orana sahiptir, %15,86 ile Portekiz bu dilimde en düşük orana sahiptir.

İkinci yüzde yirmilik dilime geçildiğinde AB ortalaması %13,09 olarak gerçekleşmiştir. 14 üye ülke ikinci yüzde yirmilik dilimde ortalamasının altında oranlara sahiptir. %14,67 ile Slovakya bu dilimde en yüksek orana sahiptir. Nordik ülkeleri ve Avrupa Birliği'nin daha gelenekçi ülkeleri olan Slovenya, Finlandiya, İsveç takip etmektedir. Portekiz bu dilimde %11,8 ile en düşük orana sahiptir. Bunlara ilaveten orta sınıf olarak tabir edilen grubun payı son dönemde örneğin Fransa gibi bazı ülkelerde azalma eğilimindedir. Orta sınıfın payının azalması en yüksek dilim ile aradaki farkın açılması dikkate değer bir durumdur. Bu durum gelir eşitsizliğin yeni bir boyutu olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 3.3: AB ülkeleri %20'lik dilimleri

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/>

Şekil 3.3'te AB'deki en yoksul yüzde yirmilik dilim incelediğinde, görülmektedir ki AB ortalaması %7,86 olarak gerçekleşmiştir. 15 üye ülke bu oranın üzerinde ortalamaya sahiptir. Çekya ve Danimarka sırasıyla %9,61 ve %9,51 oranları ile gelirden en çok payı alan dilimin bulunduğu ülkelerdir. Romanya, İspanya ve Bulgaristan bu dilimde sırasıyla %6,30, %6,38, %6,48 oranları ile en düşük orana sahip ülkeler durumundadır.

Bu noktada parantez açarak AB'de en zengin yüzde birin toplam gelirden aldığı payın tarihsel seyrine işaret etmekte yarar vardır. AB'de en zengin yüzde birlik dilimin toplam gelirden aldığı pay 1980'lerde %10 iken 2016'lara gelindiğinde %12 olarak artış göstermiştir.¹¹⁴ Ancak dünyanın diğer gelişmiş ülkeleri ile kıyas edildiğinde örneğin ABD veya sosyalist ekonomiden kapitalizme geçen Çin ve Rusya'da 1980'den günümüze bu artışlar 10 puanlık ilave oranlar gibi çok daha şiddetli bir şekilde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, en zengin yüzde birin toplam gelirden aldığı pay son 40 yılda AB'de de artmış ancak bu artış dünyanın geri kalan bölgelerine göre sınırlı kalmıştır. Buna rağmen AB'nin dünyadaki gelir eşitsizliği artışından muaf olmadığı da bir vakıadır.

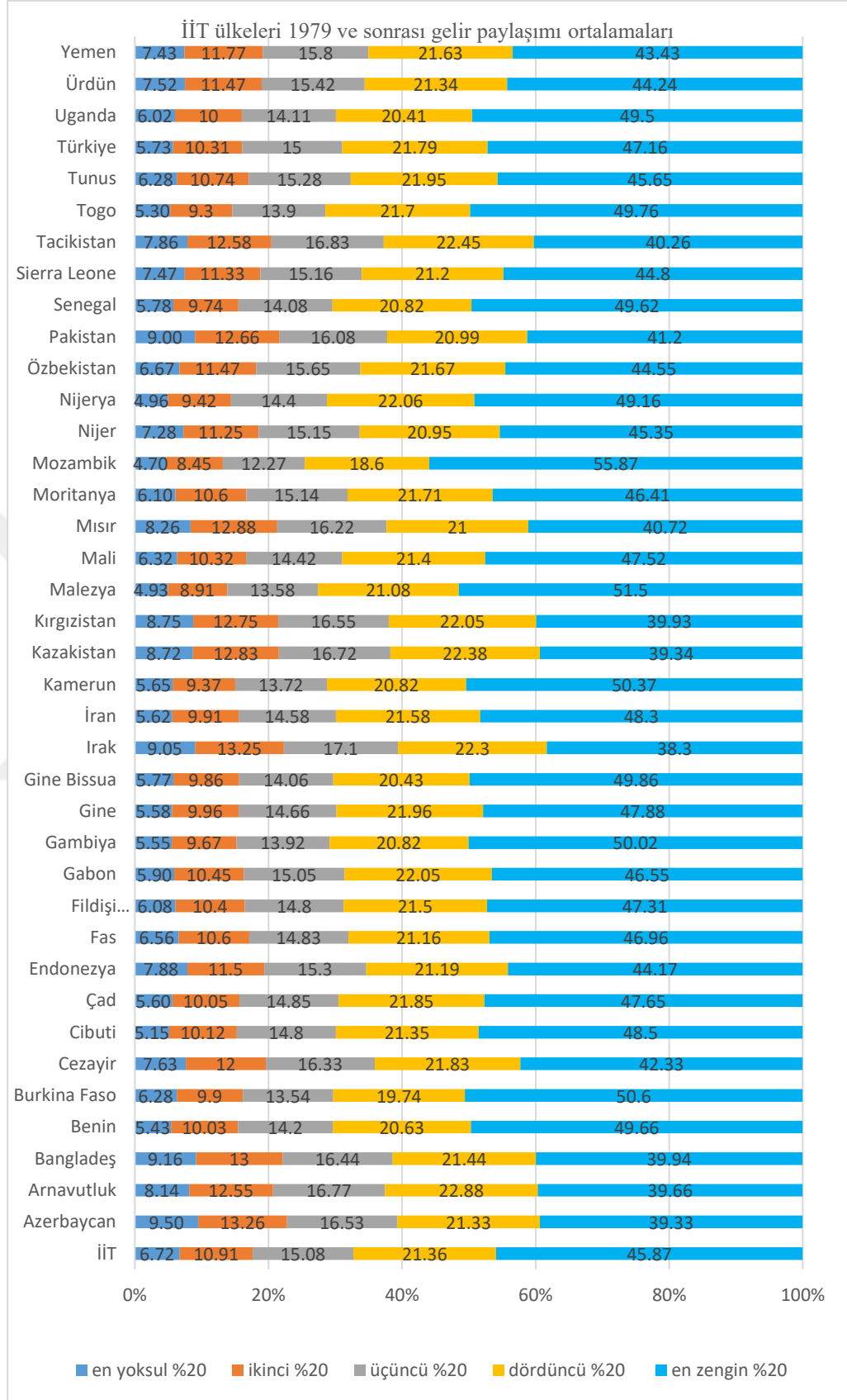
Şekil 3.4'te İİT verileri (veri elde edilebilen ülkeler) incelediğinde en zengin yüzde yirmilik dilimin gelirden aldığı paylarda İİT ortalaması %45,87 olarak hesaplanmaktadır. AB ile kıyaslandığında yaklaşık 7 puanlık bir fark bulunmaktadır. 17 İİT ülkesi bu ortalamanın altında kalarak diğer ülkelere göre daha iyi bir durumdadır. %55,87 oranı ile Mozambik bu dilimde en yüksek orana sahip ülkedir; Malezya ve Burkina Faso sırasıyla %51,5, %50,6 oranla onu izlemektedir. İİT ülkeleri arasında gelirden en az pay alan en zengin yüzde yirmilik dilimin bulunduğu ülke %38,3 ile Irak'tır. Ancak Irak için elde edilen veri yılları kısıtlı olduğundan bu oranın ne kadar gerçekçi olduğuna dair şüpheli yaklaşmak faydalı olacaktır. Bununla birlikte çoğu gelir eşitsizliği raporunda Ortadoğu en eşitsiz bölge olarak işaret edilmektedir. Elbette, bu bölgede yaşanan savaş vb. durumlar göz önüne alınırsa bunun etkilerinden arındırılmış bir eşitsizlik ölçümü gerçeği yansıtmakta başarılı olamayacaktır. Azerbaycan ve Kazakistan sırasıyla %39,33 ve %39,34 oranları ile Irak'ın peşinden sıralanmaktadır. Bölgesel olarak değerlendirdiğimizde en zengin yüzde yirmilik dilimde ortalamayı Afrika kıtası ülkeleri yukarıya çekmektedir ki bu durum bu bölgede

---

¹¹⁴ F.Alvaredo vd., a.g.e, s.7

daha eşitsiz bir dağılıma işaret etmektedir. İİT ülkeleri genel olarak değerlendirildiğinde en zengin yüzde yirmilik dilim toplam gelirin yarısını elde ederken geriye kalan yüzde seksenlik dilim diğer yarısını paylaşmaktadır.

Şekil 3.4: İİT ülkeleri %20'lik dilimleri

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/>

Şekil 3.4’de dördüncü yüzde yirmilik dilim için incelediğinde görülmektedir ki, İİT ortalaması %21,36 olarak gerçekleşmiştir. Dördüncü yüzdeler dilimde 17 üye ülke ortalamasının altında oranlara sahiptir. %22,88 ile Arnavutluk en yüksek orana sahip ülke olurken; %18,6 ile Mozambik en düşük orana sahip ülkedir.

Üçüncü yüzde yirmilik dilim için elde edilen değerlere bakıldığında İİT ortalaması %15,08’dir. 23 üye ülke bu ortalamasının altında oranlara sahiptir. %17,1 oran ile Irak bu dilimde en yüksek orana sahiptir, %12,27 ile Mozambik bu dilimde en düşük orana sahiptir.

İkinci yüzde yirmilik dilime bakıldığında İİT ortalaması %10,91 olarak görülmektedir. 22 üye ülke ikinci yüzde yirmilik dilimde bu ortalamasının altında oranlara sahiptir. %13,26 ile Azerbaycan bu dilimde en yüksek orana sahiptir. %8,45 oran ile Mozambik bu dilimde de en düşük orana sahiptir.

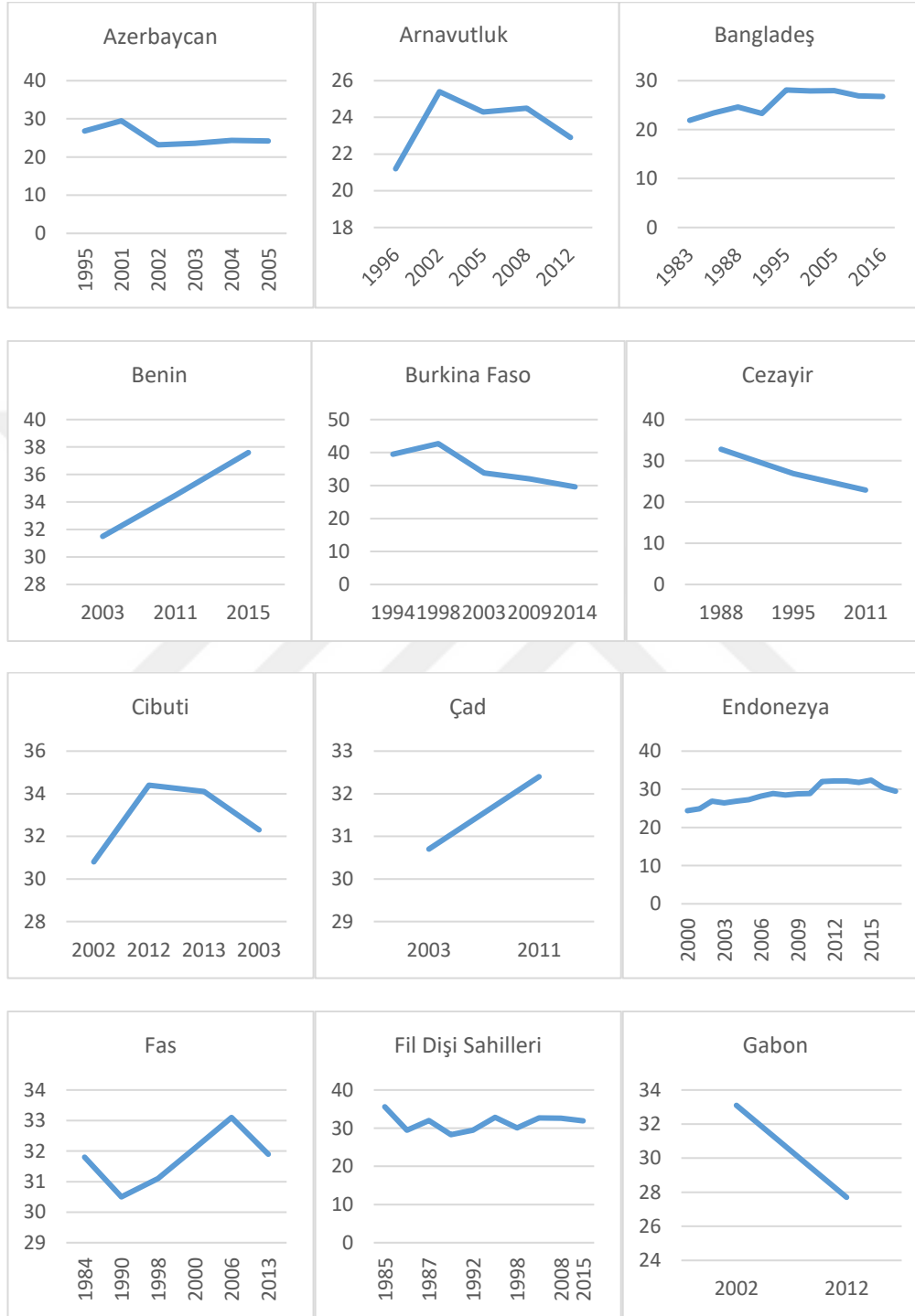
İİT için en yoksul yüzde yirmilik dilimi incelediğimizde tüm ülkeler ortalaması %6,72 olarak gerçekleşmiştir. 15 üye ülke bu oranın üzerinde, 23 ülke bu oranın altında ortalamaya sahiptir. Azerbaycan ve Bangladeş sırasıyla %9,50 ve %9,16 oranları ile gelirden en çok payı alan dilimin bulunduğu ülkeler olmuştur. Mozambik, Malezya ve Nijerya bu dilimde sırasıyla %4,70, %4,93, %4,96 oranları ile en düşük oranla sahip ülkeler durumundadır.

Yüzde yirmilik grupların 1979 sonrası ortalama gelir dağılımı şeklinde hazırlanan veriler genel olarak değerlendirildiğinde AB ve İİT arasında temel fark en zengin yüzde yirmilik dilimin pastadan aldığı payda gerçekleşmiş bulunmaktadır. İİT’de en zengin grup AB’ye göre pastadan daha yüksek pay almaktadır ki bu da İİT’nin AB’ye göre daha eşitsiz bir dağılıma sahip olduğunu göstermektedir.

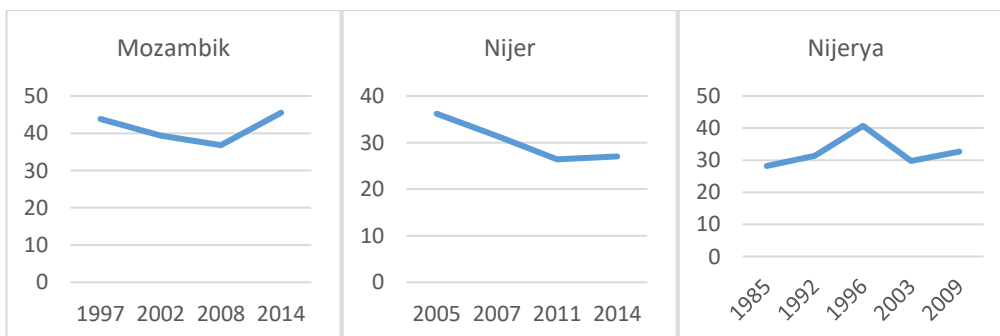
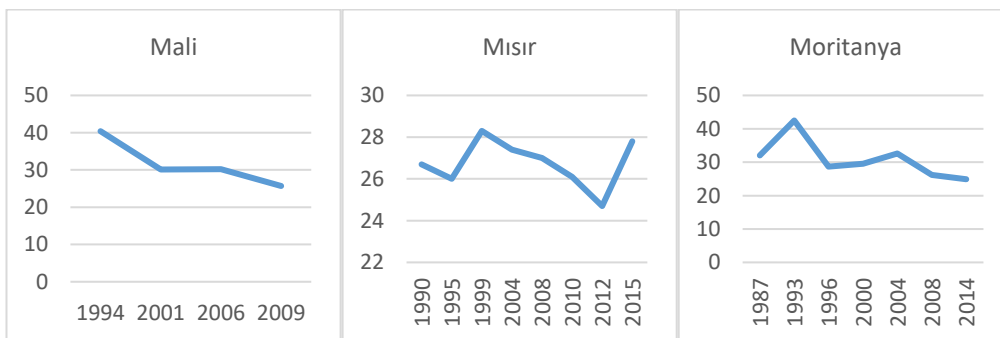
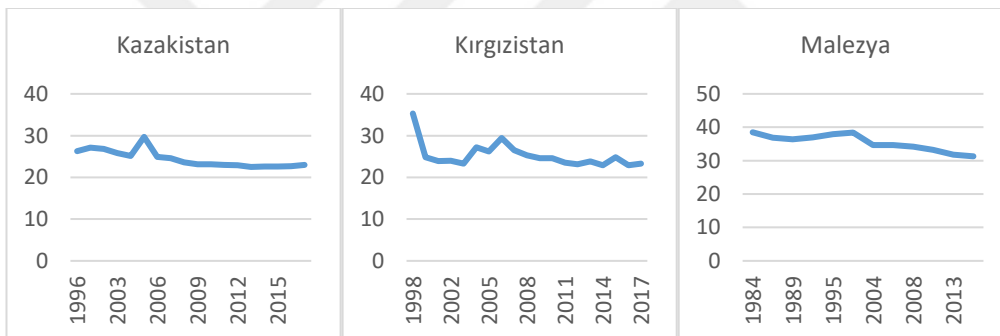
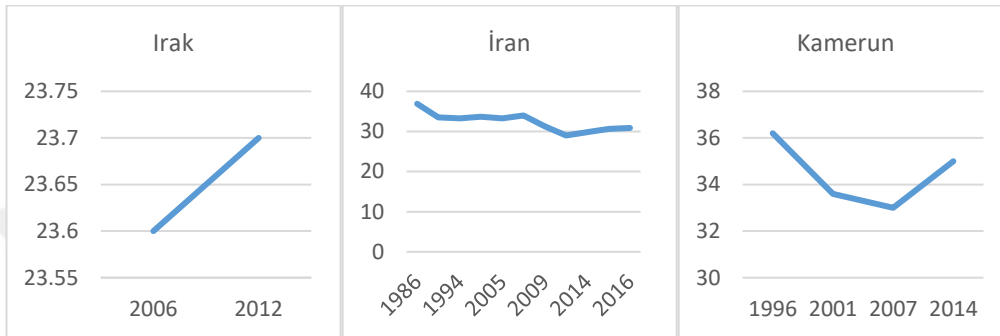
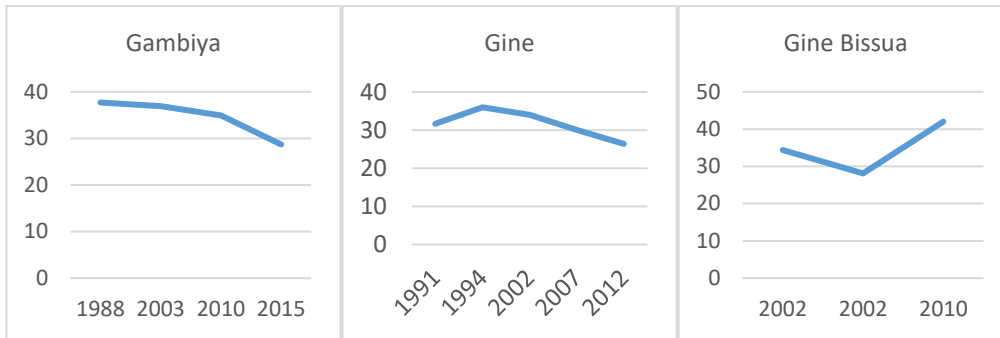
3.2.1 AB ve İİT Ülkelerindeki En Zengin ve En Yoksul Yüzde Onluk Grup

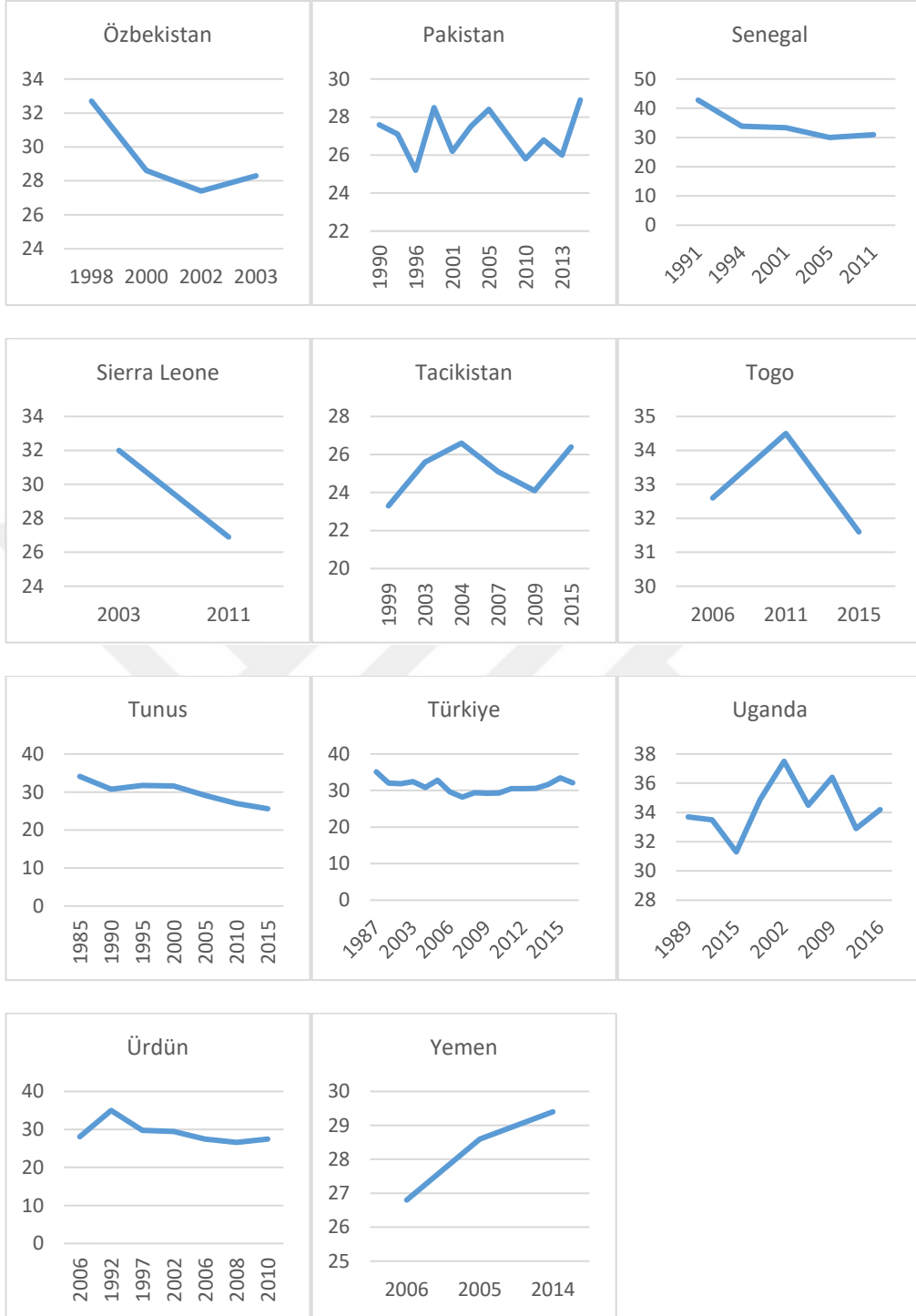
Aşağıda yer alan Dünya Bankası veri merkezinden verileri elde edilen İİT ve AB ülkelerine ait seriler halinde oluşturulan yüzde onluk gelir grubuna ait grafikler en az iki yıla ait verisi bulunan ülkelere derlenmiştir. Burada incelenmek istenen durum ülkelerin en zengin ve en yoksul yüzde onluk gruplarının elde ettiği gelirlerdeki tek bir yıla ait gelişmeler değil de yıllar itibari ile ne olduğuyla ilgilidir. Şekil 3.5’te yer alan grafiklere bakıldığında 19 İİT üyesi en üst %10’luk dilimin gelirden aldığı pay

verisinin yıllar itibari ile %30 ve üzeri olarak seyrettiği bunun altına düşmeyi başaramadıkları görülmektedir.

Şekil 3.5: İT ülkelerindeki en zengin %10'un yıllar itibariyle gelirden aldığı pay

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/>

Yine Şekil 3.5'te görülmektedir ki bölgesel olarak değerlendirildiğinde %30 ve daha üzerinde seyreden oranlara sahip ülkelerin neredeyse tamamına yakınının Afrika bölgesinde yer aldığı görülmektedir. Burkina Faso, Kazakistan, Kırgızistan, Malezya ülkeleri hakkında geriye dönük veriler olduğundan en zengin yüzde onluk dilimin

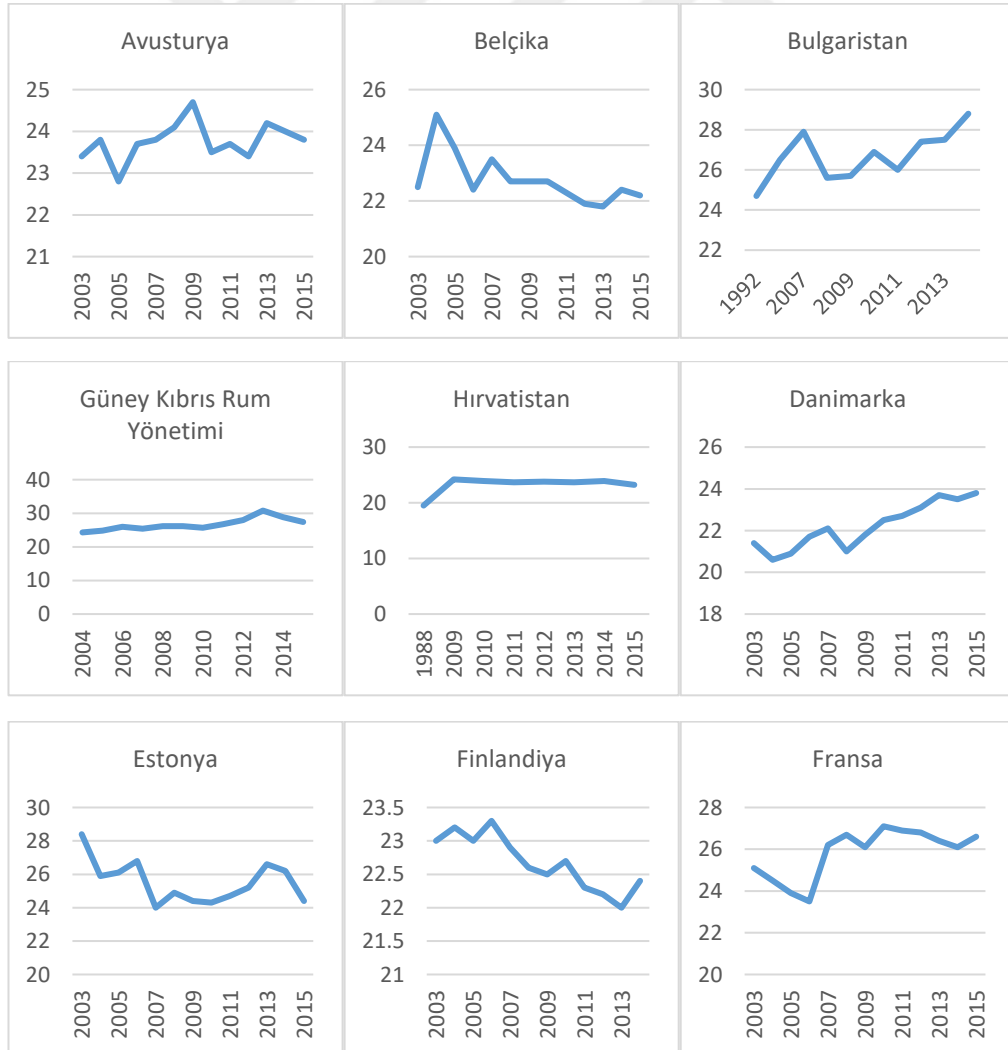
payının yıllar itibari ile ufak dalgalanmalar olsa da büyük oranda azaldığı görülmektedir. Benin, Çad, Gine Bissau, Kamerun, Mısır, Mozambik, Nijerya, Pakistan, Tacikistan, Yemen ülkelerinin grafiklerine bakıldığında bu ülkelere ait elde edilen son yıl verileri bir önceki yıl verisine göre artış göstermiştir. Arnavutluk, Burkina Faso, Cezayir, Cibuti, Fas, Gabon, Gambiya, Gine, Mali, Moritanya, Togo ülkelerinde son yıl verisi ile bir önceki yıl verileri karşılaştırıldığında eğrilerdeki düşüşler dikkati çekmektedir, yani en zengin yüzde onun gelirden aldığı pay azalmıştır. Ancak daha önce belirtildiği üzere, bu ülkelere ait sadece bir-iki yıllık veri mevcut olduğundan söz konusu ülkelerin grafiklerindeki düşüşlerin eşitsizliği azaltma yönünde bir politika uygulandığından dolayı gerçekleştiği değerlendirmesinde bulunmak doğru olmayabilir. Mısır, Pakistan, Uganda, Tacikistan, Moritanya'ya ait grafiklerdeki dalgalanmalar dikkat çekmektedir. Özellikle Uganda ve Moritanya'da yüksek dalgalanmalar görülmektedir. İİT ülkelerindeki durum istikrarlı görünmemekle birlikte verilerin sınırlılığı nedeniyle ileri düzeyde değerlendirme yapmak güçtür.

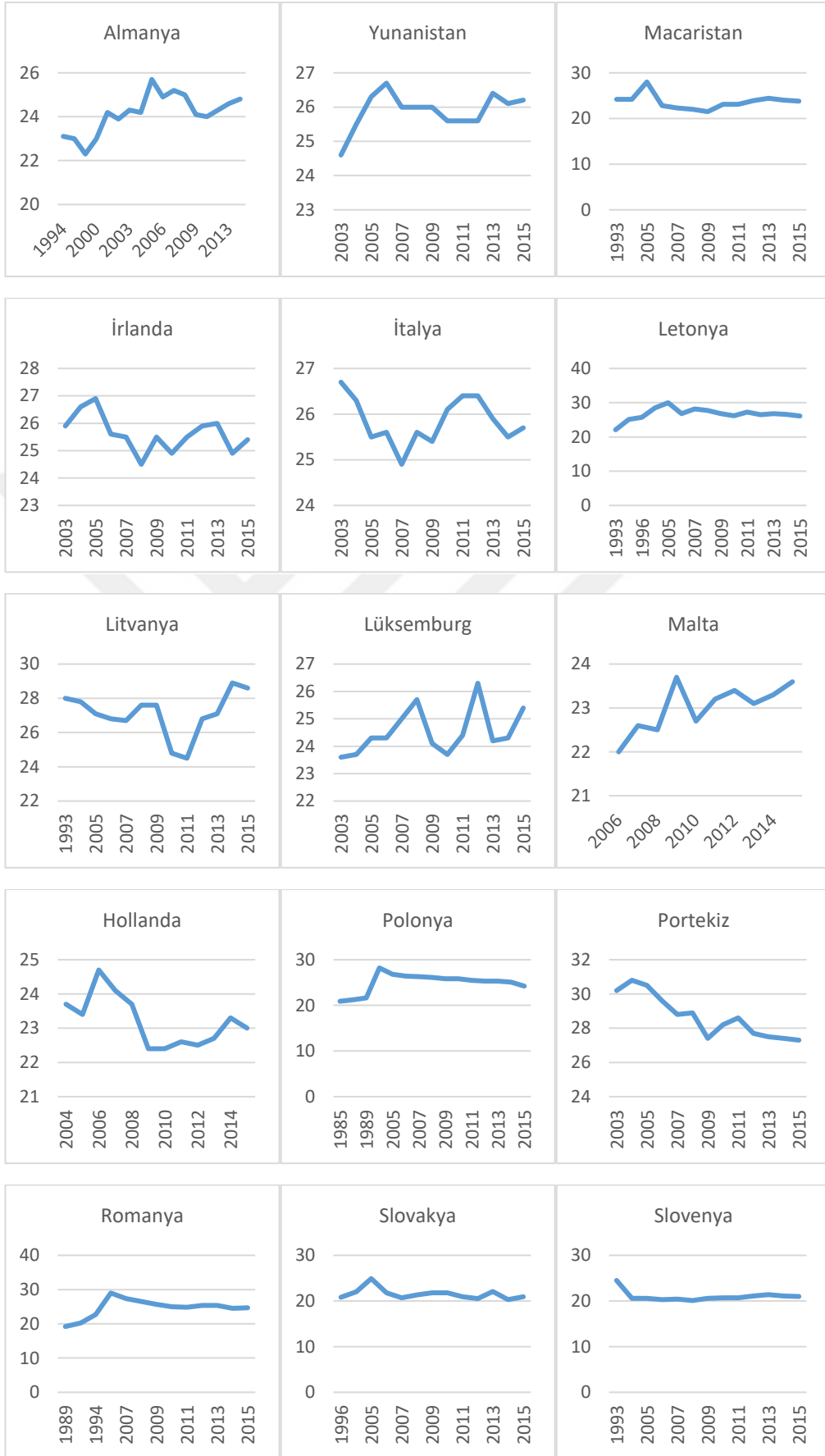
Avrupa Birliği'nde 1980'lerde ortalama harcanabilir gelire bakıldığında en zengin yüzde onluk kesimin elde ettiği gelir, en yoksul yüzde onluk kesimin elde ettiği gelirden yedi kat daha fazladır. Bugüne gelindiğinde aradaki fark dokuz katına çıkmış durumdadır. Avrupa Birliği ülkeleri gelir eşitsizliğinin azaltılması ve sosyal devlet politikaları anlamında dünyanın geri kalanına nispeten özellikle diğer gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında daha iyi bir konumda olduğu birçok rapor tarafından ortaya konmaktadır. Bütün AB ülkelerine dair 2003 yılı ve sonrası verilere düzenli bir şekilde ulaşılabilmektedir. Bu durum, gelir eşitsizliğinin çözümlenmesinde çok önemli bir faktördür çünkü eşitsizliğin ne durumda olduğuna dair veriler elde olmadan sorunun üzerine gerçekçi politikalarla gidebilmek güçleşmektedir.

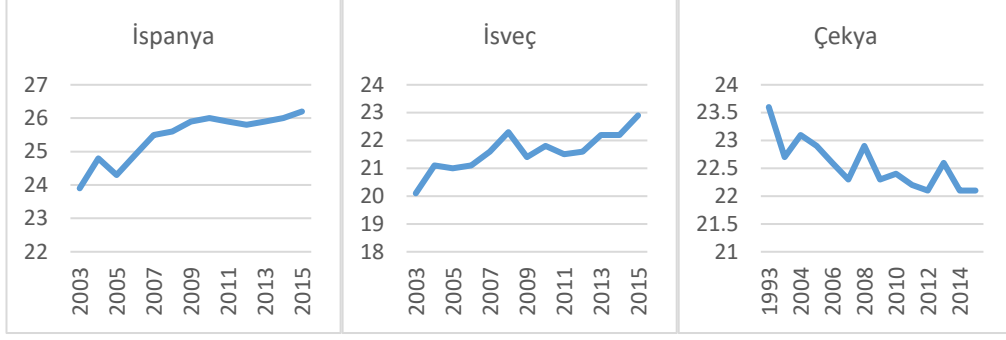
Diğer yandan, İİT ülkelerine dair düzenli veri elde edebilmek güç bir iştir; üye ülkelerden yalnızca on tanesinde yeterli ve güvenilir veri mevcuttur. Aşağıda Şekil 3.6'te yer alan AB'ye ait grafikler incelendiğinde dikkati çeken ilk olgu Portekiz, Letonya ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi hariç diğer ülkelerin hiçbirinde en zengin yüzde onluk grubun gelirden aldığı pay %30 oranını hiçbir zaman aşmamasıdır. Hatta bahse konu bu üç ülkeden Letonya ve GKRY bu oranı yalnızca birer defa geçmişler Portekiz ise grafik serisinin ilk üç yılında bu oranı geçmiş sonraki yıllarda ise bu

orandan uzaklaşmışlardır. İİT ülkelerinde tam tersi geçerlidir. İİT ülkelerinin çoğunluğunda bu oran %30 ve üzerindedir.

Dikkati çeken bir diğer olgu şudur: Birkaç istisna hariç hemen hemen bütün AB ülkelerinde 2004-2007 yılları arasında yüzde onluk grubun gelirden aldığı pay artışa geçmiş ve bu ülkelerin çoğunda yüzde onluk grubun gelirden aldığı en yüksek paylara bu yıllarda ulaşmıştır. İİT ülkelerinde ise bu yıllarda Kırgızistan, Kazakistan, Türkiye, Fas, Pakistan'da benzer eğilim gözlemlenmektedir. Bahse konu ülkelerde milli gelir açısından (Kırgızistan hariç) İİT içinde en yüksek milli gelire sahip ülkeler grubunda yer aldığı belirtilmelidir. Genel olarak ifade etmek gerekir ise AB ülkeleri arasında en zengin yüzde onun gelirden aldığı payda büyük farklar bulunmamaktadır, diğer yandan İİT ülkeleri arasında daha belirgin farklar bulunmaktadır. AB ülkeleri için elde edilen veriler incelendiğinde yıllar itibariyle İİT'ye göre istikrarlı bir görüntü ortaya koymaktadır.

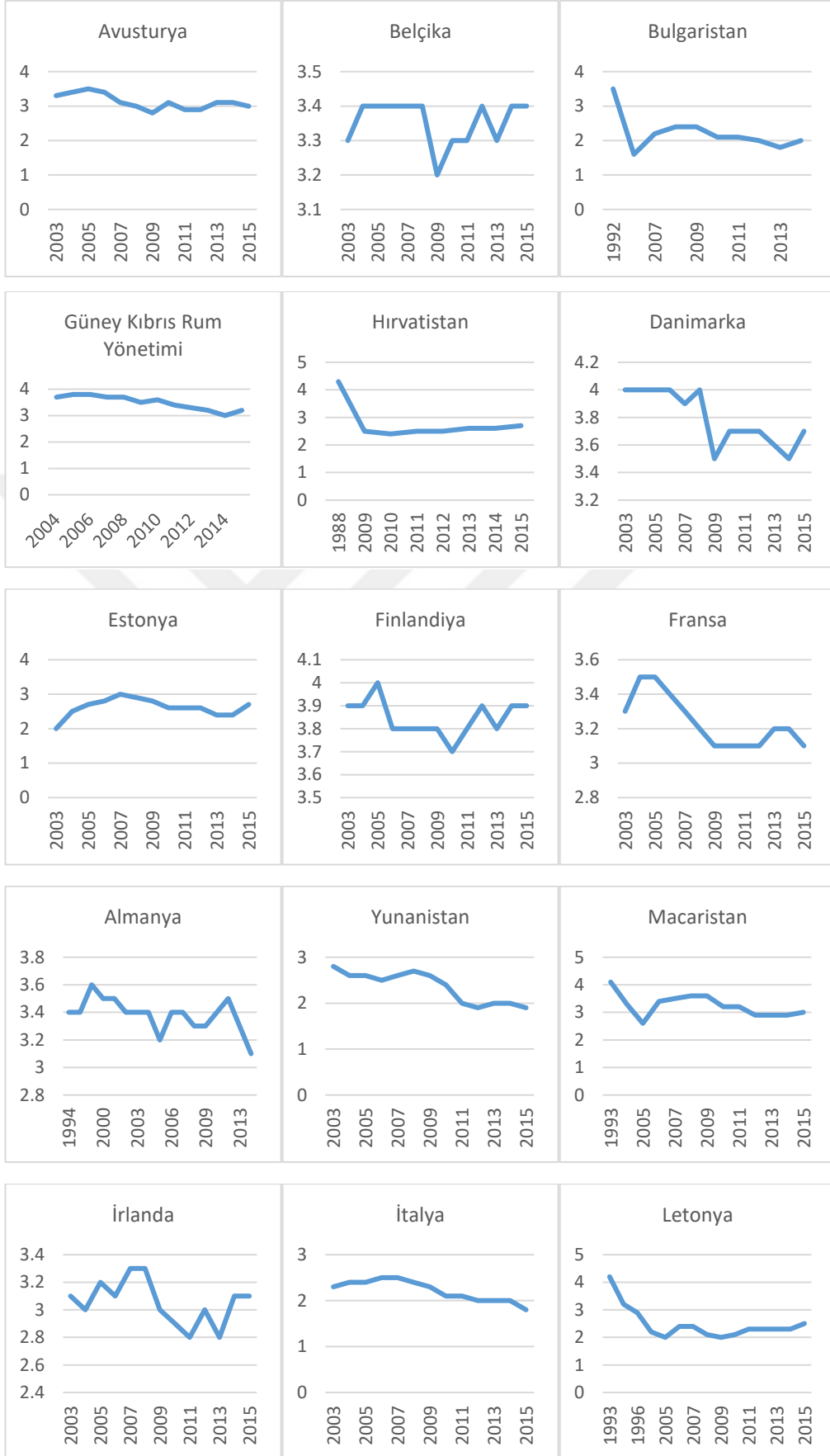

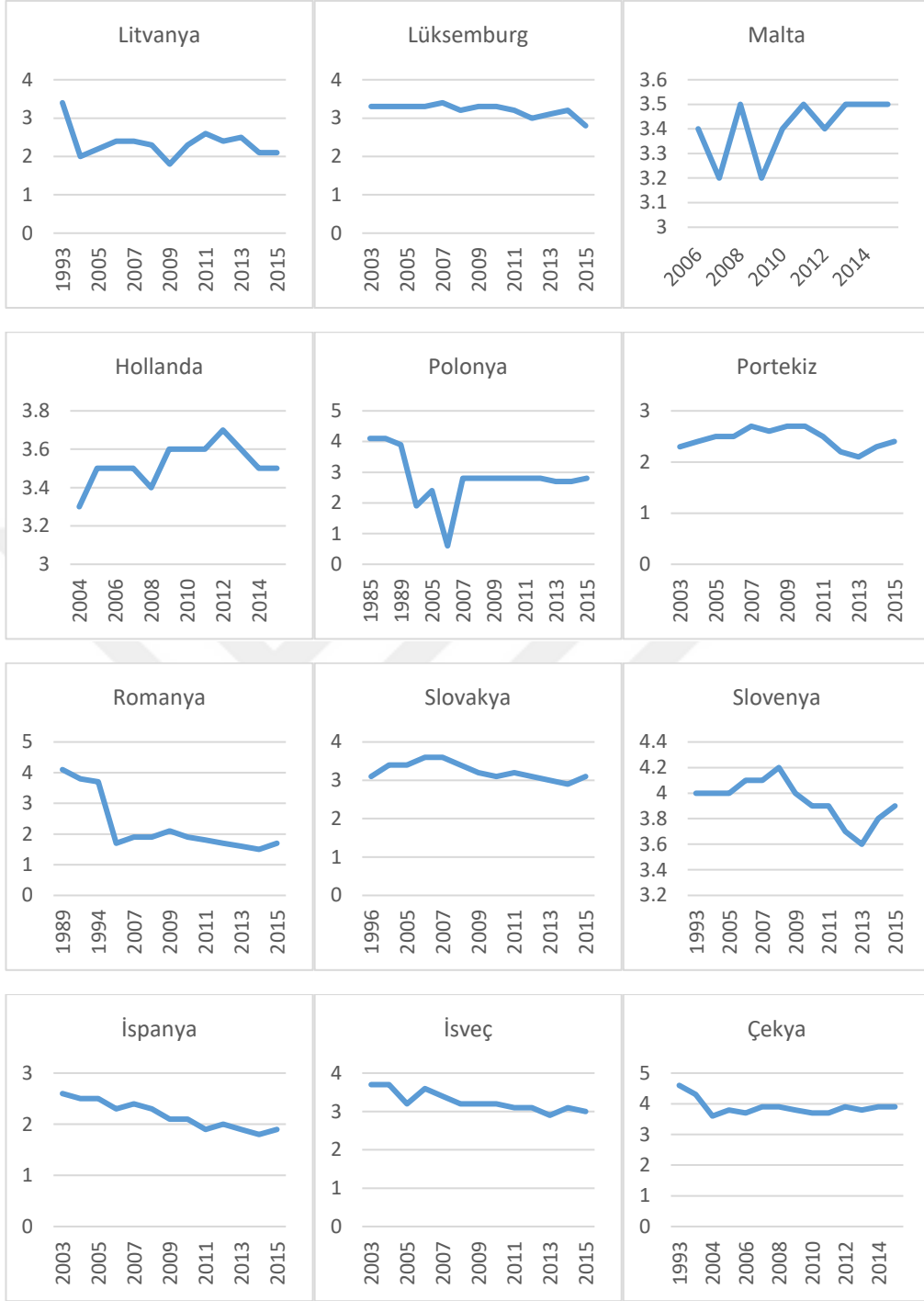

Şekil 3.6: AB ülkelerindeki en zengin %10'un yıllar itibariyle gelirden aldığı pay

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/>

AB ve İİT üyesi ülkelerdeki en üst yüzde onluk gelir grubunda yer alanların karşılaştırmasında öne çıkan olgular AB ülkelerinin İİT'ye göre daha istikrarlı ve daha adil bir paylaşımına sahip olduğudur. Şöyle ki AB'de genel itibariyle üst gelir grubunda yer alanların gelirden aldığı pay %20 ile %25 oranları aralığında seyrederken İİT ülkelerinde bu oranlar en az %30'dan başlayarak yukarı yönlü seyretilmektedir. Bununla birlikte aşağıdaki şekillerde görülmektedir ki AB ülkelerinde yaşayan en alt yüzde onluk gelir grubundaki insanların gelirden aldığı pay İİT ülkelerindeki oranlara yakın düzeylerde seyretilmektedir. Gelirin en üst gelir gruplardan diğer gelir gruplarına transferi daha adil bir paylaşım için önemli bir durumdur. Ancak diğer bölgelere kıyasla daha istikrarlı ve yüksek sosyal harcamalara sahip AB ülkelerinde dahi en alt gelir grubunun gelirden yeterince pay alamadığı görülmektedir.

Şekil 3.7: AB ülkelerindeki en yoksul %10'un yıllar itibariyle gelirden aldığı pay

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/>

Yukarıdaki Şekil 3.7'de görüldüğü üzere çoğu AB ülkesinde en alt yüzde onluk grupta yer alanların gelirden aldığı pay %4'ün altında kalmıştır. Bu oranın aşıldığı ülkelerde ki bunlar birkaç ülke ile sınırlı kalmaktadır, bu durum yalnızca bir yıl gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği'nde nüfusu ve milli geliri en yüksek ülkeler arasında

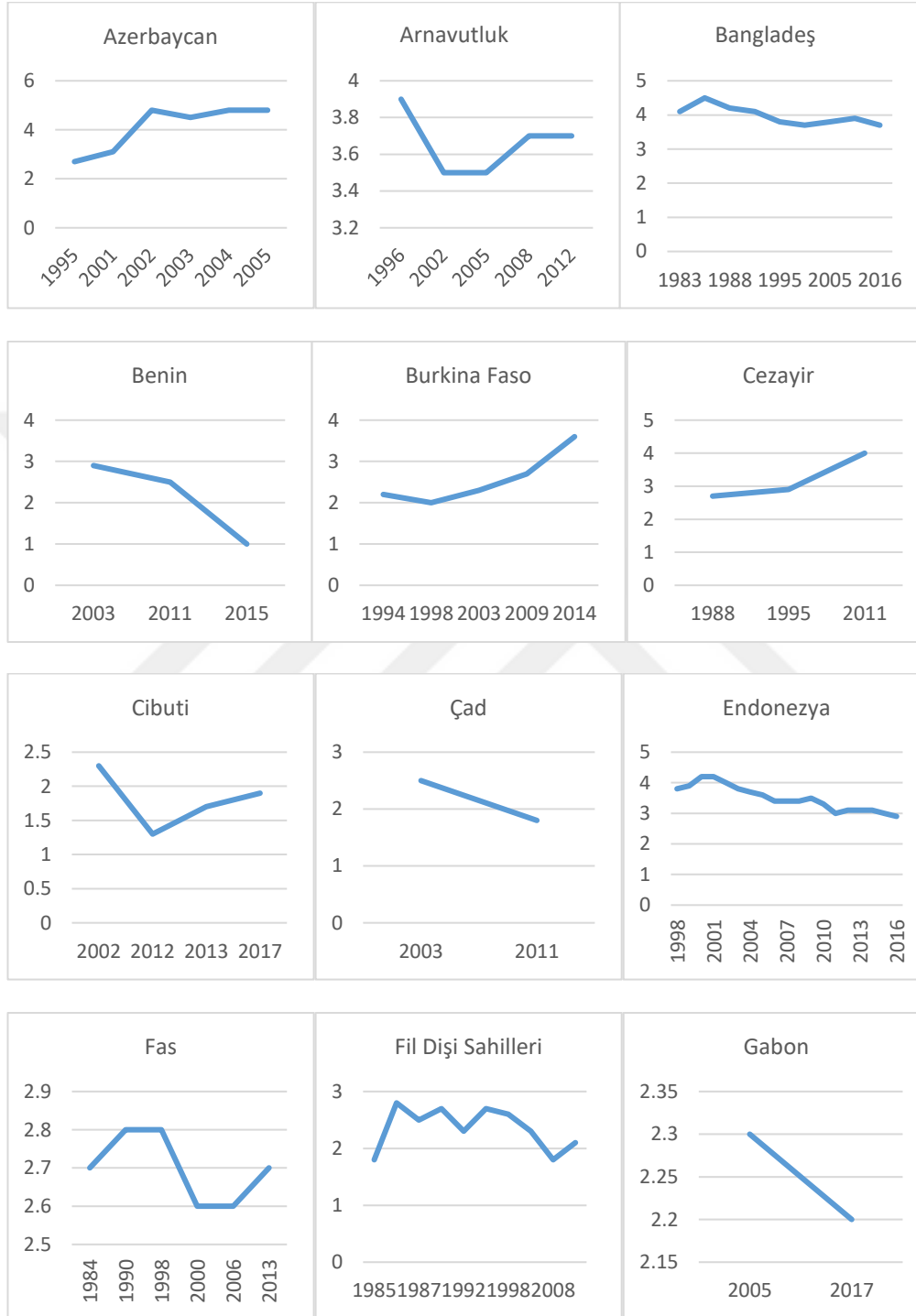

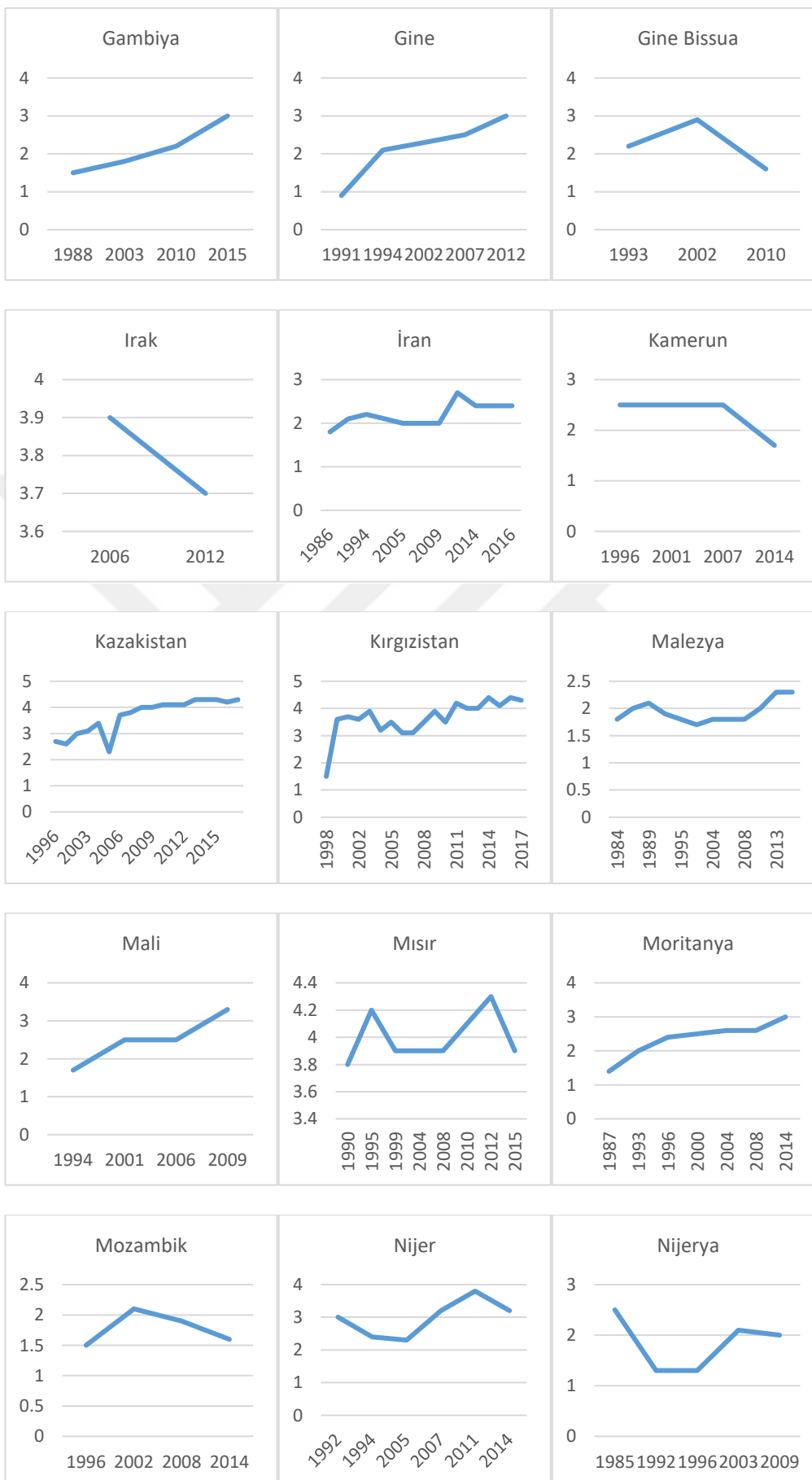
yer alan güney Avrupa ülkelerinden İspanya, İtalya'da bu oran %3'lere bile gelememiştir. Bunlara ilave olarak Portekiz bu oranı hiçbir zaman yakalayamamıştır. Grafikler incelediğinde gözlemlenmektedir ki; çoğu AB ülkesinde en yoksul yüzde onluk diliminin gelirden aldığı pay yıllar itibariyle dalgalanmalar gösterse de azalış yönündedir. Dolayısıyla, AB ülkelerinde de en zengin yüzde onluk dilim ile en yoksul yüzde onluk dilimin arasındaki fark zaman içinde açılmaktadır.

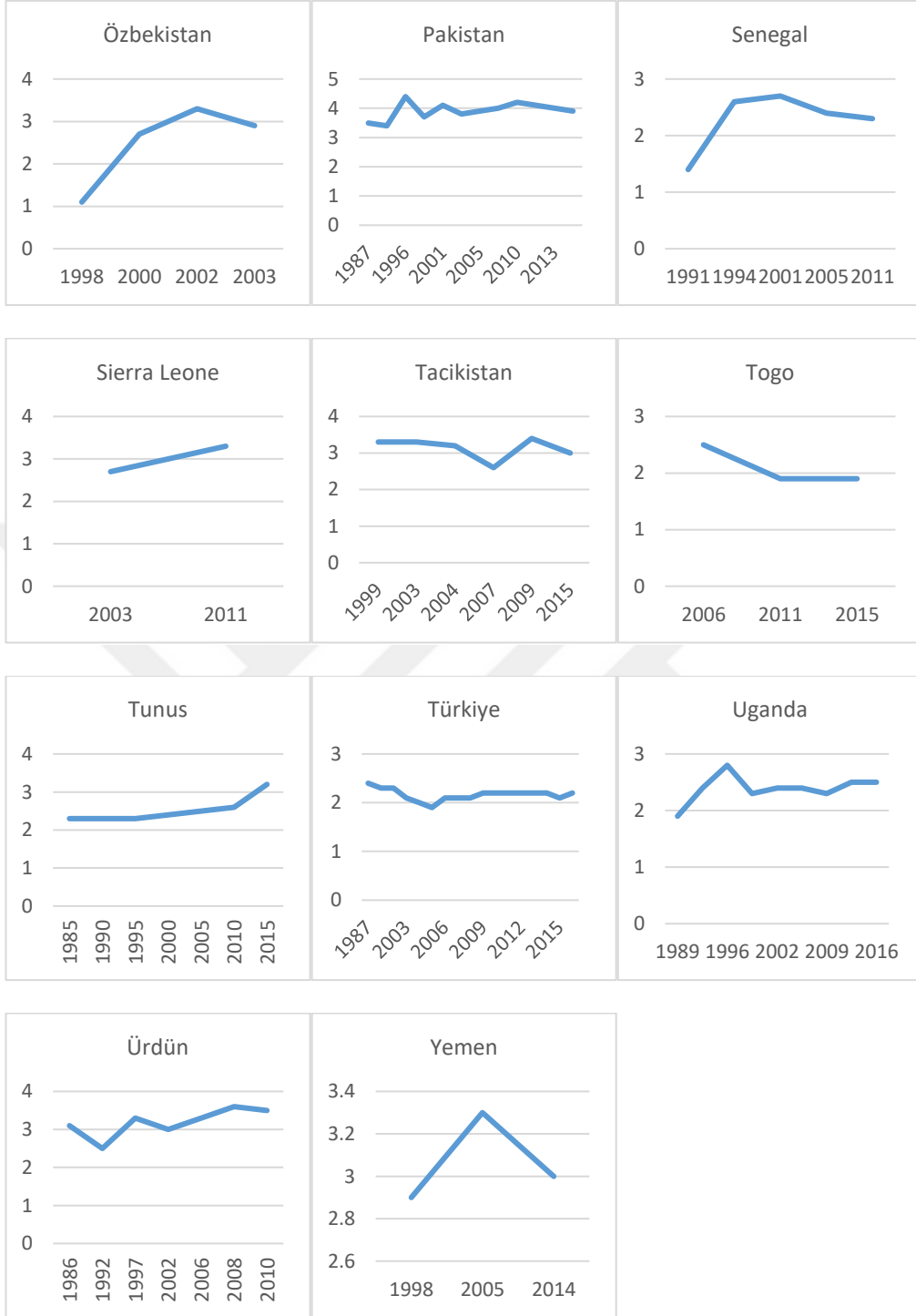
İİT ülkelerinde yaşayan en alt yüzde onluk grubu yani yaşadıkları ülkelerde en alt gelir grubunda bulunanların gelirden aldığı payları gösteren Şekil 3.8 incelendiğinde hiçbir İİT ülkesinde en alt gelir grubunun toplam gelirden aldığı payın %5'e ulaşamadığı ve tüm yıllarda bu oranın altında kaldığı görülmektedir. Daha somutlaştırmak gerekirse, veri elde edilebilen otuz sekiz ülkeden on dokuzunda bu rakam %3'ü geçmemektedir. Hemen hemen tüm ülkelerde alt grubun gelirden aldığı pay yıllar itibari ile bir puan bandında değişiklik göstermiştir. Yani dikkate değer artış veya azalışlar meydana gelmemiştir. Düzenli olarak veri akışına sahip olan Kazakistan ve Kırgızistan'da yıllar itibari ile dalgalanmalar görülmekle birlikte en alt grubun gelirden aldığı pay dikkate değer bir artış göstermiştir. Diğer yandan, İİT ülkeleri içerisinde yüksek milli gelirli ülkeler grubunda yer alan Endonezya'da yüzde onluk dilimin gelirden aldığı pay düzenli bir azalış seyretmektedir. Yine diğer İİT ülkeleri ile karşılaştırıldığında yüksek milli gelirli ülkeler arasında yer alan Türkiye, İran, Malezya, Nijerya %3 oranının üzerine çıkamayan ülkeler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, Azerbaycan, Burkina Faso, Cezayir, Gambiya, Gine ve Moritanya'da yıllar itibari ile yukarı yönlü bir artış görülmektedir.

İİT içinde alt gelir gruplarının gelirden aldığı pay kimi ülkelerde sınırlı düzeylerde artış gösterse de gelir eşitsizliği sosyo-ekonomik sorunların odağı (ve kaynağı) olarak açık şekilde ortada durmaktadır. En alt gelir grubun gelirden aldığı payın genel itibari ile çoğu ülkede aynı düzeylerde seyrettiği gözlemlenmektedir. Bu noktada gelir eşitsizliği ile mücadele etmek yerine bu durumun kanıksanması tüm ülkeler için geleceği belirsizliğe sürükleyen ve tehdit eden bir problemdir. Sorun ayrıca, rakam ve istatistiklerden kolaylıkla anlaşılacağı üzere ne yerel ne de bölgeseldir. Sorun küreseldir ve acil müdahaleyi gerekli kılmaktadır. Maalesef, söz konusu haksız ve ağır tahribatlar yaratan gelir eşitsizliği sadece politika yapımcılar tarafından değil alt gelir grubunda yer alanlar tarafından da kanıksanmakta ve doğal

durum olarak algılanmaktadır. Bu durum geleceğe dair beklentileri olumsuz şekilde etkilemektedir. İİT bu açıdan olumsuz anlamda uç örnekler arasında bulunmaktadır.

Şekil 3.8: İT ülkelerindeki en yoksul %10'un yıllar itibariyle gelirden aldığı pay

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/>

Gelir eşitsizliğinin boyutunu daha iyi anlamak adına örneğin Türkiye’de en üst yüzde onluk grubun gelirden aldığı pay incelendiğinde bu grubun payı %30 civarlarında seyrederken en alt yüzde onluk grubun gelirden aldığı payın %2 civarlarında seyretmektedir. Bu durumda en alt yüzde onluk gelir grubu ile en üst

yüzde onluk gelir grubu arasında on beş katlık çarpıcı bir fark görülmektedir. Diğer İİT üyesi ülkelerde en üst ve en alt yüzde onluk gruplar arasındaki fark hemen hemen benzer seviyelerde seyretmektedir. Diğer yandan, AB ülkeleri için bakıldığında bu fark çoğu ülke için ortalama 8 kat olarak görülmektedir. Bu durum AB ve İİT için gelir eşitsizliği karşılaştırmasının boyutunu özetle ifade etmektedir.

Diğer yandan ‘World Inequality Database (dünya eşitsizlik veritabanı)’ kaynağından alınan ve Tablo 3.2’de yer alan veriler değerlendirildiğinde 2016 yılında en zengin yüzde onluk dilimin gelirden aldığı pay Dünya ortalaması %52,1, Avrupa ortalaması %35,4, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ortalaması %60,9 olarak gerçekleşmiştir. İİT ülkelerinin çoğunlukla Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde yer aldığı düşünüldüğünde AB ve İİT arasında yaklaşık iki katlık bir fark görülmektedir ve İİT dünya ortalamasının üzerinde değerlere sahiptir. Orta sınıf olarak tabir edilen orta yüzde kırılık dilimin payları incelendiğinde 2016 yılında Dünya ortalaması %38,2, Avrupa ortalaması %45,7, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ortalaması %29,6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.2: Gelir dilimlerinin aldığı paylar, 2016

Bölge Gelir Dilimi	Dünya	Avrupa	Ortadoğu ve Kuzey Afrika
En zengin % 10	%52,1	%35,4	%60,9
Orta %40	%38,2	%45,7	%29,6
Alt %50	%9,7	%19,0	%9,6
En zengin % 1	%20,4	%10,7	%26,4

Kaynak: World Inequality Database, <https://wid.world/>

Alt yüzde ellilik dilimin gelirden aldığı pay incelendiğinde eşitsizliğin boyutu daha açık bir şekilde görülmektedir. Dünya ortalaması alt yüzde ellilik dilimde %9,7, Avrupa ortalaması %19, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ortalaması ise %9,6 olarak gerçekleşmiştir ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi dünya ortalamasının altında yer almaktadır.

En zengin yüzde birlik dilimin gelirden aldığı pay Dünya ortalaması %20,4, Avrupa ortalaması %10,7, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ortalaması %26,4 olarak veriler

elde edilmektedir. Elde edilen bu veriler çerçevesinde bir değerlendirme yapılacak olursa İİT ülkelerin yer aldığı Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi eşitsizlik rakamlarının en olumsuz olduğu örnekler arasında yer almaktadır.

3.2.2 AB ve İİT Ülkelerindeki Gini Trendleri

AB'de (özellikle çoğu daha zengin üye ülkelerde) gelir eşitsizliği özellikle son on yılda artış göstermektedir. Birçok AB ülkesindeki gelir eşitsizliği 1980 ile kıyas edildiğinde bugün oldukça artmıştır. Ekonomik büyümenin getirdiği zenginlik ve faydaların varlıklı kesim lehine gerçekleşmesinin doğurduğu artan eşitsizlik tüm dünyada olduğu gibi AB ülkelerinde de sosyal ve ekonomik sistemlerin istikrarı ve sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir.¹¹⁵ Toplumsal sınıflar ve kesimler arasındaki ekonomik yarıma yalnızca toplumsal, sosyal yapıyı değil aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliği de tehdit etmektedir.

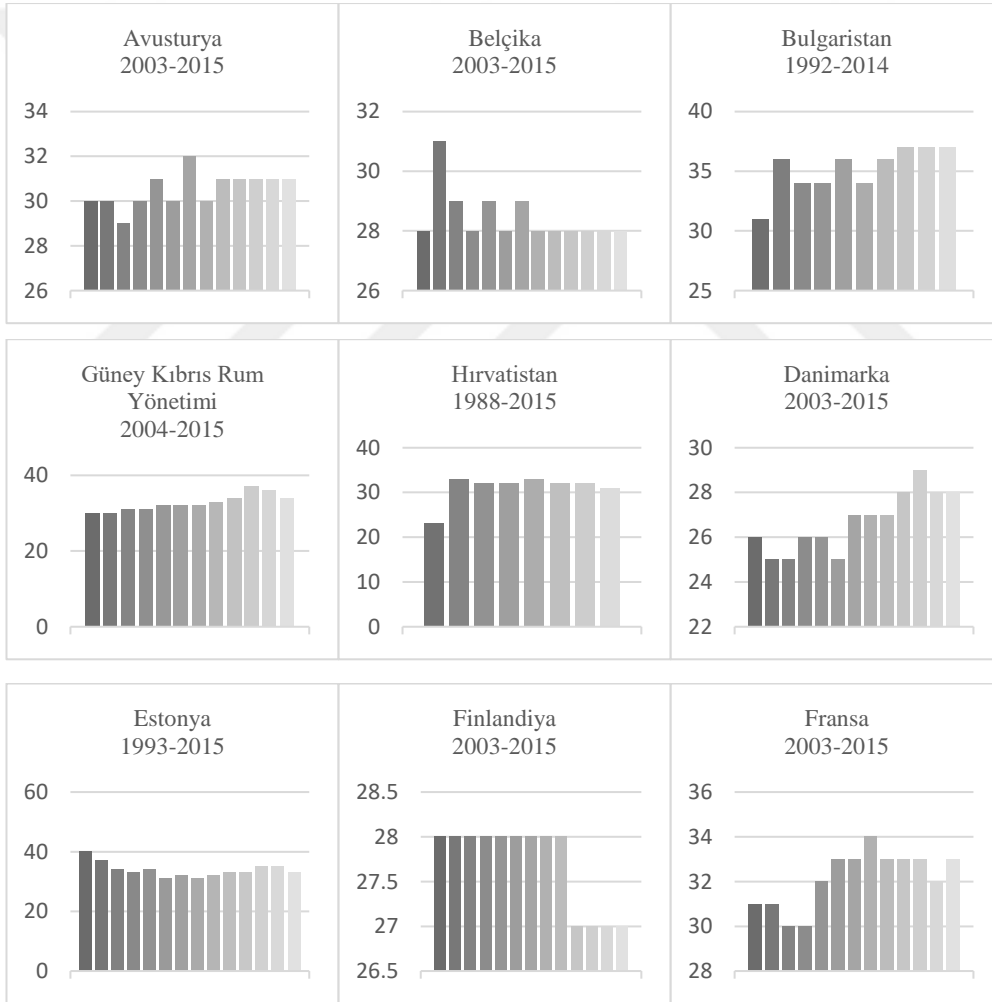
Aşağıdaki Şekil 3.9'da yer alan ve elde edilen son yıla ait veriler değerlendirildiğinde AB ülkeleri için Gini katsayısı ortalaması 0.31'ler düzeyindedir. Gini trendleri özelinde değerlendirme yapmak gerekirse Nordik ülkeleri (İsveç, Finlandiya, Danimarka) ve Slovenya, Slovakya ve Çekya Avrupa Birliği içerisindeki gelir dağılımı en dengeli olan ülkeler olarak gösterilebilir. Fransa, Almanya, Hollanda gibi batı Avrupa ülkelerinde eşitsizlik genel olarak Avrupa ortalamasına yakın seyretmekle birlikte Güney Avrupa ülkelerinde gelir eşitsizliği seviyesi Avrupa ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Özellikle Polonya, Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan ve Romanya'daki Gini trendleri bu ülkelerdeki gelir eşitsizliğinin 1980'lerden itibaren günümüze kadar diğer AB ülkelerine kıyasla kayda değer oranda arttığı gözlemlenmektedir. Bunlara ilaveten İspanya, İsveç, Yunanistan, Lüksemburg gibi ülkelerde dalgalanmalar görülmekle birlikte 1980'lerden itibaren günümüze kadar artış yönlü trendleri olduğu görülmektedir.

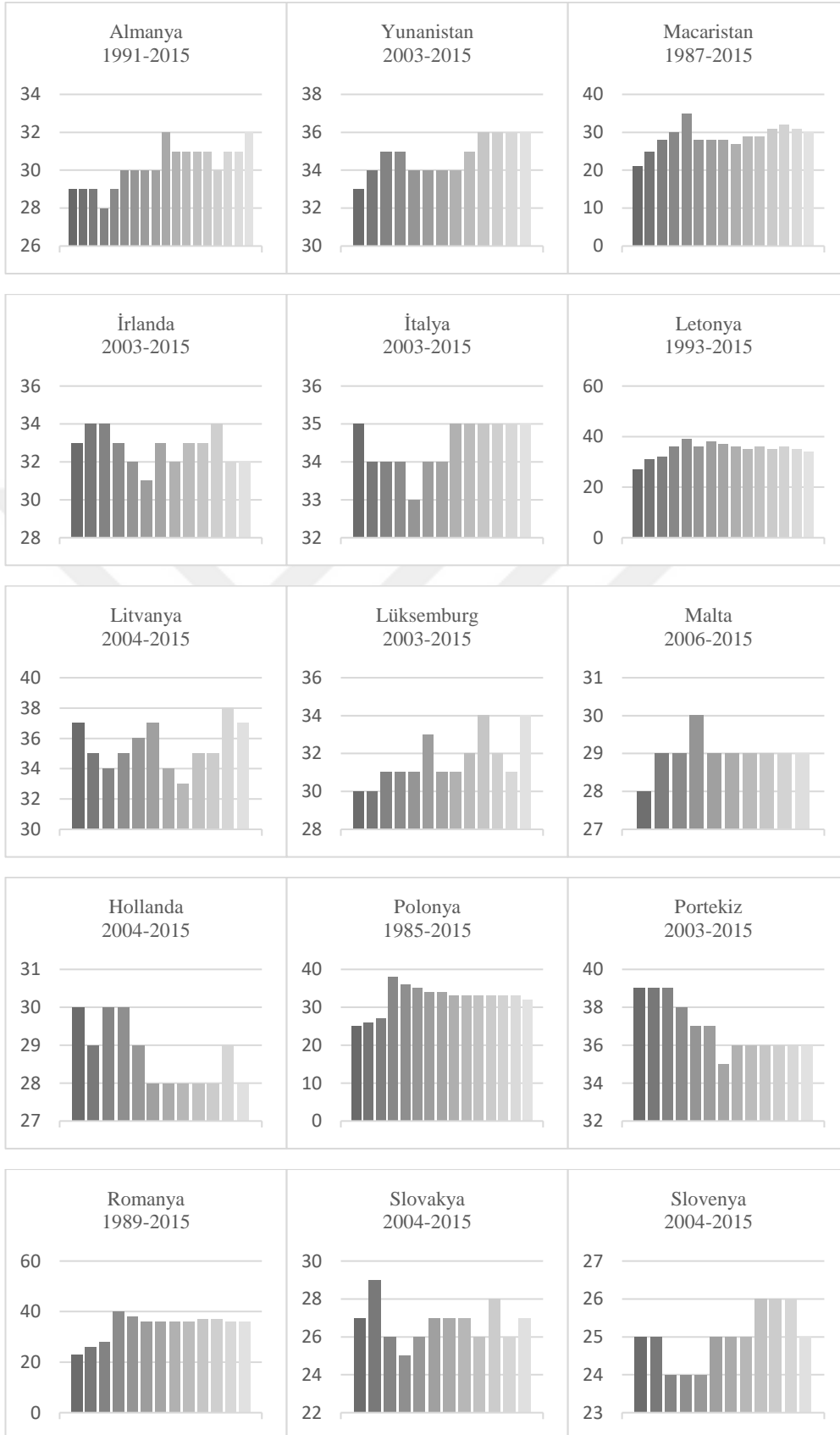
Yukarıda vurgulandığı üzere, OECD raporlarına göre AB'de gelir eşitsizliğinde bir artış söz konusu olmakla birlikte AB ülkeleri halen dünyanın geri kalanı ve İİT ülkeleri ile karşılaştırıldığında gelir eşitsizliği açısından daha adil bir görünüm sergilemektedir.

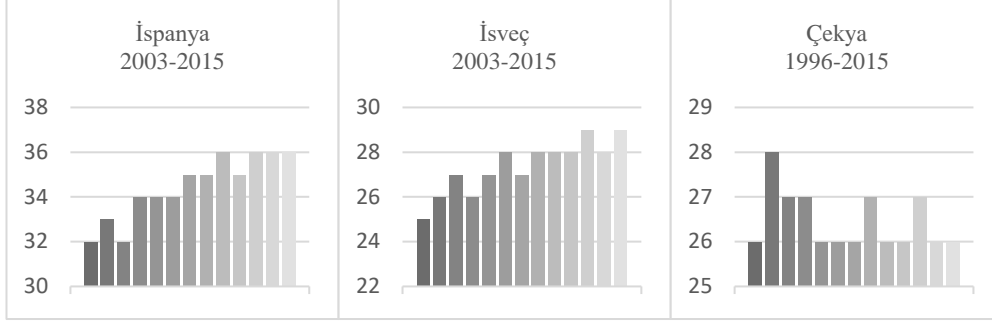
¹¹⁵ OECD: *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*, OECD Publishing, Paris, 2015

AB ülkelerinde eşitsizlik genel olarak bir nesil önce daha düşüktü, örneğin 1980'lerde AB ülkeleri Gini katsayısı ortalamaları 0,28'lerde seyretmekte iken 2014 ve sonrasına gelindiğinde bu ortalamalar 0,30'lara yükselmiş durumdadır. AB içerisinde (diğer ülkelere nazaran) eşitsizlik bakımından her zaman daha kötü durumda olan ülkelerde değil görece olarak diğer ülkelere göre gelişkin refah uygulamaları olan İsveç gibi ülkelerde de eşitsizlik meydana gelmiştir. Sadece Belçika, Hollanda, Finlandiya gibi bazı AB ülkelerinde gelir eşitsizliğinde sabit kalma veya düşmelerde gözlemlenebilmektedir. AB ülkelerinde gerçekleşen söz konusu gini trendlerindeki yükseliş gelir eşitsizliğindeki artışın küresel anlamda vehametini gözler önüne sermektedir.

Şekil 3.9: AB ülkeleri Gini trendleri

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/>

OECD 2015 ve 2016 yılı raporlarında dikkat çeken noktalardan bir diğeri AB ülkelerindeki gelir eşitsizliğinin yaş profiliyle ilgili görünümüdür. AB’de yaşayan genç nüfus yoksulluk potansiyeli en yüksek risk grubu içerisinde yaşlı nüfusun yerine geçmiştir.¹¹⁶ AB’de yaşamları boyunca en yüksek tasarruf edilebilecek yaşlarda olan genç nüfus yoksulluk problemi ile karşı karşıyadır. AB’deki genç nüfus oranının toplam nüfus oranı içerisinde azalma eğiliminde olduğu düşünülürse genç nüfusun ileriki yaşlara yönelik yapabileceği tasarrufları yapamaması ve yoksulluk grubuna dahil olması AB’nin sosyal güvenlik sistemini de tehdit etmektedir.

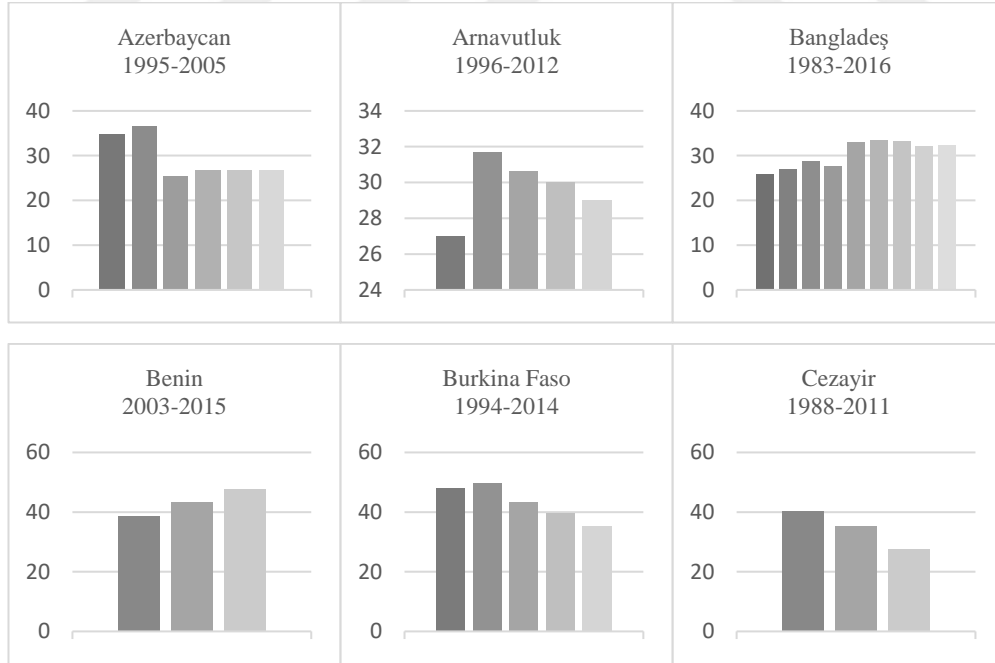
Diğer yandan, İT ülkeleri hakkında Gini katsayısı trendleri üzerinden değerlendirme yapabilmek kolay görünmemektedir. Zira, daha önce belirtildiği gibi, pek çok İT ülkesi düzenli ve güvenli veri elde edilememektedir. Trendlere ait veri yılları çoğu ülkede düzensizdir ve farklılık arz etmektedir. Bu sebepten dolayı İT ülkeleri için AB ile kıyas edildiğinde doğruluk payı yüksek çıkarımlar yapmak pek mümkün görünmemektedir.

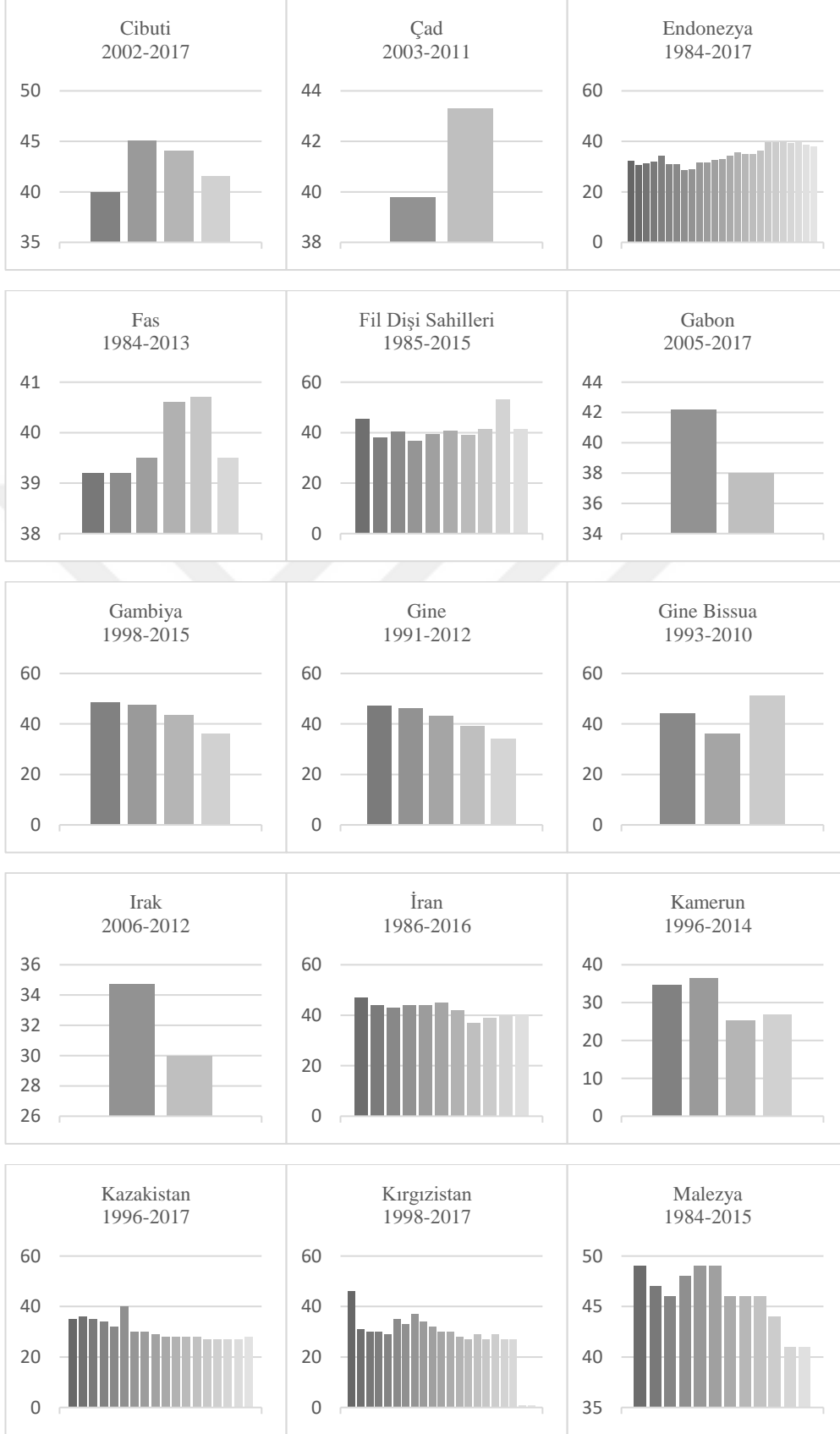
Tüm bunlara rağmen, Şekil 3.10’da yer alan ulaşılabilen son yıl verilerine göre İT ülkelerindeki Gini katsayısı ortalaması 0,37’dir. Dolayısıyla, Gini katsayısı ortalaması 0,31 olan AB’ye göre İT ülkelerinde çok yüksek düzeyde gelir eşitsizliği mevcuttur. Yine son yıl verilerine göre yalnızca yedi İT ülkesi (Azerbaycan, Arnavutluk, Cezayir, Irak, Kamerun, Kazakistan, Kırgızistan) AB ortalamasının altında oranlara sahiptir. Geriye kalan diğer ülkelerde elde edilen oranlar genellikle AB ortalamasının bir hayli üzerindedir. Trendlere göre İT ülkeleri için grup halinde bir artış veya azalıştan bahsetmek çok mümkün değildir. Kimi ülkelerin trendlerinde

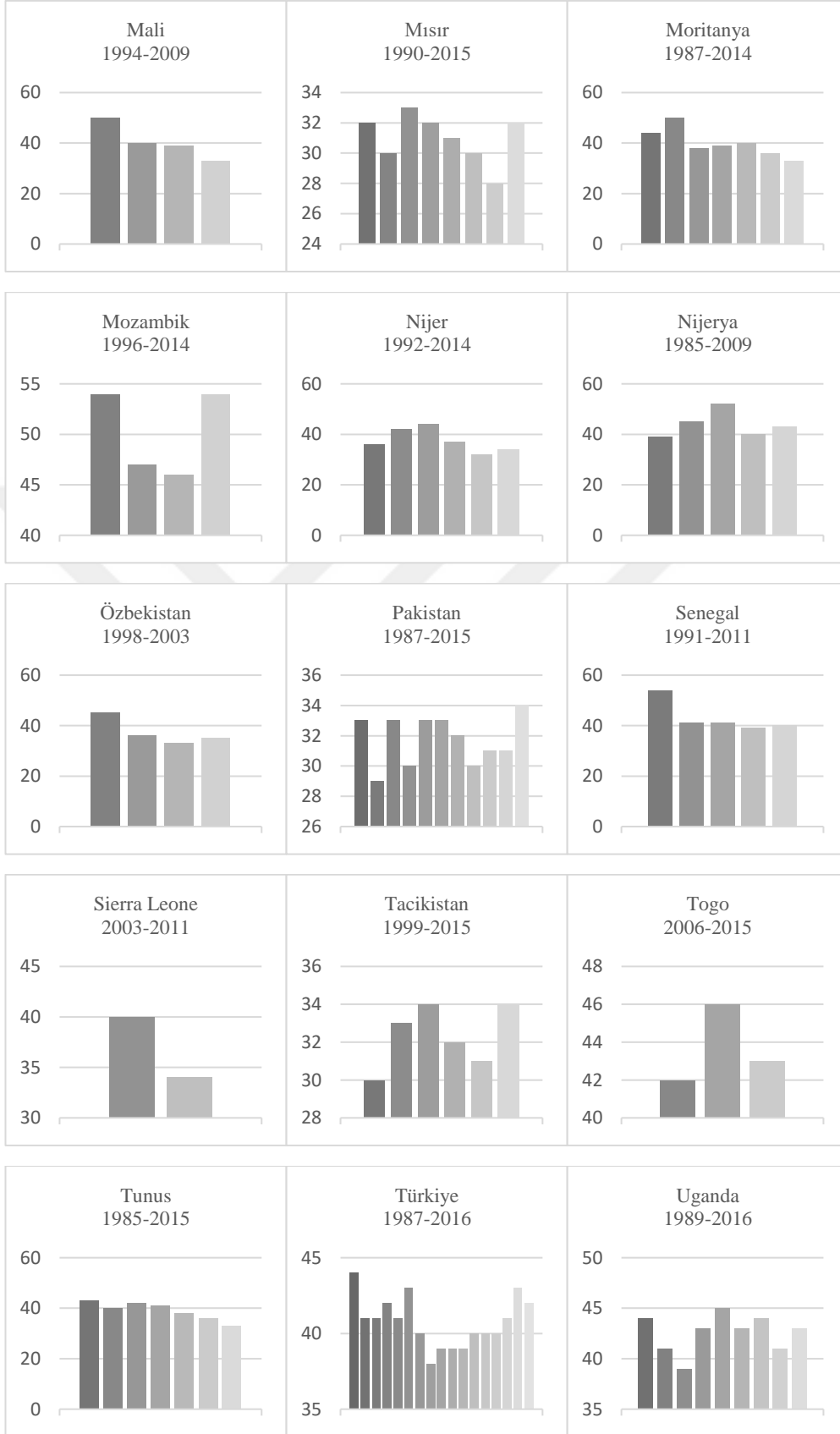
¹¹⁶ OECD: *Society at a Glance*, OECD Publishing, Paris, 2016

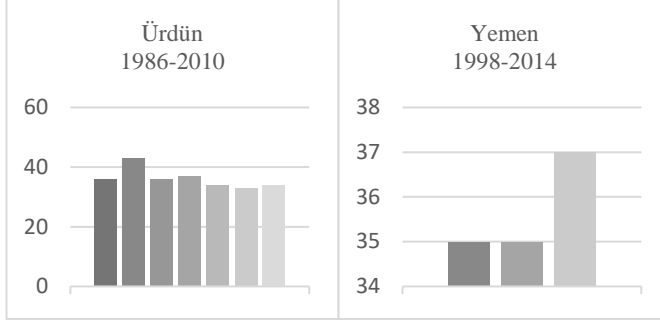
yıllar itibari ile yüksek oranlarda artış görülürken kimi ülkelerde azalış görülmüş, kimilerinde ise birbirine yakın oranlarda sabit kalmış veya dalgalanmalar gözlemlenmiştir. Buna mukabil, AB ülkelerinin genelinde değişim ılımlı düzeylerde gerçekleşerek istikrarlı bir görünüm arz etmektedir.

İİT üyesi Azerbaycan, Arnavutluk, Burkina Faso, Cezayir, Gine, Gambiya, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Malezya, Mali, Özbekistan, Tunus'ta (dalgalanmalar görülmekle birlikte) Gini katsayılarındaki düşüş dikkat çekmektedir. Buradan hareketle söz konusu ülkelerde gelir eşitsizliğinde azalış olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Ancak bu düşüslere rağmen gelir eşitsizliği bu ülkelerin çoğunda halen yüksek oranlardadır. Diğer yandan bir başka ülke grubunda (Bangladeş, Benin, Endonezya) yakın zaman diliminde (dalgalanmalar görülmekle birlikte) gelir eşitsizliğinde yükselme meydana geldiği gözlemlenmektedir. Türkiye, Pakistan, Mısır gibi İİT içinde yüksek milli gelire sahip ülkelerde yakın tarihte (ülkelerdeki sosyo-politik ve ekonomik gelişmeler nedeniyle) Gini katsayısında yüksek dalgalanmalar meydana gelmiş, neredeyse tarihlerindeki en yüksek Gini katsayısı oranlarına sahip olmuşlardır.

Şekil 3.10: İİT ülkeleri Gini trendleri

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/>

Toparlamak gerekirse AB ve İİT ülkelerine dair yüzdeler ve Gini katsayıları açısından kimi genel çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Örneğin, İİT ülkelerinde (kimi ülkelerde vahim bir seyir göstermekle birlikte) gelir eşitsizliğinde belli düzeyde bir iyileşme görülmektedir. Ancak AB’de olduğu gibi İİT içerisindeki görece olarak daha zengin olarak değerlendirilebilecek ülkelerde gelir eşitsizliğinde bozulma gözlemlenmektedir. Diğer yandan, kimi İİT ülkelerinde gelir eşitsizliğindeki iyileşmeden bahsedilen durumlarda bile bu ülkelerde gelir eşitsizliği halen yüksek düzeylerde özellikle AB ortalamasının çok ötesindedir. Son olarak, yinelenmelidir ki, İİT ülkelerine dair veriler düzenli ve kapsamlı olmamanın yanında güvenilirliği sorgulanmaktadır.

3.2.3 AB ve İİT’de Sosyal Devlet Harcamaları

Yoksulluk ve sosyal dışlanma bakımından toplumun geri kalan kesimine göre yüksek risk altında bulunan alt gelir dilimlerinde yer alan kesimin yoksunluklarının giderilmesinde devletin başlıca müdahale araçları arasında eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamaları yer almaktadır. Sosyal koruma programlarının eşitsizliğe ve yoksulluğu olan olumlu etkisi Dünya Sosyal Korunma Raporlarında (World Social Protection Report) birçok kez kanıtlanmış durumdadır.

Sosyal koruma; eşitsizlik ve yoksulluğu ele alan, risk grubu olarak belirlenen kesimlere aynı veya nakdi transfer yolu ile destek sağlamayı hedefleyen bir program olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁷ Sosyal koruma sürdürülebilir bir kalkınmanın ve sosyal adaletin sağlanmasında kilit bir rol oynamaktadır. Sosyal koruma harcamalarının

¹¹⁷ COMCEC, *Accessibility of Vulnerable Groups to Social Protection Programmes in the OIC Member Countries*, Ankara, 2016 s.10

etkisine yönelik kanıtlar bu harcamalarının yayılımını kolaylaştırmaktadır. Amaçlarına ve kapsamlarına göre farklı türde sosyal koruma programları bulunmaktadır. Şöyle ki; sosyal sigorta programları ve işgücü piyasasına yönelik programların yanında savunmasız kesim olarak tanımlanan yoksul gruptakilere yönelik gıda yardımı, nakit transferler, eğitim yardımı, sübvansiyonlar gibi sosyal destek harcamaları bulunmaktadır.

Tablo 3.3'te AB, İİT ve bazı seçilmiş ülkelerin 1991-2018 arası döneme ait genel devlet eğitim harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) içindeki payı gösterilmektedir. AB ve İİT grup ortalamaları arasında dönemler itibariyle büyük farklar olmamakla birlikte AB eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı İİT'ye göre daha fazladır. Son dönem (2016-2018) ve bir önceki dönem (2011-2015) karşılaştırıldığında AB ortalamasında düşüş yaşanırken İİT ortalamasında ise bir artış gözlemlenmektedir. AB ortalaması Dünya ortalamasının üzerinde seyrederken; İİT ortalaması Dünya ortalamasının altında seyretmektedir. Devlet eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı incelenirken özellikle Afrika bölgesinde yer alan bazı ülkelerde (Sierra Leone, Cibuti, Tunus) eğitim harcamalarının payı bazı yıllarda AB ortalamasının üzerinde seyretmektedir.¹¹⁸ Bu durumun başlıca sebeplerinden biri devlet mekanizması içerisinde yer alan kurumların ve politika kararlarının ülkeden ülkeye değişkenlik göstermesidir.

Tablo 3.3: Devlet eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı (%)

Yıllar \ Ülkeler	1991-1995	1996-2000	2001-2005	2006-2010	2011-2015	2016-2018
AB	4,90	4,68	5,07	5,08	5,00	4,80
İİT	3,94	3,77	3,95	3,75	3,75	4,11
D-8	3,17	3,22	3,76	3,40	3,52	3,38
Almanya	4,38	4,46	-	4,56	4,88	4,80
İtalya	4,51	4,43	4,46	4,38	4,10	3,82
Dünya	-	4,02	4,05	4,38	4,52	4,48

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/>

¹¹⁸ The World Bank, Data, *Government expenditure on education, total (% of GDP)*, (Erişim Tarihi: 01.10.2020)

Yine Tablo 3.3'te yer alan ticaret hacmi ve potansiyeli yüksek ülkelerden oluşan ve aynı zamanda İİT üyesi olan D-8 grubuna ait veriler değerlendirildiğinde devlet eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı tüm dönemlerde İİT ortalamasının altında seyretmektedir. AB içerisinde seçilmiş olan ve aynı zamanda G-20 grubunda gelişmiş ülkeler arasında yer alan Almanya'nın verileri incelendiğinde AB ortalamasına yakın oranlar yer almaktadır; bununla birlikte Almanya, Dünya ve İİT ortalamasının üzerinde oranlara sahiptir. Bir başka AB üyesi ve aynı zamanda G-20 gelişmiş ülkeler grubunda yer alan İtalya'da ise 1991'den günümüze devlet eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı azalmış ve İtalya için elde edilen veriler son iki dönemde dünya ortalamasının; son dönemde ise İİT ortalamasının altında seyretmektedir. Genel bir çıkarım yapmak gerekir ise AB devlet eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı İİT'ye göre daha yüksek bir orandadır ve İİT Dünya ortalamasının altında değerlere sahiptir. Şunu da özellikle belirtmek gerekir ki bu tabloda yer alan rakamların yanında eğitimde kaliteyi ve sürdürülebilirliği sağlamak bir o kadar önemli ve üzerinde durulması gereken bir olgudur.

İnsani gelişme, yoksulluğun azaltılması ve sosyo-ekonomik ilerlemede sağlığın rolü yadsınamaz bir gerçektir. Son on yılda İİT ülkeleri adına bazı olumlu gelişmeler yaşanmakta; modern ve sürdürülebilir sağlık hizmetlerine önem verilmektedir. Ancak bununla birlikte az gelişmiş üye devletlerdeki yetersiz işgücü, altyapı ve mali kaynaklar sebebiyle sağlık sistemi halen kırılgan bir yapıdadır.¹¹⁹

Tablo 3.4: Devlet sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı (%)

Yıllar	2002-2005	2006-2009	2010-2013	2014-2017
Ülkeler				
AB	6,80	6,97	7,43	7,46
İİT	1,84	1,85	1,86	2,09
D-8	1,44	1,51	1,45	1,76
Almanya	7,82	7,80	8,22	8,57
İtalya	6,13	6,64	6,86	6,67
Arap Dünyası	2,23	2,21	2,41	2,88
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	2,11	2,26	2,38	2,97
Dünya	5,45	5,53	5,71	5,88

Kaynak: Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/>

¹¹⁹ SESRİC, OIC Health Report 2019, s.viii

Tablo 3.4'te yer alan devlet sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı AB'de 2002'den günümüze artmış durumdadır. AB verileri incelendiğinde tüm dönemlerde Dünya ortalamasının üzerinde oranlara sahiptir ve İİT ortalamasının yaklaşık 3.5 kat üzerindedir. İİT verileri incelendiğinde ise sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı tüm dönemlerde Dünya ortalamasının yarısından daha az seviyelerde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte AB gibi İİT ortalamaları 2002'den günümüze artan bir görünüm sergilemektedir.

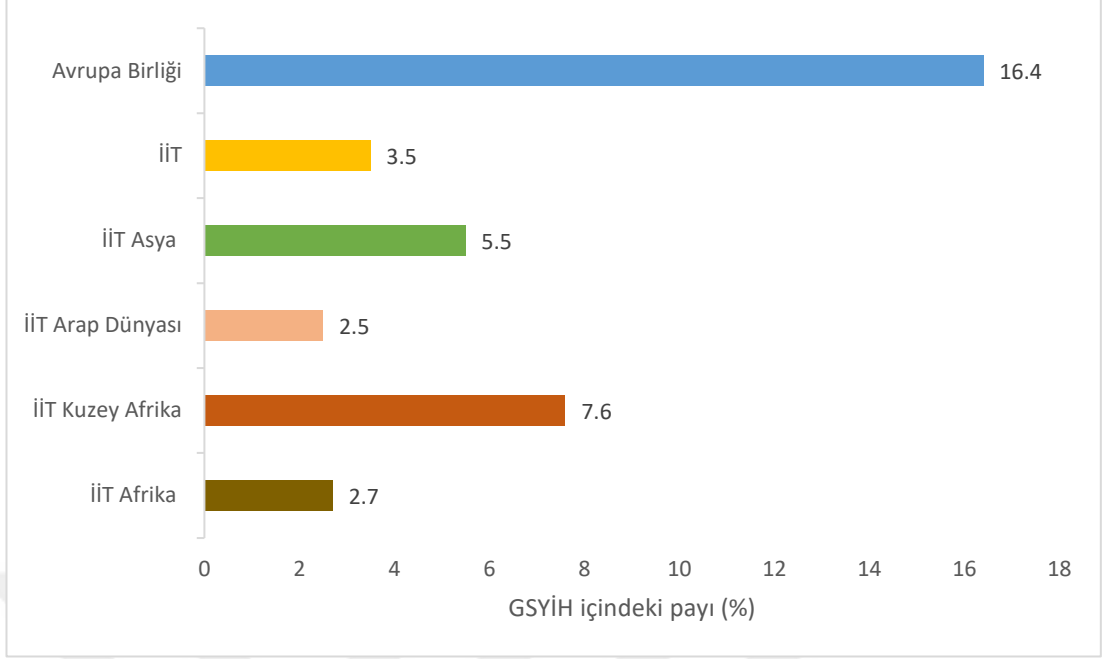
D-8 ülkelerinin verileri değerlendirildiğinde tüm dönemlerde oranlar İİT ortalamasının altında gerçekleşmiştir. İİT ülkelerinin çoğunlukla yer aldığı Arap Dünyası, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinin ortalamaları incelendiğinde ise İİT ortalamasının üzerinde oranlar görülmektedir. Bununla birlikte bahsedilen bu bölgeler Dünya ortalamasının altında oranlara sahiptirler. Almanya ve İtalya'ya dair veriler incelendiğinde İtalya AB ortalamasının altında oranlara sahipken Almanya AB ortalamasının üzerinde oranlara sahiptir. Her iki ülke tüm dönemlerde Dünya ortalamasının üzerinde oranlara sahiptir.

Şekil 3.11 incelendiğinde Avrupa Birliği'nde devlet sosyal koruma harcamalarının GSYİH içindeki payı %16,4 olarak gerçekleşirken İİT'de bu oran %3,5'tir. İki birlik arasında yaklaşık beş kat fark bulunmaktadır. Aradaki bu fark AB ve İİT adına eşitsizlikle ve yoksullukla mücadele alanındaki politikaların bir yansıması durumundadır. İİT bölgesel olarak değerlendirildiğinde Arap yarımadasında devlet sosyal koruma harcamaları İİT ortalamasının altında orana sahiptir.¹²⁰ Bunun başlıca sebeplerinden biri bu bölgedeki çatışmalar ve istikrarsızlıklardır (Yemen, Suriye, Irak, Lübnan vb.). Bu olayların sonucunda yaşanan yoğun göç olayları bu bölgedeki sosyal koruma programlarının etkinliğine dair karmaşıklığı daha da artırmaktadır.

---

¹²⁰ Bilindiği üzere Zekat kavramı İslam ülkelerinde yer alan önemli bir dini vazifedir. Gelir eşitsizliğini azaltma, aynı zamanda üst ve alt kesim arasında toplumsal dayanışmayı sağlama bakımından zekatın faydalı olduğu tartışmasıdır. Aynı zamanda zekatın biriken servet üzerinden alınması gelir eşitsizliğini azaltmada etkili olmaktadır. Ancak İİT ülkelerinin hepsinde resmi bir zekat müessesesi olmadığından bu çalışmada yer verilmemiştir. Bununla birlikte eşitsizliğe olan etkisi kaçınılmaz olduğundan bu dipnotta değinilerek zekat kavramına kısaca yer verilmiştir.

Şekil 3.11: Devlet sosyal koruma harcamaları (Sağlık harcamaları hariç), ulaşılabilen son yıl verileri ile (GSYİH içindeki % payı)

Kaynak: World Social Protection Report 2017-19

Diğer bir yandan İİT içerisinde yer alan Afrika bölgesi ülkeleri ortalaması İİT ortalamasının altında kalmakla birlikte Kuzey Afrika ülkeleri ortalaması dikkat çekmektedir. Bununla birlikte tüm bu bölgelerde ve İİT ülkelerinin büyük bir çoğunluğunda sosyal koruma harcamaları hala yetersiz seviyelerdedir. AB ülkelerinde sosyal koruma harcamalarının GSYİH içindeki payı en yüksek olan ülke %22,9 ile Fransa ve Finlandiya'dır.¹²¹ Bunun yanında İİT ülkelerinde sosyal koruma harcamalarının GSYİH içindeki payı en yüksek olan ülke % 10.1 ile Mısır ve İran'dır.¹²² AB'de en düşük paya sahip ülke %10.3 ile Litvanya'dır. İİT'de ise en düşük paya sahip ülke %0,1 ile Çad'dır.¹²³ Bu oranlardan görülmektedir ki AB'de en düşük paya sahip ülke İİT ülkelerinde en yüksek paya sahip olan ülkeden daha fazla oranlara sahiptir.

Özetlemek gerekirse yukarıdaki şekil ve tablolarda yer alan sosyal korumaya yönelik oranlar AB ve İİT'nin politikalarına dair bir tablo çizmektedir. Yukarıda ifade edilen eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarının farklı seviyelerde uygulanması

¹²¹ ILO, 'Universal social protection to achieve the Sustainable Development Goals', *World Social Protection Report (WSPR) 2017-19*, International Labour Organization, 2017, s.164

¹²² ILO, a.g.e., s.130/155

¹²³ ILO, a.g.e., s.130/164

lkeler arasındaki farklı gelir eitsizliklerinin temelini oluşturmaktadır.¹²⁴ İİT lkelerinde özellikle az gelimi ülkeler grubunda yer alan ye ülkelerde sosyal koruma harcamalarının yetersizliği veya yokluğu yoksulluk sarmalından ıkıı daha karmaşık bir hale getirmektedir. İİT ve AB arasındaki yönetimsel farklılıklarda bu sorunun çıkış kaynaklarından biri olarak görülmektedir. Demokratik olarak yönetilen ülkelerin sosyal koruma harcamalarına daha fazla kaynak ayırma eğiliminde olduğu iddia edilmektedir ve aynı zamanda düşük gelirli ülkelere göre yüksek gelirli ülkelerin sosyal koruma harcamalarına daha eğilimli olduğu ifade edilmektedir.¹²⁵ İİT yeleri arasında yer alan az gelimi ve düşük milli gelire sahip ülkelerin sayısı düşünüldüğünde AB ülkelerine kıyasla daha düşük sosyal koruma harcamalarına sahip olması kaçınılmaz olmaktadır.

---

¹²⁴ Erkan vd., a.g.e., s.396

¹²⁵ UNDP, *Income Inequality Trends in sub-Saharan Africa: Divergence, determinants and consequences*, Ed. Ayodele Odusola, Giovanni Andrea Cornia, Haroon Borhat, Pedro Conceio, 2017, s.178

SONUÇ

Bu çalışmada insanlığın temel sosyo-ekonomik sorunlarından biri olan gelir eşitsizliğinin nedenleri ve sonuçları tarihsel ve karşılaştırmalı bakış açısıyla ele alınmıştır. Gelir eşitsizliği tarihsel ve yapısal bir sorun olmakla beraber aynı zamanda güncel ve yakıcı bir sorundur. Gelir eşitsizliğinin eğitim, vergi anlayışı, işsizlik, teknoloji, küreselleşme, yolsuzluk, tekel piyasaları, finans sektörü ve fırsat eşitliği gibi birçok nedeni vardır.

Nedenleri karmaşık ve dinamik olan gelir eşitsizliğinin sonuçları oldukça dramatiktir. Toplumsal huzurun ve refahın sağlanmasında gelir adaletinin sağlanması büyük önem arz etmektedir. Son yıllarda ortaya çıkan toplumsal olayların temel nedenlerinden biri bu eşitsizliğin artık makul görülebilir seviyeleri aşmasından kaynaklanmaktadır. Dünyanın en zengin küçük bir kesimi dünya varlıklarının büyük bir kısmına sahip durumdadır. Hatta iki elin parmaklarının sayısını geçmeyen en zengin kişilerin dünya servetinin yarısına sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu durum, eşitsizliğin boyutunu ve vehametini anlatmak için yeterlidir. Tüm bu süreci denetim altına alarak, piyasanın doğurduğu eşitsizliklerin sınırlandırılmasında devlet halen etkin ve hayati bir aktör olarak görülmektedir.

Çalışmada örnek vaka olarak incelenen Avrupa Birliği ve İslam İşbirliği Teşkilatı arasında gerek yapısal gerek tarihsel gerek kültürel anlamda derin farklılıklar bulunmaktadır. Ancak, gelir eşitsizliği söz konusu iki yapı açısından oldukça önemlidir. AB politik ve ekonomik anlamda daha bütünlüklü ve barışçıl bir görünüm sergilerken, İİT ülkeleri arasında (ve ülke içinde) derin ayrılıklar, krizler ve hatta savaşlar yaşanmaktadır. Söz konusu farkın doğurduğu maliyetler ve sonuçlar elbette gelir adaletinde de kendini göstermektedir. AB ve İİT gelir eşitsizliği bakımından karşılaştırılmasında ilk bakışta fark edilen AB'nin, İİT'ye göre gelir dağılımında daha iyi bir durumda olduğudur. Toplumsal adalet anlamında İİT'nin hemen hemen her göstergede geride bulunduğu gözlemlenmektedir. Örneğin, literatürde gelir eşitsizliğinin göstergelerden biri olarak, en zengin yüzde yirmilik kesimin gelir dağılımından aldığı pay (AB'ye nazaran) İİT'de çok daha yüksektir. Aynı durum yüzde onluk dilimlerin karşılaştırılmasında da görülmektedir. En zengin yüzde onluk

dilimin gelirden aldığı pay AB ülkelerinde %20 ile %25 oranları arasında seyrederken İİT ülkelerinde bu oran %30 ve üzerindedir.

Diğer yandan, dünyadaki eğilim ile karşılaştırıldığında, AB dünyanın geri kalanına nispeten gelir dağılımında daha iyi bir durumdur. Ancak, AB’de gelir eşitsizliğinin 1980’den bu yana istikrarlı biçimde yükselişte olduğu vakıadır. Buna mukabil, İİT ülkelerinin kimisinde gelir eşitsizliği artarken, kimisinde kayda değer azalmalar dikkati çekmektedir. AB ve İİT’yi birbirine yaklaştıran ve ilginç olan bir nokta vardır ki, AB ve İİT’de en yoksul yüzde onluk grubun gelirden aldığı pay birbirine yakındır. Yani, en yoksul yüzde onluk grup hem AB hem de İİT’de gelirden yeterince pay alamamaktadır.

Bir başka değişken olarak Gini trendleri karşılaştırmasında AB’deki değişim ılımlı biçimde ilerlerken, İİT ülkelerindeki değişim dramatik azalış ve artışlarla istikrarsızlık sergilemektedir. Ancak, çalışmada yer yer vurgulandığı üzere, AB’de gelir eşitsizliği artma eğilimindedir. İİT ülkelerinin bazılarında geçmişe göre iyileşmeler görülmekle birlikte eşitsizlik çoğu ülkede halen AB’ye göre yüksek seviyelerdedir. Özellikle Afrika bölgesi ülkelerinde yüksek eşitsizlikler görülmektedir. Bu noktada, İİT’ye üye devletlerdeki (özellikle Afrika kıtasındaki üye devletlerdeki) politik belirsizlikler, kriz ve savaş durumlarının olumsuz etkilerine dikkat edilmelidir. Ayrıca belirtilmelidir ki, gelir eşitsizliği ile mücadelede ülkelerin içinde bulunduğu tablonun açık ve gerçekçi biçimde ortaya konulması gereklidir. Böylelikle uygun kurumsal mekanizmalar oluşturmak ve gerçekçi politikalar devreye sokulabilmek mümkündür. Ancak, İİT ülkeleri veri tedariki konusunda oldukça geri bir durumdadır.

İİT ve AB adına sosyal koruma programlarının ve sosyal devlet harcamalarının farklı seviyelerde olması bu iki birliğin gelir eşitsizliği ile mücadele adına politikalarına dair bir resim sunmaktadır. AB sosyal koruma harcamalarında İİT’ye göre çok daha iyi durumdadır ki bu durum gelir eşitsizliğini doğrudan etkilemektedir. İİT ülkeleri adına son yıllarda (özellikle Afrika ülkelerinde) bazı olumlu gelişmeler yaşansa bile halen sosyal devlet harcamaları dünyanın geri kalanına göre yetersiz durumdadır. Burada gelir eşitsizliği ile mücadele adına İİT ülkeleri tarafından yapılması gereken sosyal devlet ilkesinin gerekliliklerini kapsamlı bir şekilde uygulamaya koyması gerekmektedir. Ancak şöyle bir gerçeklikte bulunmaktadır ki az